

Ottlik Géza

Továbbélők

A szöveget gondozta Kelecsényi László

Első rész (1923)

1

Damjáni a szíve mélyén mindig várt valamit, s ha leltárt csinált, mi az, ami megéri a mindennapos felkeléseket-lefekvéseket, öltözködéseket, mosakodásokat meg a sok többi kellemetlenséget, ezek nélkül a lappangó várakozások nélkül kevés lett volna az összeszámolható jóízű dolog ahhoz, hogy kedve is legyen az életéhez. Egy délelőtt, 1922 tavaszán, a barátja, Halász Péter, egy fél gyufaskatulya nagyságú szürke agyagkockát mutatott neki; legalábbis agyagszerűen lehetett nyomogatni, formálni; de nem agyag volt, hanem gumi. Finom, ruganyos, nyomogatható radírgumi. Ez kétségtelenül jó dolognak látszott. Megálltak a tornaterem ajtajában.

- Festők használják - mondta Halász.

- Hol szerezted? - kérdezte Damjáni.

- Csórtam. A Nádler-féle papírkereskedésben.

Csöngettek, megjelent a tanító, félbeszakadt a beszélgetésük. Be kellett menniük a tanterembe. Negyedik elemibe jártak, és egymás mellett ültek. Az udvaron egy cseresznyefa virágzott a sárban, rajta túl a kopasz sövénykerítés látszott és a kezdődő kertek rügyező vesszői. Kopár látvány volt ez a gellérthegyi tavasz, Damjáni már ismerte tavalyról, tavalyelőtről, s halványan még régebről - csupa szürkésbarna, fekete-sárga, zöld nélkül, a cseresznyevirágok majdnem bántó fehérségével -, mégis inkább kinézett az ablakon, mintsem a tanító magyarázatát hallgassa, mert ezt is ismerte már, és sohasem talált benne elég vonzerőt. A dobogó, a tábla, a kétajtós szekrény, ez is mind barna volt és szürke és fekete; és Damjáni talán jobban szerette a zöld színt, mert a padja ismerős tintafoltos, összekarcolt-faragott zöld fedele például valami meghittséget árasztott feléje. Belemélyesztette ceruzája hegyét az egyik rovátka vájatába, és gyalulgatni kezdte. Alig hallható reccsenéssel tört ki a grafit; Damjáni megdöbbsent, majd elszontyolodott, aztán érezte, hogy szomszédja ránéz, és ő is feléje fordult. Egyszerre meleg derű öntötte el. Eszébe jutott a nyomogatható radír.

- Te - suttogta Halász Péter felé -, csakugyan a boltban loptad?

- Ugyan - suttogta vissza hevesen a másik -, hogy képzelsz ilyen... Dehogysis. Cseréltem. Üveggolyóért.

Zavartan rebtent ide-oda a szeme, érezvén, hogy ellentmondásba keveredett. Gyakran hazudott, de mindig őszinte meggyőződéssel, s így aztán összezavarta hazugságait, és sokszor maga sem tudta már, mi az igazság. Damjáni azonban jó barátja volt, s az ilyen apró zavarokkal nem sokat törődött egyikük sem. Akár lopta a radírgumit Halász Péter, akár nem, kétségtelenül vakmerő fiú, aki különb vállalkozásba is bele mer fogni.

- Csórjunk meg illet a Nádlernél délután - mondta Damjáni.

- Jó - csillant föl lelkesen Halász Péter szeme. Ő effélékben sántikált örökké, Damjáni azonban először szánta el magát cselekedetre, hogy megszerezzen valami jó dolgot.

A lopás kitűnően sikerült. Hogy kivárják az alkalmas pillanatot, amikor sokan vannak az üzletben, jó ideig fel-alá sétáltak az utcán. Átmentek a másik oldalra, visszajöttek, figyelték a járókelőket. Esteledett, kezdett szaporodni a forgalom, zörögtek a villamosok, dőcögtek a konflisok, egymás után gyulladtak ki a fények itt-ott. A levegő lehült, de észre sem vették, hogy fáznak. Izgalmas volt az egész. Aztán végtelen egyszerűséggel pergett le a többi odabent az üzletben. A pult üvegfedele félre volt tolva, s Damjáni lassan odasodródott egy csomó felnőtt között. Amikor az elálló fülű segéd háttal fordult nekik, kiemelt egyet a kiszemelt rádiók közül, avval a szándékkal, hogy egyelőre visszateszi, mintha csak nézegetné; de aztán, látván, hogy rá sem néz senki, leeresztette a kezét, markában szorongatva szerzeményét, s rövid szívdobogások után nyugodtan zsebre vágta. Senki nem vett észre semmit. Keresztülváltak a Bercsényi utcán, és a Verpeléti útra befordulva szaladni kezdtek. A kapujuk alatt Damjáni elővette a zsírpapírba csomagolt kis gumikockát, Halász pedig egy marék képes levelezőlapot és két vadonatúj ceruzahegyszót húzott elő a melléből, a bőre és az inge közül, testmelegétől átlangyosodva kissé.

Ezen az estén, mint igen sokszor, Damjáni szülei valahol vendégségben voltak, és csak éjfél tájban tértek haza. A fiú felébredt az előszobaajtó nyitódására. Megfordult az ágyában, hogy tovább aludjon, mert az ébrenlét rossz, visszataszító ízekkel kezdett beáradni az eszméletébe. De nem tudott elaludni; sőt az utálatos érzése teljesen ránehezedett. Nem tudta pontosan, mi a baja. Már akkor kezdte nyomasztani valami, amikor lefeküdt. A lakás sötét volt és néma, a fölöttük levő emeletről egészen halkán szűrődött le a zongoraszó, az *Albumblatt für Elisét* játszotta valaki. Damjáni a zenét, a zongorát, hegedűt, mindenféle muzsikát már jól ismerte, s bár kissé sajtáságosnak tartotta, hogy pont ilyesmit találtak ki maguknak az emberek, tulajdonképpen szerette. Ma este azonban ez az - é-disz, é-disz, é-há, dé-cé-ááá - távoli háromnyolcados csörgedezés nem tudta olyan zavartalanul elringatni, mint máskor. Valami undokság mocskolta össze a muzsikát; ez az undokság öbenne volt; s amikor végképp felébredt, s anyja, aki bejött hozzá, odaadta neki a papírszalvétába csomagolt süteményt, és ő beleharapott az omlós csokoládétortába, a szájában ízetlenné váló falatról egyszerre rájött, hogy ez az undokság nem más, mint a félelem.

Attól félt, hogy mégis leleplezik a lopást. Az az elálló fülű segéd vagy maga Nádler úr talán mégis mindent látott, s holnap reggel eljönnek az apjához, eljönnek érte, hogy felelősségre vonják. Vagy idehaza mégis megtalálják a radírt, bármilyen jól is eldugta. És kemény szemekkel néznek majd rá, a maguk merev és otromba fogalmaiban gondolkozva tolvajnak nevezik majd, s rossz szándékot tulajdonítanak tettének, hamisan és tévesen, mert hiszen éppen ellenkezőleg, az a legjobb szándéka volt, hogy egy jó dologhoz jusson. Attól félt, hogy beráncigálják őt abba az idegen, durva és szegényes világba, amelyben ők éltek, s amelyhez neki soha semmi köze nem volt.

Egy ideig rakosgatta egyik rejtekhelyről a másikra a radírgumit, sajnálta volna a Dunába dobni; végül mégis rászánta magát, és egy délután elhajította fent a Gellérthegyen, a sziklák közé. Megfigyelte, hogy a világon semmi öröme nem volt ebben a kellemes és érdekes holmiban. Bemaszatolódott a szemérmetlen emberi világnak már a félelmétől is; s ez az egyetlen gondja elzárította mindentől a kedvét. Azt is nagyon szégyellte, ha megdicsérték valamiért - szorgalmáért, bátorságáért, jó magaviseletéért -, legszívesebben elfutott volna közülük, hamisnak és utálatosnak érezte az egész helyzetet, amibe keveredett; de még sokkal rosszabb volt, ha komor vádakkal bélyegezték meg. Lakott a nagy Verpeléti úti háztömbben két emelettel fölöttük egy kislány, Zsuzsika nevű. Ez a Zsuzsika fiatalabb volt náluk egy évvel, az Elek fiúk húgával lehetett egyidős, ennél fogva nemigen jött számításba. Múlt karácsonykor azonban kapott egy kis fűszeresboltot, mérleggel, kasszával, polcokkal, fiókokkal, ami Damjáninak meglehetősen tetszett, s néha felment hozzá emiatt játszani. Egyszer

kettesben maradtak, és Zsuzsika váratlanul azt javasolta, játsszanak inkább doktor bácsit. Levetköztette az alvóbabáját, és felszólította Damjánit, hogy legyen az orvos. Kisvártatva pedig átvette a baba szerepét, hanyatt feküdt a jegesmedvebőrön, s egy ceruzát nyomott Damjáni kezébe, hogy avval hőmérőzze, gyógyítsa őt. A fiú csak némi huzavona után értette meg, hogy mit akar; unta ezt a lányos butaságot. Zsuzsika azonban rendkívül felélénkült, belepirult az orra, csökönyösködött. Damjáni vállvonogatva belement a dologba; aztán elcsodálkozott, hogy a lányok mások, mint a fiúk; végül el kellett ismernie magában, hogy nem is olyan butaság ez, Zsuzsikának volt igaza. A kislány vihogott, nem bírt magával, huncutul csillogott a szeme, ami mind túlzásnak látszott; de amikor búcsúzáskor cinkosan összenevettek, Damjáni eldöntötte, hogy másnap délután is feljön. A negyedik napon Zsuzsika helyett a németkisasszonya fogadta a fiút az előszobában, aki ilyentájt sohasem szokott otthon lenni. Merően a szeme közé nézve Damjáninak, fenyegető lassúsággal jelentette ki, hogy Zsuzsika nem ér rá, tanulnia kell.

- Igen? - mondta Damjáni csodálkozva. Tétovázott. - Hát akkor én megyek.

A nő azonban becsukta az ajtót, és eléje állt. Damjáni most már igazán szeretett volna elmenni, de nem lehetett. Végig kellett hallgatnia az egészet. Miért nem gyújtottak villanyt tegnap a gyerekszobában? Mit játszottak ott? - kezdte a nő. Egyébként nagyon jól tudja ő, hogy mit csináltak, de jegyezze meg magának Damjáni, hogy ő letöri a kezét, ha még egyszer előfordul; hogy ő felhossa a házmestert, és az fogja megbotozni; ilyesmi volt a lényege a nevelőnő rossz magyarsággal elmondott beszédjének. Damjáni egész idő alatt csak arra gondolt, hogyan tudna innét elmenekülni. Ez a németkisasszony mindig nyájasan, negédesen mosolygott rá eddig. Most lefoszlott róla a jelmez. A gonosz és erőszakos szavak mögül egy még gonoszabb és erőszakosabb világ ocsmány lehelete csapott Damjáni felé; napokig úgy érezte magát utána, mintha förtelmes hullók tekergőztek volna végig a tagjain.

Ettől az érintéstől félt a radírgumi ellopása után is. Mintha az a nagy fülű segéd utánuk szólt volna valamit, amikor kifelé iparkodtak az üzletből. Eltelt három nap, és félelmetes módon nem történt semmi. Damjáni apja, ha bármi előadódott, tüstént javítóintézetet kezdett emlegetni, amitől maga is megijedt, mert félénk ember volt. A fiú nem szerette ezt a szót; ámbár nem vette komolyan a fenyegetést, de hamisan csengett a szelíd ügyvéd szájában, és az egész fogalom - intézet, fegyház, börtön - természetellenesen, fonákul és valószerűtlenül hatott. Az ilyen fogalmak, éppen úgy, mint a gyűlölködővé torzuló németkisasszony jelensége, egy teljes, tréfát nem ismerő világ létezéséről tanúskodtak, és fagyos levegőjükkel megdermesztették Damjáni körül a jó dolgok világát, amelyben élt.

Ilyenkor jött rá, a valóságból nyomorultul kiszakítva egy földhözragadt gond által, hogy ez a valóság milyen sokféle mély édességgel töltötte meg *azelőtt* az ideje múlását. Délutáni franciaórájára menet megállt egy percre, ahogy szokott, a körtér kis dohánytőzsdéje előtt. Ismerte ezt a kirakatot. Ismerte a bal oldali ablakában kiaggatott bélyegsorozatokat, és szerette a piramisos egyiptomi meg a rendesnél keskenyebb finn bélyegeket, és szerette a humoros képes levelezőlapokat is: az anyós nyelvébe fűzött óriás lakattal, szerette a kirakott sokféle-fajta pipát, dohányneműt, cigarettapapírt is. Innét mindig sokat ígérőnek érezte a világot. Nemcsak az ismeretlen világot, hanem azt is, amit ismert belőle. Innét érdekes, barátságos, derűs volt a Ménesi út, a kis kápolnával és a szánkópályával, izgalmas volt a tavalyi tátrai utazásuk, meghitt őserdő a lakásuk négy szobája a derékszőgben forduló homályos folyosóval; innét vonzóan tűnt még a franciaóra is, ahol nemsokára körülülük az ebédlőasztalt, kinyitják a könyveiket az Hugo-vers oldalán, fölötte az apró betűs kérdésekkel meg a széttördelt nyelvtani résszel, meg a Párizsra örködő Genovéa képével, és a mellette ülő Blankával, aki nagylány, de azért jó barátok, s akiben azt szereti, hogy olyan jó kerek betűs álló írása van. Egyszóval ez előtt a kirakat előtt mindig bizakodás öntötte el Damjánit, s

érdemes volt itt megállnia. Ezen a májusi napon azonban hiába állt meg előtte. Mintha megváltozott volna az egész táj, a bélyegek, az utca képe, a városról való felfogása. Más színben látta az otthoni homályos folyosót is, a Ménesi utat is. Köd fátyolozta el előle a világot, rideg és barátságtalan köd; ahelyett, hogy feledtette volna vele ez a meghitt kirakat a délelőtt újra feléledt aggodalmát, inkább még élénkebben az eszébe hozta.

Halász Péter reggel elmondta neki, hogy jövőre katonaiskolába adják. Damjáni meghökkent.

- Miért? - kérdezte.

A másik vállat vont.

- Vegyem tudomásul, csak azt mondta az apám. Megelégette a viselt dolgaimat, azt mondja.

- Intézetbe mész? - kérdezte Damjáni. - Nem bánod?

- Nem.

- Rájöttek a lopásra.

- Lehet - mondta Halász közönyösen.

Damjáni összefüggést érzett a két dolog közt. Várta, mikor csap le majd reája is a sors keze. Aztán lassacskán, hogy nem történt semmi, mégis elfelejtődött számára az egész; kietlenné vált szívébe kezdtek visszatérni a világ jó áramai, de mindenesetre megtanulta ebből a kalandjából, hogy ezentúl óvakodjék bármiféle vállalkozásba fogni.

Megjött a június, a Ménesi úton építeni kezdtek egy házat, hosszúak lettek a délutánok. Egy reggel Damjáni arra ébredt, hogy legnagyobb meglepetésére Maricával álmodott, az Elek fiúk húgával, akit jóformán alig ismert. A bátyjaival mostanában teniszezni járt ki a Feneketlentóhoz; apja őt is beíratta a klubba, de nehézkes és gyatra multság volt ez az egész, rendszerint várni kellett a pályára, elárvultan lézengtek a kis klubház körül, s Damjáni meg is szokott volna a sok idegen közül, ha nincsenek ott az Elek fiúk. Mind a kettő gimnazista volt már, de sohasem éreztették Damjánival a köztük levő korkülönbséget. Jó modorú gyerekek voltak; óriási karácsonyfájuk volt mindig, s amikor a szélein mar megritkult a finomabb fajtájú cukorka, alája másztak, a nagyszerű fenyősátorba magukkal hívták Damjánit is, mint férfi a férfit, de elkergették a húgukat, ha a kislány odaszerencsétlenkedett: „Menj a fenébe, Marica.” A fiúk szobája tele volt érdekes tárgyakkal, rejtelmes latin könyvekkel, fejes vonalzókkal, körzőkészlettel. Mindez titokban nagyon tetszett Damjáninak. A kislányt azonban valamennyien szelíd lenézéssel kezelték, ha egyáltalán észrevették; a fiú ennél fogva nem győzött álmélni rajta, hogy most róla álmodott.

Csak arra emlékezett felébredése után, hogy álmában szerepelt valaki, aki Marica is volt, meg nem is. Ez a kislány végigkísérte mindenféle álombeli viszontagságain, jött-ment vele mindenfelé, szótlán odaadással, andalító hűséggel; s ez jó volt. Az arca kétségtelenül Maricáé volt: a vékony, komoly kreol arcocska. Bizalmasságuk pedig olyan izgalmas, megfoghatatlan boldogságot okozott Damjáninak, amit még felébredve is tisztán érzett a torkában.

Amikor harmadnap a tenispályán találkozott a kislánnyal, olyan zavart kíváncsisággal meredt rá hirtelen, hogy az is zavarba jött.

- Szervusz, Marica - mondta végre.

Marica gyanakodva és védekezésre készen pislogott rá. Ez az alamuszi elemista lenne az álombeli kislány? - tűnődött Damjáni. Képtelenségnek ítélte, de mégis szóba elegyedett vele, sőt mellette maradt egész délután. Talán alakoskodik ez a lány, gondolta. Még azt is el tudta volna képzelni, hogy Marica tud az álombeli meghitt együttlétükről, és tud arról a mély édességről is, igazi lényéről, melyet ott kitért előtte, de hallgat felőle, titkolja, még tüzes vassal se lehetne kiszedni belőle az igazságot. Hiszen az arc, az arc ugyanaz volt.

S ráadásul ez az arc, a kislány szomorkás, tettetésre gyanús arca a valóságban is képes volt felidézni többé-kevésbé Damjáni különös álombeli boldogságát; mindenesetre izgatta őt. Mind gyakrabban melléje szegődött, amikor tehetett, beszélgetni próbált vele, s az is megtörtént, hogy a nyers pajtáskodásból váratlanul hízelkedésbe, kedveskedésbe csapott át. Maricát is izgatta ez a furcsa játék, habár hűvös maradt és éber, ismervén bátyjait. Mire véget ért az iskola, mégis összebarátkoztak óvatosan. Damjáni számára fontos volt ez, fontos volt, hogy utánajárjon valaminek. Magában visszaemlékezve Marica egy pillantására, már előfordult, hogy nem tudta volna megmondani, az álmára emlékszik-e vissza vagy valamelyik legutóbbi találkozásukra.

Így jött meg a nagy nyár; s a fiúkkal éppen kialakult egy remek játékuk az ügyetlen teniszezés helyett, a Feneketlen-tó parti nádasában, ahol sikerült hosszú alagutakat törniük, rejtett hadiszállásokat építeniük, s odahaza pedig, a leeresztett és kitámasztott redőnyű szobákban Damjáni éppen egy jó, vastag regényt kezdett olvasni, amikor lecsapott a derült égből a váratlan bejelentés, hogy nyaralni mennek, halomba döntve valamennyi tervét, ügyeit, kialakult életberendezkedését.

Kétségbe volt esve az utazás miatt. Vizolygott az ismeretlen nyaralóhelytől is. Az indulás előtti napokban búskomoran járt-kelt a felgöngyölt szőnyegek, a szanaszét rakott nyári holmi és a nyitott utazóböröndök között. Csak a vonaton múlt el a szorongása. Megadta magát a sorsnak, s váratlanul egészen jó hangulata támadt. A korai nap vakítóan ragyogott a kék égen. A Déli vasút kis alagútja koromszagot csapott be a fülkébe. Elővette könyvét, a *Copperfield Dávidot*, és belemerült.

A balatoni fürdőhely, amelytől semmit sem várt, sőt idegenkedett, s ahol nem is történt semmi, csak egyfolytában unatkozott, egy fél év múlva úgy megrohanta emlékeivel, hogy napokig utána epekedett. Február volt, Damjáni ősz óta a piaristák gimnáziumába járt. Diáksapkát viselt, és hetikártyával utazott a villamoson; ónos reggeli ködökben indult a körtér felé, átvágott a locspocson, a Gellértnél, az új szállodánál rendszerint felszállt a kilencesére két osztálytársa, s mire beért velük az iskola szűk utcácskájába, álmosága régen elpárolgott. A fűtött tanteremben azonban a latinórák, földrajzórák, mértanórák egyhangúsága megint félálomba ringatta őt; amikor egy óra után kiléptek az ebéd előtti Belváros eleven nyüzsgésébe, Damjáni érezte, hogy szereti ezeket a vontatott, zsidbadt gimnáziumi délelőtti. Támadt egy kellemetlen esete is: vizet ivott egy tízperces szünetben a folyosó végében, ráhajolva a nyomós csapra, s amikor az egyik fiú megcsiklandozta, hogy siettesse, olyan hevesen kapta fel a fejét, nem állván a csiklandozást, hogy koponyájával beverte a mögötte álló türelmetlen társa orrát. Mivel fordultában ösztönösen eltaszította magától a fiút, akinek az orra vére is megeredt, az osztályfőnökük magához hívatta. Verekedéssel vádolták. Eleinte megpróbálta elmagyarázni, hogy kiegyenesedtében és háttal feléje, akaratlanul verte be társa orrát, ami nem történt volna meg, ha nem sietteseti őt a fiú csiklandozással; de aztán látván, hogy senki sem vár tőle magyarázatot, hanem kizárólag bünbánatot, s hogy az okoskodását csak a terhére írják, elhallgatott. Konokság látszott az arcán; a pap behívatta az ügyben Damjáni apját.

Mindez azonban semennyire sem érdekelte Damjánit. Úgy viselkedett, mintha nem is tartoznék rá az egész dolog, és úgy is érzett. Minél jobban nyaggatták vele odahaza, annál jobban unta az ügyet.

- A legborzasztóbb - mondta az ügyvéd a feleségének -, ahogy a vállát vonogatja. Egészen megátalkodott ez a gyerek.

- De hát - mondta az asszony - ha csakugyan ártatlan.

- Akkor is. Senki sem ártatlan. Nincs benne istenfélelem.

Az ügyvéd jámbor ember volt, aki soha életében nem verte be senkinek az orrát, és nagyon felizgatta fiának az esete. Damjániban azonban csakugyan nem volt semmilyen félelem ezúttal, nem úgy, mint a lopása után. Nem félt a következményektől. Tudta, hogy ebből neki semmi baja nem lehet, mert semmi szerepe sem volt benne, s bármi történjék is a tanár rosszindulatából vagy a félreértésből kifolyólag, az éppoly kevéssé fogja őt érinteni, mint ahogy most sem tudta a dolog megzavarni az ő külön világát. Tele volt ezekben a napokban valami elég értelmetlen vágyakozásfélével, ami esténként, elalvás előtt olyan erővel ragadta meg, hogy nyöszörögve forgolódott az ágyában.

A balatoni fürdőhely járt az eszében, ahol a múlt nyarat töltötték. A sárga szállodaépületek előtt kavicsos sétány húzódott végig, kavicsos gyalogúttal és virágágyakkal. Emlékezett a sarkantyúvirágok szerény szagára. Az étterem nagy terasza mellett cukrászda volt, odébb, külön bejáratú, a kúrszalón; néhány üzletcske, aztán a nagy bazár, ajtajában újságosállvány, tarka vásznú fekvőszékek, gumiállatok. A sétány itt térséggé szélesedett, melynek közepén kerek, fedett emelvény várt a zenészekre minden délben és minden délután ugyanabban az órában. Eszébe jutott, hogy egyszer disznótoros vacsorát kaptak. Ugyanannál az asztalnál ültek mindig az étteremben. Az abrosz közepén mustártartó állt, só- és paprikatartók, fogszikkalók, ecetes-olajos üvegek. A pincér kis tulaezüst tálakat, csészéket rakott le, külön a hurka, kolbász, disznókaraj, külön a burgonya, külön a vöröskáposzta. A teraszon nevetés, fecsegés, evőeszközök csilingelése zsongott, a cigány keringőt játszott. Damjáni megtanulta a dallamát, mert naponta ott ült a zenekari emelvény oszlopánál, és nézte a cimbalmost, a klarinétost, nem tudván jobbat csinálni. Nem volt ott senki barátja. Kibicelt a zenének, kibicelt apjáék bridzspartijához, csavargott, báméskodott; lógott a strandon, lógott az állomás körül, tudta, hogy nemsokára öt óra, hogy nemsokára fél nyolc; tulajdonképpen reggeltől estig unatkozott. Amikor minderre visszaemlékezett, mégis rettenetes honvágy fogta el a kis fürdőhely után, s ágyában addig-addig dűnnyögte magában az elmúlt nyár keringőjét, míg könnyei omlani nem kezdtek, összeáztatva párnáját, paplanát.

Gyanította, hogy kiadós szemfényvesztés van ebben a fájdalmas s mégis jóleső sóvárgásban, de számára ez is hozzátartozott a valósághoz, amelyben élt, s amelyben a bútorok, emberek, utcák, napszakok, sőt az emlékek, tervek, gondolatok jelentősége is nagyrészt azon dőlt el, hogy kellemesek-e vagy sem. A lakásukat nem mindig szerette; jó volt betegnek lenni és felpolcolt párnákkal olvasni az ágyban; ha vacsoravendégük jött, az is izgalmasabbá tette a szobákat; de néha semmitől is - például ha a leckéjét csinálta téli délutánon az ebédlőasztal lámpája alatt - egyszerre furcsa, barátságos hangulata támadt a lakásnak, noha máskor ugyanilyen körülmények között - ebédlő, tanulás, december, fél öt, apja az irodában, anyja alszik a szobájában - ellenszenvesnek vagy közömbösnek érezte a helyet. Így volt a Gellért térrel is, hol ilyenek látta, hol olyanak; s sokszor azonos feltételek mellett is - a tömött villamosról nézve kora reggel, iskolába menet - változott a kép, szürke és idegen vagy érdekes és biztató, ismerős, puha, rideg, mozgalmas, varázslatos vagy tartalmatlan volt Damjáninak. Így volt a Kecskeméti utcával is, ahol nagybátyjáék laktak, s amelyet mostanában kezdett új színben látni s megszeretni; így volt a Dunával, a széllel, az esővel, így volt a fűzős barna cipőjével és a cipőfűzőjével benne és majdnem mindennel; így volt az új tavasszal is, mely közben megjött, és hasonlított is az elmúlt tavaszokhoz meg nem is, ha tudomásul vette és ügyelt rá, s annyiszor mutatott más-más arcot, kellemeset vagy kellemetlent, ahányszor megpróbált szembenézni vele, de fakadó rügyeivel, hebehurgya szelecskéivel akkor is hozzátartozott Damjáni életéhez, amikor rá sem ügyelt, mint a világ szakadatlanul ható, noha nem mérhető hatású valamennyi jelensége.

Ahogy a létezésnek ebből a megfoghatatlan teljességéből egy délután Damjáni belépett a lakásuk középső szobájába, szülein kívül egy egyenruhás férfit is ott talált. Szeretett volna

nyomban visszafordulni, de már késő volt. Az ezredes, akit ismert régebből, kezét rázott vele, és átkarolta a derekát.

- Édes fiam - mondta az apja -, rólad beszélünk.

Damjáninak roppant kényelmetlen volt, hogy az ezredes nem engedi el. Nagy fáradságába került, hogy a lehetetlen testtartása mellett is barátságos arcot vágjon, ennél fogva alig ügyelt az apjára, aki elmondta, hogy meg fogják pályázni a katonaiskolába való fõlvételét.

- Szólj hát valamit, fiacskám - mondta az anyja. - Nem bánod?

- Nem - mondta Damjáni szórakozottan.

- Aztán - mondta az ezredes, végre felállva búcsúzkodni -, aztán össze ne törd addig is a papok iskoláját.

- Egy barackot nyomott a fiú fejére, a mély elégedettség kifejezésével.

Damjáni tisztában volt vele, hogy érdemtelenül váltotta ki az ezredes rokonszenvét, mert egyáltalán nem holmi fenegyerek, akivel nem lehet packázni, és aki egykettõre beveri az orrát támadóinak. Csak ez a félreértés zavarta egy kicsikét; hogy intézetbe kerül, ettõl csak addig félt, míg fenyegetés volt, s most, hogy komolyra fordult, egyszerre kiderült, nem is nagyon bánja. Tapasztalta már, hogy olyasmibõl is származhat jó dolog, ami ellen kézzel-lábbal tiltakoznék; ha pedig a saját feje szerint vág neki valaminek, amitõl jót remél, alaposan pórul járhat. Tudván azt is, hogy az élet rejtett, mélységes jókat tartogat számára, némi kellemes kíváncsisággal várta sorsa alakulását, anélkül, hogy sokat töprengett volna fölõtte.

A nyár közepén kapták meg az értesítést, szeptember elsõ napján kellett utazniuk. Damjáni az indulásuk reggelén még átszaladt egy félóra Maricáékhoz, mert egyrészt a fiúknál egy valódi bélyegkatalógus volt néhány napja kölcsönben, amibõl egyenként kikeresgéltek a bélyegjeik személyazonosságát, másrészt pedig a kislány új tankönyvei miatt. Marica most került gimnáziumba, s Damjáni elõzõ nap segített neki az elõírt iskolai felszerelés vásárlásában, délután pedig avval kápráztatta el a kislányt, hogy a taláalomra felütött latinkönyv egyik olvasmányát betéve tudta. Ezen a reggelen még folytatni akarta ezt a kellemes fölényeskedését, anyja azonban hamarosan érte küldte a szobalányt.

- Fiacskám, fiacskám - fogadta õt Damjániné szemrehányással -, elment az eszed? Fél tizenegykor indul a vonatunk.

- Hisz még fél tíz sincs - morogta Damjáni, de aztán elhallgatott, mert az asszony nyugtalan mozdulattal magához ölelte õt, szótlantul. Ez az ölelés, ha egy kicsit tovább is tartott a kelleténél, nem volt kényelmetlen; nem volt se jó, se rossz, ismerõsebb volt a levegõnél is, és se nem feszélyezte Damjánit, se szabadulni nem akart belõle okvetlenül. Elmosolyodott, és megsimogatta az asszony haját, régi, gyerekes becézõnevén nevezte õt:

- Nyuszika.

- Eredj, haszontalan - mondta Damjániné. - Csomagoltam neked lomnici kenyeret egy dobozba, nézd.

A lomnici kenyér - fügével, mazsolával, mandulával, narancshéjjal, cukrozott gyümölcsökkel - Damjáni kedvenc süteménye volt. Megnézte a skatulyát; aztán arra gondolván, hogy az egészsel õ fog szabadon rendelkezni, a felelõség kissé rátelepedett a szívére. Elszótlanodott, anyjához hasonlóan, s az utolsó félóráját a lakásban csendes rakosgatással töltötte el.

Fehér ruhásszekrényének egyik felét polcok foglalták el. A két alsó polcon tartotta Damjáni legszemélyesebb tulajdonait: lombfûrészt, a „Kis Mágus” bûvészdobozát, könyveit - három *Universum*-kötetet, a *Copperfieldet*, egy *Zászlónk*-évfolyamot, *Robinzont*, *Kincses sziget*et,

Vernét s a régi mesekönyveket, Mackó-urakat - ezenfelül a korcsolyáját, a féltett zseblámpáját és az elavult játékszereit is, vasutat, építőkockát, agyagkatonákat. Ebben a szekrényben volt a fehéreneműje s a ruhái, cipői is. A szoba az udvarra nézett, ablaka alatt futott a függőfolyosó, be lehetett látni innét a ház szemközti konyháiba, cselédszobáiba, és Damjáni jól ismerte a három emelet szobalányait, szakácsnőit, a Rozikákat, Ágneseket, az esti nyitott konyhaajtókból kiáradó vidám locsogásaikat, edénycsörömpöléseiket, a délelőtti bánatos énekszavukat. Ez a szoba volt, még kisfiúkorában, néhány évig a nagyanyjáé. Három nagy szobájuk nézett a Verpeléti útra; az egyikben született Damjáni tizenegy évvel ezelőtt.

Ezekben a szobákban nem változott semmi, mióta világ a világ; egyformán álltak a bútorok, egyformán estek az árnyékok, egyformán fényesek voltak a redőny húzójának sárgaréz tokjai. Damjáni ismerte a szőnyegek mintáit, a fűtőtestek szagát, a könyvszekrény ajtajának csikorgását. Legjobban azonban a konyhát ismerte. Amikor kiment, hogy elbúcsúzzon Veronikától, s egy pillanatra összeakadt a tekintetük, egyszerre ráeszmélt, mi is történik vele, s egyszerre képtelenségnek kezdte érezni az egészet. Hamarjában nem tudott mit mondani. Végre a lány szólalt meg:

- Dolgom van, látja - mondta gorombán. Krumplit hámozott a konyhaasztalnál.

- Búcsúzni jöttem - mondta Damjáni.

Veronika, aki akkor volt fiatal, amikor a fiút pólyálta, s koromfekete hajába már éppen kezdtek korai ősz szálak vegyülni, ámbár átsírta ezt az éjszakát, s még át fog sírni sokat, sejtván, hogy örökre elszakítják tőle egyetlen társát, egyetlen mulatságát, most mégis szerette volna magát megemberelni, de nem sikerült. Dühösen sirva fakadt, és olyan heves mozdulattal borult le az asztalra, s a zokogás úgy rázta karcsú testét, mintha még mindig nevetlen kamasz lány lenne.

- No - mondta Damjáni zavartan. - Ne butáskodj, Veron.

Nevetni próbált, hogy nyugtassa vele a lányt, és mert számárságnak is tartotta a jelenetet. Tudta, hogy végül is nincsenek összenőve, s nem ülhet örökké a szoknyáján; mégis, valahogyan nem tudta elképzelni, hogy ezentúl nélküle kell majd meglennie. Veronika ott volt vele mindenütt gyerekkorának egész őserdejében, ott volt mellette már a sűrűbb fajta bozótban, ahová az emlékezésnek csak egy-két tört sugara tud behatolni, hozzátartozott még a magányához is. Együtt olvasták a mesekönyveket a földön ülve, együtt sétáltak a Gellérthegy barátságatlanul jól ápolt sétányain. Eszébe jutott egy decemberi délután, amikor Veronikával jöttek hazafelé a Fehérvári úton, ahogyan akkor még hívták, s a Hadik-laktanya oldaláról átmentek a másik oldalra, hogy a mikulási kirakatokat nézegessék.

A vonaton megint eszébe jutott Veronika; számtalan olyan estére emlékezett, hogy ketten voltak csak odahaza, s ő kicsit félt is az üres szobáktól, meg szerette is a langyos lakást, és a székére feltérdelve olvasott vagy rajzolgatott, a lány pedig nyakát görbítve varrogatott a lámpa fénykörében, így várták apjáékat. Eszébe jutott a fűszerüzlet, eszébe jutott a Feneketlen-tó; Marica és a franciaórák, Halász Péter és az elemi iskolájuk tornaterme, rossz emlékü lopása és az unalmas nyári fürdőhelyek; aztán át kellett szállniuk személyvonatra.

Alkonyat után érkeztek meg a határszéli kisvárosba. Égtek a gázlámpák, hűvös volt, Harangoztak. Szállt a harangszó a hegyek közé, ahogy elindult velük az egyfogatú bérkocsi, lámpáit rengetve, az aszfaltos főutcán, az Arany Strucc Szálloda felé, ahol ezt az éjszakát tölteni fogják. Elhagyták az állomást, átdöcögtek egy kis vashídon; kivilágított kapualjak tűntek fel, aztán emeletes házak jöttek. Damjáni forgatta a fejét, fészkelődött az avas bőrülésen. Tele volt megint kíváncsisággal és várakozással.

Ezen az őszön, 1923-ban, hét új növendéket vettek fel a katonai alreáliskola második évfolyamába, s Damjáni is közöttük volt. Az újoncok, miután átestek egy hevenyészett jellegű felvételi vizsgán, egyenruhát kaptak a padláson, egy polgári ruhás borbély nullásgéppel kopaszra nyírta szőke-barna fejüket, s ebéd utántól kezdve tétlenül tengtek-lengtek az egyik nagy hálóteremben. Szeptember másodika volt, a főépület még kongott az ürességtől. A hálóterem nyugatra nézett. Tizenkét nyitott ablakán bevilágolt az érett, kora őszi napfény. Innét a második emeletről látni lehetett a gesztenyefák koronáin túl a kisebbik gyakorlóteret, ahol néhány pótvizsgás és szabadságról visszamaradt negyedéves rúgta a labdát. Csörömpölve nyílt és csukódott az üvegajtó, s valaki így kiáltott:

- Cholnoky!

Egy zsákvászon egyenruhás, kék sapkás fiúcska volt, s most türelmetlenül még egyszer elordította magát, anélkül, hogy várakozott volna:

- Cholnoky! Hát nincsen itten senki Cholnoky nevű?

Egyikük, aki már javában feléje lépegetett, békés hangon felelte:

- Én vagyok. Tessék?

A zsávolyruhás ránézett, és nem válaszolt rögtön. Utálkozva elfordította a fejét.

- Menjen le a zeneszobába - mondta végre. - Az apja várja.

- Köszönöm - mondta a másik habozva, és megindult az ajtó felé.

- Nincsen „köszönöm” - szólt utána a zsávolyruhás indulatosan. - Hallja? Nincsen „tessék”. Állj. Hátra arc.

A Cholnoky nevű megfordult.

- Álljon vigyázzba - meredt rá a másik. - Én negyedéves vagyok.

- De miért? - próbált meg Cholnoky mosolyogni.

- Akkor beszéljen, ha kérdezem. Érti? - Rezdületlenül nézett farkasszemet az újoncokkal. - Azt mondjuk, hogy „parancs”, és azt, hogy „igenis”. Érti? Eh, menjen a fenébe - intett aztán megvetően. Látszott, hogy uralkodni tud magán. De minthogy Cholnoky meglehetősen lassan indult újra kifelé, még utánakiáltott: - Futólépést!

Cholnoky meggyorsította a lépéseit, anélkül, hogy megfordult volna. A többiek közül, akik némán nézték a jelenetet, most megmozdult az egyik. Két lépést tett a negyedéves felé. Nagyon idegesen szólalt meg.

- Te mit parancsolgatsz itt?

A zsávolyruhás hirtelen feléje fordult.

- Vicceltél vele? - kérdezte újra a barna szemű fiú támadóan.

A másik mintha elfehéredett volna.

- Magának nem tetszik valami? - mondta lassan. Aztán keményebben kérdezte: - Hogy hívják?

- Ne kiabálj itt - mondta az újonc, akinek kissé inába szállt a bátorsága.

- Mi a neve? Nem meri megmondani?

- Szebek Miklós - mondta dühösen a barna szemű. - És mi a te neved?

A negyedéves arca fehérről vörösre vált. Kirobbant belőle az ordítás.

- Most már elég volt! A kurva istenit az anyjának...

Úgy káromkodott, hogy valamennyien megrettentek. Dermedt csönd támadt, ahogy elhallgatott. Ekkor egészen váratlanul odalépett elébe egy másik újonc, egy félénknek látszó, lányos arcú fiú, és teljes komolysággal így szólt:

- Isten nevét hiába fel ne vedd.

A negyedéves elképedt. Csak annyit tudott kinyögni: „Eh, hülye újoncok”, aztán legyintett, és kivágatott a hálóteremből.

Valaki röhögni kezdett. Szebek Miklós a szomszédjához fordult, és valamit kérdezett tőle, de az csak vállat vont, szívélyesség nélkül. Szebek nyugtalanságában egy harmadikhoz lépett, s mivel az is elhúzódott tőle, tanácstalanul odament a lányos arcú fiúhoz az ablak felőli ágyson.

Amint azonban szembekerült vele, zavarba jött, és nem szólt semmit. A fiúnak hasított szeme volt, mint két megnyílt mandula, seprős pillái közül hűvös kékséggel nézett Szebek Miklósról, s gyengéd rajzú arcán közöny tükröződött.

- Téged hogy hívnak? - fordult feléje Damjáni, akinek mellette jelölték ki az ágát.

- Engem Tóth Tibornak - mondta a lányos képű higgadtan. Látszott, hogy határozott ok nélkül nem hajlandó mosolyogni.

- Jól kitöltél vele - mondta Damjáni.

- Kivel?

- Hát avval a hülyével, aki itt kiabált.

Tóth Tibor csodálkozva nézett rá.

- Miért hülye? Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat - mondta.

- Mi?

Damjáni is, Szebek is felkapták a fejüket. Tóth Tibor megismételte, amit mondott, dacosan, de nem támadóan. Volt valami kis szemtelen vonás süldőlány-arcán; de nyilvánvalóan látszott, hogy nem tréfál. Damjáni nem tudott erre mit mondani. Hallatszott lentről a labda döngése. A cigányos hajnövécsű fiú, aki a felvételi vizsgán feltűnt értelmes és folyékony feleleteivel, most érkezett vissza a mosdóból. Törülközöt, fogkefét tartott a kezében. Egyenesen hozzájuk lépett, látván, hogy valami történt, s kíváncsian érdeklődni kezdett.

- Hát te nem voltál itt? - kérdezte Szebek Miklós.

- Nem. Csak megmosdottam egy kicsit - mondta. Aztán, amit egyikük sem tett, kezét nyújtotta Szebeknek, és bemutatkozott: - Czakó Pál.

Máris tökéletesen otthonosan érezte itt magát. Damjáninak olyan idegen és olyan ideiglenes volt minden, hogy jóformán még körül se nézett a hosszú hálóteremben. Nyolcvanhat teljesen egyforma vaságy állt benne, egy sor a falnál, kettő a közepén. Egyforma piros takarók fedték a szalmazsákokat; a kétszemélyes szekrényké két-két ágy közt álltak, s az ajtajuk belsejére könyomásos ábra volt ragasztva, amely centiméterre megszabta a holmik helyét. Délelőtt, a felvételi vizsga befejeztével az egyik földszinti szobában el kellett vonulniuk egy orvosezredes előtt anyaszült meztelenül, s az orvos csíptetője mögül pislogott rájuk, és mindnyájuknak

megnézte a torkát; egy két részre osztott nagy fatartóból kivett egy kávéskanalat, a nyelvvel lenyomta az eléje lépő fiú nyelvét, aztán visszadobta a tartó másik rekeszébe; mezítláb kellett lépkedniük a piszkos padlón, ami Damjánt bántotta; bántotta őt az egész, s azóta képtelenségnek érzett itt mindent. Különösen a szagok, az új, idegen szagok figyelmeztették a hely baljós rendkívüliségére. Szűkölt magában, mint a veszélyt szimatoló kutya: ilyen szagú dolgok között, gondolta, nem a rendes, szabályos sorsú emberek élnek, amilyenek természetesen magát is tartotta. A folyosók, a deszkapadló, a Bognár nevű nikotinos bajuszú tiszthelyettes szagán kívül önmagán is érezte az idegen szagot, az egyforma fekete posztóruhák szagát.

A ruharaktár fent volt a padlás alatt, s a harmadik emelet lépcsőpihenőjén, ahonnét a rajzterem nyílt, a falak tele voltak aggatva az egykori növendékek bekeretezett rajzaival. Amíg a sorokra vártak, ezeket nézegették. Tájképek, heverő tehén, felborult réz gyertyatartó, pompásan árnyalva. Damjáni az aláírásokat betűzgette unalmában: „Amadeus Krause, Zögling Gabriel Szelepcsényi, Zögling Johannes Freiherr von Walden-Egg...” A rajzlapok felső bal szegélyén pedig mindenütt az egyforma, hol lila, hol fekete bélyegző, ugyancsak németül: „K. u. K. Militär Unterrealschule”.

A ruhakiosztás nehézkesen haladt, s amikor végre kiszóltak értük: „Másodévesek”, Damjáni csodálkozott, hogy mi tartott eddig olyan sokáig. Nekik ugyanis sietősen a kezükbe nyomtak egy csomó fehérneműt - inget, hosszú alsónadrágot, kapcákat -, aztán rákiáltott egy másik altiszt egy asztal mögül: „Álljon ide!” Megnézte a fiút, s hátramorgott egy számot. Ruhadarabok repültek az asztalra; Damjáni átvette őket, s úgy tele lett a keze, karja, válla, hogy amikor végül egy pár bakancs repült még feléje, azt már sehogyan sem tudta megfogni. Pillanatnyi szünet támadt. A ruhadobálók közül ketten felegyenesedtek, s nézték Damjánt. Az altiszt is csak nézte őt, de semmit sem csinált. Aztán türelmét veszve ráfordult:

- No vigye, vigye.

Damjáni végre megértette, hogy itt senki sem fog segíteni neki; odébb rugdalta hát a bakancsait, hogy ne legyen útban. Az egyenruhának, amibe hamarosan átöltöztek, örült, de egyre jobban bántotta, hogy ilyen kurtán-furcsán bánnak itt velük. Mindenki részvétlen, mindenki barátságtalan hozzájuk.

Mégis, ebéd után láttak egy őrnagyot, aki mosolygott és nyájas volt. Az épület bejárata előtt, a kavicsos térség közepén, ahová a főallé torkolt, egy szökőkút állt. Kerek medencéjében tömérdek kisebb-nagyobb vörös testű halacska úszkált; kanyarogtak, cikáztak, rajzoltak ide-oda a vízinövények közt. Ebéd után ide terelték ki őket az étteremből. A hét másodéves újoncon kívül még voltak vagy húszan, harmad- és negyedévesek; szétszórtak, szüleikkel sétáltak, gesztenyét rugdostak, bámulták a szökőkutat. Damjáni elbúcsúzott anyjától, és visszament a szökőkúthoz, ahol a többiektől kissé távolabb az egyik társuk beszélgetett az apjával.

- Ne a halakat nézegetsd hát, kisfiam - mondta a keménykalapos férfi, aki fiához hasonlóan szemüveget viselt. - Mondom, ha bármi bajod, panaszod van, írd meg őszintén. Tudod, anyád mennyire aggódik érted. És edd meg, amit kaptok, ne válogass az ételekben. Érted?

- Igen, jó - mondta a szemüveges fiú meggyőződés nélkül.

- Figyelsz rám egyáltalán?

- Persze hogy figyelek, apa. De ezt már annyiszor mondtad.

A bolygó aranyhalak látványa azonban egyre csak odavonzotta a tekintetét, és csak akkor szűnt meg törődni velük, amikor hozzájuk lépett egy nyírott bajszú őrnagy, és átkarolta a vállát, bizalomgerjesztő mozdulattal. A két férfi beszélgetni kezdett, szemlátomást verse-

nyezve egymással az udvariasságban; az őrnagy sűrűn bólogatott a fejével, és rendületlenül mosolygott, főképp ebből állt a szerepe; a keménykalapos azonban iparkodott minél többet elmondani fontos közlendőiből.

- Ugyanis rossz evő a gyerek... ezt meg kell mondanom, őrnagy uram, sajnos, rossz evő, ámbár a marhahúst csakugyan nem bírja a gyomra.

Az őrnagy bólogatott, mosolygott, pislogott. Szünet támadt, mert a másik férfi befejezte a mondatát.

- Nem lesz itt semmi baj - mondta végre a katona. - Ugye, fiacskám?

Rámosolygott a szemüveges újoncra, akit a vállánál fogva egyre tartott. Aztán eszébe jutott még valami:

- Ötszöri étkezést kapnak napjában - mondta szelíden. - Uzsonnára például vajjas vagy mézes kenyeret és almát vagy egy szelet csokoládét. Szereted a csokoládét, fiacskám?

- Igen - mondta a fiú készségesen.

- Ö, ö, izé. A konyhában ki van függesztve a heti étrend. Meg is nézhetjük - mondta az őrnagy, egy mozdulattal az épület felé. - Kihozathatom, ö, ugye.

A keménykalapos mindjárt küldeni akarta a fiát, az őrnagy azonban megfordult, és intett egy negyedévesnek, aki Damjáni mellett ácsorgott:

- Növendék.

A fiú erre a megszólításra, mint egy bekapcsolt gépember, hirtelen összecsapta a bokáját, villámgyors „parancs”-ot kiáltott, és merev léptekkel az őrnagy elé oldalgott, s megállt, mint a cövek.

- Bemegy a konyhába, és elkéri az étrendet, az én parancsomra.

- Igenis - mondta a negyedéves, hátraarcot csinált, és futva indult a kapu felé.

Damjáninak szöget ütött a fejébe az őrnagy kétféle arckifejezése. Itt nem volt semmi „fiacskám” és semmi atyai mosolygás. A régi növendékekkel valami halk, nyugodt, szinte megkönnyebbült nyerseséggel beszélt a tiszt; s ámbár a hang közönyös nyugalmában volt valami ijesztő, Damjáni valami kíváncsiat is érzett benne. Valami valóságosabb világot ígért az eddigénél, a babusgatások, játékszerek, a hosszú délutánok és szeszélyes hangulatok önállótlan, ködös gyerekvilágánál; riasztónak is érezte, meg vonzónak is. Amikor végül megjelent Bognár tiszthelyettes a kapu előtt: „Másodéves újoncok!”, a kiáltására a szemüveges fiú is megfordult, majd megint felnézett az apjára:

- Sorakozó, mennem kell, apa.

- Hát csak búcsúzz el nyugodtan édesapádtól, fiacskám - mondta az őrnagy, és elvált tőlük, mindegyre mosolyogva, mintha a sorakozó csak tréfaság lenne. De Damjáni világosan megértette ebből a mosolygásból, hogy fordítva, inkább a szülőktől való búcsúzkodás meg az efféle a mosolyognivaló, komolyan nemigen vehető tréfaság az őrnagy szemében.

Mindenekfölött azonban az egyenruhájuktól voltak megilletődve. Fekete hosszúnadrágot és fekete, rézgombos, magas galléros zubbonyt kaptak. A lányos arcú Tóth Tibor olyan volt benne, mintha rászabták volna. Damjáni legszívesebben őt nézte a hálóteremben; látnia kellett azonban, hogy ahányan vannak, annyiféleképpen áll rajtuk az osztrák-magyar hadseregnek ez a régi „waffenrock”-ja. És máskülönben is, sajnálatos módon valahogyan nem voltak egyformák, még ha ugyanazt csinálták is, ugyanabban az öltözetben.

Amikor Czakó Pál bemutatkozott Szebek Miklósnak, a hálóteremben nyomban megindult egy általános bemutatkozás. A szemüveges fiú Czakóhoz lépett, aztán sorra valamennyiükhöz, valamit motyogott, s már ment is tovább, mulatságos gyorsasággal, egészen másként, mint Czakó. Példáján felbuzdulva, a szeplős társuk is odament hozzájuk, aki a délutánt jórészt avval töltötte, hogy kihúzta az ágya alól a táskáját, kinyitotta, kivett belőle egy keménypapír dobozt, ebből egy másik skatulyát, aminek leemelte a fedelét, a tartalmából kiválasztott egy süteményt, megette, becsukta a kisebbik dobozt, a nagyobbikat, be a táskát, vissza az ágy alá, aztán rövid idő múlva előről kezdte az egész műveletet. Nem volt kövér fiú.

- Osvát Elemér vagyok - mondta tárgyilagosan.

Nem volt kövér, csak puha. Nyakszirtjén a magas gallérból kiállt két fehér vászoncsík, annak a keményített pántnak a két vége, amelyet Bognár felügyelő „nyakszegély”-nek nevezett. Czakó rávigyorgott, aztán tovább hallgatta Szebek Miklós beszámolóját a káromkodó negyedévesről.

- Azt mondta: „hülye újoncok”? - vágott közbe hirtelen.

- Azt.

Czakó arckifejezése egyszerre megváltozott.

- Felpofoztátok? - fordult Damjáni felé.

- Nem - mondta Damjáni.

Czakó a közönyös Tóth Tiborra nézett, majd újra Szebekre.

- Hová ment? - kérdezte izgatottan. - Nem láttátok, hogy hová ment?

- Miért?

Czakó nem felelt. Az ajtó felé indult.

- Te se láttad? - szólott oda a szemüveges fiúnak, akinek az ágya a kijárat mellett volt, s Damjáni meglepetésére a nevét is hozzátette: úgy látszik, megértette és meg is jegyezte a bemutatkozáskor: - Te sem láttad, Dégenfeld?

Dégenfeld sem látta. Czakó iparkodott baráti hangon kérdezgetni mindent, de látszott, hogy elfutotta a düh; egészen belepirult.

- Jó - mondta, és magára rángatta a zubbonyát, ledobva egy ágyra a mindvégig kezében tartott törülközőt, szappant, fogkefét. Amikor újra kifelé indult, az ajtóban összeütközött a belépő Cholnokyval, akit Bognár tiszthelyettes követett.

A felügyelő, aki lepedőket és párnahuzatokat tartott a karján, visszatessékelte Czakót, aztán egy céduláról neveket kezdett olvasni.

- Cholnoky!

- Jelen - mondta a fiú, ahogy az iskolában szokták.

Bognár leeresztette a papírt, és ráförmedt:

- Szerencsétlen! Sétafikálni van eszed, de ezt még nem tudtad megtanulni?

Megvető jóindulattal beszélt, s igen erős dunántúli kiejtéssel. Elmagyarázta, hogy mit kell tenni, ha valakit a nevéen szólítanak, aztán újra előszedte a névsorát:

- Cholnoky.

- Parancs - mondta Cholnoky kényszeredetten, felemelve és visszahúzza jobb karját, ahogyan Bognár kioktatta. Fennhangon mondta, de csendesen, kissé szégyenkezve.

- Czakó! - olvasta tovább a férfi.

- Parancs! - kiáltotta Czakó harsányan, miközben karját erőlyesen kilökte a levegőbe és visszarántotta.

Furcsán hatott ez a lelkes kiáltás, úgyhogy valamennyien önkéntelenül feléje fordultak, holott már tudták, hogy ilyenkor nem szabad mozgolódnia, nézelődni. A felügyelő azonban csak Cholnokyra ripakodott rá.

- Ne forgasd a fejed, Cholnoky...

Halkan kezdte, s minden szótaggal feljebb hágott a hangja. A „noky”-t már üvöltötte - aztán átmenet nélkül, lecsillapodva, természetes hangon folytatta a felolvasást:

- Damjáni - aztán:

- Dégenfeld,

- Osvát,

- Szebek,

- Tóth.

Csak Tóth Tiborra nézett fel a végén. Ezután kiosztotta az ágyneműt, és az ágyazás módszerét kezdte magyarázni.

Damjáni már nem tudott odafigyelni. Elkalandoztak a gondolatai; elindultak kifelé a hosszú főallén, a százéves fák emeletmagas sátra alatt, vissza az úton, amerre reggel befelé jöttek anyjával, keresztül a park ölén, ahol a lassacskán betelepülő esti sötétséget a fasor gyéren elhelyezett vasoszlopos lámpái nem tudták eloszlatni; ki a főkapun, át a patak kis hídján, meg a másikon, a vízimalom duzzasztójának kőhídján, s a sikátorszerű utcácskán vissza a kisvárosba, elhagyva a templomot, a várfal maradványait, a bencés gimnáziumot, az Arany Strucc Szállodába és még tovább; végig az aszfaltos főutcán, ki az állomásra, ahonnét talán most indul éppen anyjával a vonat a messzi Budapest felé. Nem tudott figyelni az ágyazásra, és rosszul is csinálta. Bognár káromkodva szétdúlta alkotását, mint majdnem mindnyájukét. Körülnézett, kiről vehetne példát. Csak Czakó ágya volt sértetlen; vagy csakugyan jól csinálta, vagy azért nem dobta szét a tiszthelyettes, mert méltányolnia kellett őszinte odaadását.

Czakónak nem járt máshol az esze. Látszott, hogy érdeklődött minden, kíváncsian nézelődött folyton. A lépcsőn oldalba bökte Damjánit.

- Az mi lehet ott?

A vacsorához mentek lefelé, rendben, kettesével; ahogyan a tiszthelyettes felállította őket, egymás mellé kerültek. Damjáni odanézett, amerre Czakó intett. A lépcső az első emeletre fordult velük éppen, s szemközt egy félig nyitott ajtóból langyos fénysáv esett a folyosóra. A szobából nem láttak egyebet, mint a magas könyvespolcok egy darabját; a felső résznek üveges ajtaja volt.

- Nem tudom - vont vállat Damjáni.

- Könyvtár - mondta mögöttük Dégenfeld.

- Szertár - mondta halkan Szebek Miklós, aki ki tudta betűzni a feliratot: „Fizikai szertár”.

- Ne pusmogj! - hallatszott a mögöttük lépdelő Bognár felügyelő kiáltása.

Damjáni megjegyezte magának a fizikai szertárt, a folyosóról nyíló fülkeszerűen beugró ajtajával, ahogy megjegyezte a rajzterem melletti képeket és a lépcsők mentén kiakasztott színes nyomatok közül egyiket-másikat. A lépcsők szélesek voltak; két szárnyban indultak fölfelé, s két emelet közt a feleúton szembefordultak és egybeolvadtak. A fokok alaposan ki voltak vásva, különösen a földszint és az első emelet között. Itt függött a fordulóban - s nem a fal felől, hanem az oszlop egyik oldalán - a *Tulp tanár anatómiája*, csinosan bekeretezve, mint a többi kép. Ebben is volt valami kellemes furcsaság, mint a másikban, amelyet Damjáni megjegyzett, de amelynek a címkéjét, *Las Meninas*, nem bírta még rendesen elolvasni menet közben.

Az óriási étterem most másként festett, mint délben. A bolthajtások kirajzolták éles árnyékaikat, s mivel csak a négy utolsó lámpa égett, a tulsó vége egészen homályba veszett. Csak három asztalnál volt terítve. Czakót és Osvátot másik asztalhoz ültették, negyedévesekhez, s Damjáni látta, hogy egyszer Osvátot elküldték a kancsóval vízért, egyszer pedig Czakó valamit beszélt a szemben ülő negyedévesvel; s látta, hogy a zsávolyruhás fiú is ott ül, aki délután gorombáskodott velük. Sajtos metéltet kaptak, de csak piszkálgatták az ételt, Cholnoky kivételével, aki rendesen megette, amit kivett.

Amikor nagy sokára újra vigyáztt vezényeltek, elmondták az imát, s indultak kifelé, Damjáni sietve Czakó mellé került, és a zsávolyruhás felé böködvé a fejével, odasúgta neki:

- Te, az volt az.

- Kicsoda? Micsoda?

Damjáni elmondta.

- Vagy úgy - mondta Czakó.

- Valamit kellene csinálni.

- Nem lehet - rázta meg a fejét Czakó.

- Miért?

A folyosóra értek, s abba kellett hagyniuk a beszédet, mert ott állt Bognár, hogy sorakoztassa őket. Csak jóval később, a hálóteremből nyíló mosdóban magyarázhatta el Czakó, hogy mi a helyzet. Nem pofozhatnak meg egy negyedévest, sőt teljesíteniük kell a parancsait, mert följobbvalójuk.

- Micsoda hülyeség! - mondta Damjáni felháborodva. Szebek Miklós feléjük fordult, és szótlánul nézte Czakót.

- Miért hülyeség? - kérdezte Czakó. - Az elsőéveseknek mi is följobbvalói vagyunk. Aztán meg mi is leszünk negyedévesek.

- De addigra - szólalt meg váratlan élénkséggel Szebek -, addigra az az alak meg még idősebb lesz.

- Az igen - mondta Czakó nyugodtan.

- Szóval akkor egész életében annyit pimaszkodhat velünk, amennyit akar - mondta Szebek. - Igen? Ehhez joga van?

Czakó azonban nem felelt semmit, csak kedvesen rámosolygott Szebek Miklósról, ami egy percre lefegyverezte a barna szemű fiút. Szebek nem is szólt többet, később sem, Damjáni kicsit lehangolónak érezte ezeket a mással megesett gorombaságokat - ahogyan például

Cholnokyval beszélt a tiszthelyettes -, igazán azonban csak akkor sebződött meg, amikor a ruharaktárban nyersen rászóltak: „Álljon ide!” Mégis, mindent egybevetve, csupán egy komoly baj volt itt, s ez ezen az estén derült ki. Az árnyékszék valahogyan olyan mocskosnak és utálatosnak hatott, hogy Damjáni a legnagyobb undorral tudott csak leülni a deszkára, s ha arra gondolt, hogy ezentúl mindig ezt kell majd használnia, el sem bírta képzelni, mi lesz vele.

3

A hálóterem felső végében volt egy elfüggönyözött kis fülke. Itt aludt a tiszthelyettes. Velük maradt éjszakára is, sőt másnap egész nap szakadatlanul velük volt, nem számítva azt a negyedórát uzsonnaidőben, amikor lekváros kenyereikkel szétoszolhattak a nagy gyakorlótér farakásai körül. Ezt az időt felhasználhatták volna beszélgetésre, mert Bognár eltűnt a gazdasági épületek irányában, Damjáni azonban, jóllehet reggel óta jóformán egy szót sem váltott a többiekkel, inkább leült egy padra egymagában, és kenyeret rágcsálva, gondolatok nélkül, megkönnyebbülten bámulta a tiszta őszi égboltot. Úgy vette észre, a többiek se nagyon beszélgetnek. Egyiküket sem találta eddig különösebben rokonszenvesnek. Fáradt is volt; a tiszthelyettes szünet nélkül csináltatott velük valamit, vagy oktatta őket valamire, s az unalom, Bognár zajos hangjának és jámbor földműves arcának egyhangúsága kifárasztotta.

Ezt a negyedórát használhatta volna föl arra is, hogy levesse a cipőjét, és megigazítsa a kapcáját, ami összegyűrődött a sarka alatt, és törte a lábát. Olyan jólesett azonban egyedül ülnie és nem csinálni semmit, hogy addig halogatta ezt a műveletet, míg késő nem lett. Újabb alkalma csak estefelé adódott erre.

Fent voltak a hálóteremben. Bognár az éjjeliszekrényeket tologattatta velük ide-oda, hogy a mosdóajtóból nézve olyan egyenes vonalat mutassanak, mintha egy kifeszített zsinór mentén állnának, amikor megérkezett a bevonuló zászlóalj.

Az elsőéves újoncokat már délelőtt látták, délután pedig kezdett feltűnni néhány kék zubbonyos növendék lent az épület előtt. Zömük a szabadságos vonattal jött. A park felől távoli trombitaszó hallatszott. Ahogy befejezte az egyik kürtös, átvette a másik; s ez már a főállé felől szólt, egyre közelebb. Aztán csoszogni kezdtek a menetelő zászlóalj lépései odalent, s Damjáni kihajolva az ablakon, meglátta a feketén és némán közeledő első oszlopot. „Század! - a rikácsoló kurta kiáltás végig-szállt a csenden - Állj!”

A felügyelő, aki közben kiment, megint visszajött, és Damjáni a cipőjét megint nem fűzte ki. Tíz perc múlva felhangzott a folyosón a tompa, erősödő dübörgés, majd néhány vezényszó, kis csönd, és kivágódott az ajtó, s tolongani kezdett befelé a nyolcvan másodéves. Különös, hangtalan gomolygásban lökdösődtek, táskájukkal, úti kosarukkal a kezükben, s aki kiszabadult a falkából, száguldani kezdett a terem túlsó vége felé, hogy lefoglaljon magának egy jó ágyat, minél távolabb a felügyelői fülkétől, minél közelebb valamelyik kályhához. Így vágatott el Damjáni mellett, se jobbra, se balra nem nézve, Halász Péter.

Egyszerre megtelt a nagy terem, s egyenletesen morajlani kezdett, százféle zajból, neszekből összetevődő zúgással, noha fennhangon, sőt hallhatóan suttogva sem beszélt senki. Bognár kiadta a rendelkezéseit, aztán kiment a mosdóba. A terem nyomban megélnkült; mozgolódás támadt, a zúgás felerősödött, félhangos szavak hallatszottak innen is, onnan is. Damjáni Halász Péter felé nézegetett, s egyszer megpróbált inteni neki, de hasztalan. Rögtön megismerte, amikor elrohant mellette, de akkor lehetetlenség volt megállítani vagy észrevéttetnie magát. Nagy megnyugvás öntötte el, mióta itt látta barátja himlőhelyes képét, villogó fehér fogait, kékesfekete szemöldökét, homlokába benőtt haját. Csak most ébredt rá, hogy

tulajdonképpen egész nap erre a találkozásra készülődött. De türelmetlenség fogta el, mert rengeteg mondanivalója volt Halász Péter számára, s éppen rászánta magát, hogy odamegy hozzá, amikor mögötte hangos zaj, kiáltás támadt.

A tiszthelyettes bedugta a fejét, aztán bejött. Helyesen ítélve meg a helyzetet, egyenesen Osváthoz sétált.

- Már megint te, Elemér! - mondta.

Ezt a tréfáját, hogy Osvátot a keresztnévén szólítja, az újoncok már ismerték délelőtről, a többiek közt azonban hatalmas derűséget keltett. Osváttal az történt, hogy valakit megkínált a süteményéből, s közben egy másik alaposan belemarkolt a dobozába kínálás nélkül is, s amikor méltatlankodva becsukta az egészet a táskájába, egy harmadik a táskát kezdte rángatni a kezéből, s úgy belevadult a multságba, hogy a táska fogantyúja leszakadt. A felügyelő nem hagyta végigmondani a dolgot.

- Nem kérdeztem! - vágott közbe.

- Az volt, felügyelő úr kérem, az volt - mutatott Osvát az egyik fiú felé.

- Nem vagyok kíváncsi - kiáltotta Bognár. Hirtelen nagy csönd lett.

- De felügyelő úr... - akarta folytatni Osvát.

- Ne vádaskodjon itt, barátom - mondta a tiszthelyettes, most már egészen más hangon, s egyszerre fenyegető morgás indult meg, „Húú! Spicli! Na majd! Megállj!”, s az egész hálóterem zúgni kezdett, ijesztően és vészjóslóan, úgyhogy Bognár kénytelen volt vigyázni vezényelni.

Mivel azonban a zsávolyruhák kiosztásával volt dolga a mosdóban, ahol a nagy szekrények álltak, megint magukra hagyta őket. Damjáni most már nem habozott, hanem odaszaladt Halász Péterhez, félig megkerülve a kettős ágyasort.

Megérintette a vállát:

- Te!

Halász hátrafordult, csodálkozó arccal, aztán megpillantván Damjáni tágra nyílt, csillogó szemét, lassan elmosolyodott.

- Szervusz - mondta, anélkül, hogy a guggolásából felemelkedett volna.

A másik fiú, aki mellette guggolt, felnézett:

- Mi az? - szólt ingerülten.

- Semmi - mondta Halász gyorsan. Aztán Damjáni felé bökött a fejével: - Ismerem civilből.

Pillanatnyi csönd támadt. Damjáni, aki izgalmában eddig nem tudott megszólalni, most végre kinyögött ennyit:

- Hát felvettek.

A másik fiú megint felnézett az újoncra, közönyösen, aztán intett Halásznak, hogy szorítsa le a gumit. Egy felpumpált labdát igyekeztek befűzni.

Miután a barátja szó nélkül hátat fordított neki, Damjáni zavartan állva maradt. Eltelt vagy két perc, s csak ekkor kezdte őt elönteni a szégyen. A lába azonban gyökeret vert. Nem tudta, hogyan induljon el vissza az ágyához; úgy tett, mintha azt nézné, mit csinálnak ezek ketten, s kicsit előrehajolt, érdeklődést erőltetve az arcára.

Az idegen fiú most felnézett, és hirtelen szembefordult vele.

- Mit bámulsz? - mondta türelmetlenül. - Nem érted? Gyerünk innen!

Damjáni nem szerette a verekedést. De jeleznie kellett, hogy nincsen megijedve, s ezért nyugodtan szembenézett a fiúval, és valamit válaszolt is. Halász Péter hátrafordult, elvigyorodott, és sajnálkozóan megvonta a vállát. Mielőtt azonban bármi történhetett volna, valaki megfogta Damjáni karját, és odébb rángatta.

Három fiúval találta magát szemközt. Ketten közülük az ágy szélén ültek, és furcsa módon a lábát nézték.

- Hogy hívnak? - kérdezte a harmadik.

Damjáni megmondta a nevét.

- Vesd csak le a cipőd - mondta a fiú nyugodtan.

Magasabb volt Damjáninál, s ha nem mosolygott, akkor is látszott a szája szögletében két árkokcska; fekete szeme merészen csillogott, de seprős pillái készen álltak mindig, hogy leeressze, elrejteti áruló tekintetét, ezért látszott örökké álmosnak.

- No - mondta.

- Vesd le a cipőd - szólt az egyik szemben ülő is.

- Miért? - kérdezte Damjáni csodálkozva.

Az álmos szemű felnevetett, hangtalanul; ezer apró ránc futott szét az arcán, aztán megmerevedtek és szétoszlottak; de nem felelt, csak várta, hogy Damjáni levesse a cipőjét.

- Miért? De hát miért? - kérdezte az újonc megint.

- Mert Merényi azt mondta - felelt a harmadikuk fenyegetően.

Az álmos szemű Merényi azonban továbbra is nyugodt hangon, szinte jóakaratóan nógatta Damjánit.

- No. No.

Az újonc a legnagyobb zavarban volt. Érződött valahogyan, hogy ellenállásról itt szó sem lehet, mégsem akarta olyan könnyen beadni a derekát. Nem értette, miféle tréfa sült ki ebből, és nem is vette volna szívesen, ha az ő rovására tréfálkoznak. Végül azonban olyan erélyesen förmedtek rá: „Levedted magad, vagy húzzuk le mi?” - hogy jobbnak látta engedni. Merényi barátságosan rámosolygott egyet.

Nem tréfából húzatta le Damjánival a cipőjét, hanem azért, mert ki akarta cserélni az új párat a maga rosszabb bakancsával. Egyszerre azonban, mintha fagy dermesztette volna meg a levegőt, halálos csönd támadt, olyan érzékelhetően, hogy szinte végigsöpörte a hosszú hálótermet. Damjáni felnézett. Merényi eltűnt mellőle, a másik kettő is eltűnt. Az ágy sorok végében, ahol Bognár tiszthelyettes állni szokott, egy drótkefebajszú ismeretlen férfi álldogált. Mindenki feléje fordult. A kefebajszos most valami ilyesfélét mondott: „Mgye” - halkan, de vakkantva - vagy talán nem is mondott semmit, csak a bajusza rándult egyet fölfelé; a hálóterem „vigyázz”-ba vágta magát, dörgő bokacsattanással.

Damjáni elkésett a mozdulattal. Hamarjában nem tudta, mitévő legyen, mert fél lábáról már lehúzta a cipőt. De aztán megállt az egyik lábán, a másikkal meg ügyesen odatérdelt az ágy széléhez, mintha szabályosan vigyázzban állna. Megint mozdult egyet a kefebajsz: „Peh”, ami nyilván „pihenj”-t jelentett, minthogy valamennyien ezt a vezényszót teljesítették, kirakva jobb lábukat. „Mgye” - vakkant megint, aztán újra: „Peh”.

Damjáni a negyedik „Mgye”-nél ijedten kezdte úgy látni, hogy a kefebajszos férfi egyenesen őt nézi. Sőt nemcsak nézi, hanem int neki alig észrevehető fejmozdulattal. Nem tudta elképzelni, mit jelentsen ez, mit akarhat tőle. Ámbár bizonyos volt benne, hogy szabálytalan állását onnét nem lehet látni, mégis lassan, óvatosan leeresztette meztelen talpát is a földre. Hátulról alaposan meglökték.

- Eredj oda! - mondta a mögötte álló fojtott dühvel.

A kefebajszos, amint eléje ért, valamit mondott neki, de olyan finom hangon, hogy nem értette, ennél fogva nem is felelt rá semmit. A férfi lassan végigmérte felülről lefelé. Ahogy a lábához ért a tekintete, láthatólag meghökkent, és előrébb hajolt. Gúnyos álmétkodással szemlélte Damjáni cipőtlenségét. A fiú úgy érezte, hogy valami magyarázattal tartozik, de alighogy megszólalt, a másik félbeszakította:

- Még nem kérdeztem semmit.

Körüljárta Damjánit, hátratett kézzel hajlongva, vizsgálgatva őt. Aztán újra megállt előtte:

- Ez veszedelmes - mondta. - Könnyen megfázunk így. Aztán jön a hasmenés. Ugyebár?

- Igen - mondta Damjáni, megörülve a nyájas hangnak.

- Mért van mezítláb?

- Meg akartam igazítani a kapcámat - kezdte a fiú egyetlen lélegzettel, lelkes hangon, mert közben eldöntötte, hogy nem árulja be Merényiékét, és örült tulajdon nagylelkűségének, s annak is örült, hogy akivel szemben áll, másféle ember, mint Bognár felügyelő, finom és művelt férfi, akivel tisztázni lehet a dolgokat. - Meg akartam igazítani, mert összegyűrődött, és nyomta a lábamat, és amikor levettem éppen az egyik cipőmet...

- Hasmenés - mondta a férfi, kissé a hálóterem felé is fordulva. - Hascsikarás, aztán szaladgálás a reterátra.

- Amikor éppen levettem az egyik...

- Hol a reterát, nincs reterát. Tele a gatyá! Ugyebár? Kérem tisztelettel - tette hozzá végtelenül finom gunyorossággal.

Bizonytalan nevetés kerekedett, amely rögtön megtorpant, mihelyt a kefebajszos felkapta a fejét.

- Menjen a helyére - fordult újra Damjánihoz -, és húzzon cipőt.

A fiú megindult, de a feleútnál visszaparancsolták.

- Hátra arc és futólépés - mondta a férfi.

Damjáni újra megindult, futva, valamilyen katonásnak szánt megfordulás után; de megint visszahívta a kefebajszos.

- Hátra arc és futólépés - emelte fel az ujját -, amikor azt mondom, hogy lelépni. Lélepni.

Ezúttal sikerült az ágyáig eljutni, s onnét intette vissza a férfi.

- Lélepni - mondta most egyszerűen, minden magyarázat nélkül, amikor Damjáni elébe ért.

Még négyszer futtatta ide-oda a fiút. Utoljára pedig így szólt:

- Vacsora után jelentkezik nálam. Lélep!

Ez volt Schulze tiszthelyettes, a másik felügyelőjük. Damjáni új szomszédjától tudta meg a nevét, amikor egy negyedóra múlva a férfi kiment a teremből.

Jövés-menés támadt megint, csendesen morajlott a levegő. Égtek a villanyok. Az újoncok kivételével már mindenki átöltözött fehér zsavolyruhába, és kézmosáshoz készülődtek. Bognár rajonként vezényelte őket a mosdóba. Damjáni az ablakhoz ment, és kikönyökölt. A szégyen és a harag tüzes karikái még a szeme előtt táncoltak, de már kezdett a feje kitisztulni. Amikor Schulze utoljára a helyére küldte, azt se tudta jóformán, hogy hol van, mit csinál. Remegett a keze, ahogy a cipőjét igyekezett felhúzni, és egyetlen gondolat keringett a fejében: hogy összepiszkolta a lábát az olajos padlón. Aztán Schulze elővette a zsebóráját, és elrendelte: „Másfél perc alatt meg van ágyazva!”, s minthogy a dolog két percbe telt, szétdobatta az ágyakat: „Két lepedővel és aljpokróccal sorakozó!” Végül át kellett öltözniük egy perc alatt, aztán a felügyelő hidegen leszögezte: „Több mint két percig tartott. Köszönöm. Tudomásul vettem” - és kiment.

- Hisz ez egy ronda alak - mondta Damjáni a szomszédjának, akinek az ágyát a közös éjjeliszekrényük választotta el az övétől.

- Schulze tiszthelyettes úr - mondta a tömpe orrú, csendes fiú. Rakosgatott a fiókban. Résztelenül hallgatta Damjáni kifakadásait.

- Eh, mit - mondta vállat vonva. Hátra sem nézett.

- De hát nem is lehet olyan gyorsan felöltözni - erősködött Damjáni.

- Hm, hm.

- Hát nem igaz?

- Ej, te hülye - mondta a tömpe orrú kelletlenül. - Majd! - Aztán lezárta a vitát: - Elefes.

Ingerülten fordult el. Damjáni sem azt nem értette, mivel bosszantotta fel, sem a szavak egy részét, amiket itt mindenki használt. A trágár kifejezések közül néhányat ismert, de nem tudta például, mit jelent a „kupleráj” szó, amit Bognár felügyelő is többször alkalmazott. „Nem vagy kuplerájban!” - mondta korholóan. „Aztán ne csinálj kuplerájt a szekrényben” - mondta neki a tömpe orrú szomszédja szelíden.

„Elefes” - hallotta megint a háta mögött, amint az ablakpárkányra könyökölve szívta a hűvös levegőt, és bámulta az alkonyati égboltot. Megfordult. Ahogy fordultában hátralépett, érezte, hogy valakinek súrolja a karját.

Merényi volt. Bal kezében egy utazótáskát cipelt, s nyomban megállt. Szenvtelenül nézte egy percig Damjánit.

- Miért löktél meg? - kérdezte végre.

Damjáni barátságos hangon válaszolt, mert az álmos nézésű fiú higgadtságából olyasmit lehetett következtetni, hogy jóban vannak.

- Véletlenül.

Merényi csak egy parányi mozdulattal lépett közelebb, s teljes erejéből pofon vágta Damjánit. Nyitott tenyérrel ütött; először jobbról, aztán visszafelé, a keze fejével, balról.

Damjáni megingott. Hallotta a csattanás zaját, érezte, hogy tüzelni kezd az arcbőre. Egy pillanatra megfélekedett gyávaságáról, és gondolkodás nélkül ugrott ellenfelének. Merényi leeresztette jobb kezét, a másikban egyre tartva a táskát, bevárta, míg egészen közel ér hozzá, és akkor hirtelen sípcsonton rúgta. Damjáni feljajdult; olyan éles fájdalmat érzett, hogy felkapta a térdét a melléig, és ölelgetni kezdte a lábát. Merényi sarkon fordult, és szó nélkül továbbment.

Egy kis csoport felé sietett, amely Szebek Miklóst és Czakót vette körül. Egy vörösseszőke hajú, vörös képű, vastag nyakú fiú élénk taglejtésekkel magyarázta:

- Mondtam már. Mi jövünk ide. A te ágyad az lesz ott.

Egy másik, kisebb, most előrefurakodott, és gyalázkodó hangon vágta oda Szebeknek:

- Kéreted magad? Mi? Kéreted magad?

- Mit könyörögsz neki? - szólt közbe valaki, s alighogy kimondta, a leesett állú, baltafejű fiú, aki eddig látszólag teljesen egykedvűen ácsorgott mellettük, kicsit oldalvást fordulva, se szó, se beszéd Szebekhez lépett, és merészen megragadva a karját, kicsavarta. Ekkor ért oda hozzájuk Merényi.

Ledobta táskáját Czakó ágyára, s intett a fejével:

- Eredj innen. Viheted a holmidat.

Szebek Miklós eközben kiszabadult, és felindultan nézett körül, hova lett a támadója. Czakó nem mozdult, de hallgatott.

- Na gyerünk - mondta Merényi éles hangon. - Helyet cserélünk veletek.

- Miért cserélnénk? - mondta Szebek.

Pillanatnyi csönd támadt. Aztán az alacsony fiú, aki az előbb is előrefurakodott, most dühösen, mint egy hörcsög, odaugrott, lerántotta Szebek táskáját az ágyról, és vadul öklözni kezdte az újonc bal karját.

- Te senkiházi! - kiabálta. – Merényivel mersz pimaszkodni?

Mulatságos volt a buzgalma; Szebek Miklós azonban meglátta a tátott szájú baltafejűt, s félretolva a kicsit, a másik felé lépett, és felemelte a kezét. Volt a mozdulatában valami tétovázás, egy tizedmásodpercnyi késés; mintha láthatatlan erők fékeztek volna ütésnek lendülő karját. De ha gyorsabb lett volna, akkor is elkésik. A vörös hajú szélesebben hajolt le, és kirántotta alóla a lábát. Szebek elvágódott, mint egy zsák. A dühös kicsi belerúgott a táskájába, aztán lerángatta Czakó táskáját is, és abba is belerúgott.

Czakó utána akart indulni, s tett egy lépést, amikor észrevette, hogy Merényinek rajta van a tekintete; őt figyelni mozdulatlanul. Czakó nem habozott, és nem késlekedett. Oldalt lépett, és villámgyorsan lendült a karja.

Először maga felé rántotta az álmos szemű fiút, aztán megcsavarta a derekát, és állon vágta. Merényi feje hátrabicsaklott. Egy pillanatig így maradt, aztán megint előredőlt, és bókolt egyet, mintha rábólintana: úgy van, kapott egy ökölcsapást. Mosolygott. Sűrű szempilláit leeresztve, gödröcskéi elmélyültek, arca elégedettséget fejezett ki. Aztán lehajolt, és belefejejt Czakó gyomrába.

Nem tartott sokáig a dulakodás. Czakót ugyanúgy körülfozták hárman-négyen, mint Szebeket, s minthogy mindketten a földön voltak, bokájuknál fogva vonszolni kezdték őket az ágy sorok közti széles utcán, végig, a hálóterem felső részéig. A bejárati ajtóhoz érve, hirtelen elengedték előbb az egyiket, aztán a másikat. Keményen koppantak sarkaik a padlón. Valami cicegő, cincogó hang indult útnak. A vészjel végigsziszegett a hosszú termen; nyílt az ajtó. Mire csukódott, már halálos csönd volt.

Schulze megállt a két földön fekvő fiú mellett. Nem nézett rájuk. A bajusza mozdult meg. Ezt mondta:

- Auf die Plätze!

Az „auf die”-t tagolva és halkán ejtette ki, a „Plätze” szónál pedig a vakkantás után ráfagyott arcára a fintor: bajusza úgy maradt felhúzva, vizenyős szeme kidülledt. Mindenki az ágya végébe rohant, aki nem volt ott, s újra a tiszthelyettes felé fordulva megmerevedett.

Damjáni is ezt tette. Ahogy megállt, egyszerre ámulva tapasztalta, hogy valami vigasztaló kis érzés suhan át a szívéen. Schulze magatartása olyasmit fejezett ki, hogy borzalmas szerencsétlenség történt, a haza válságos órája jött el; fojtott hanghordozása azt látszott hirdetni tragikus nyugalmával, hogy ostromállapot van, rögtönítélő bíróság. Teljes testi-lelki odaadást követelt ez a viselkedés. Damjáni tudta jól, hogy tulajdonképpen nem történt semmi, csak azt célozza Schulze szakadatlan izgalmi állapota, hogy nekik állandó feszült éberséggel kelljen figyelniük ezt a kefebajuszt és ezt a savósínű arcot, és mégis, amikor most teljesen indokolatlanul németül szólalt meg, a fiúnak egy pillanatra az a gondolata támadt, hogy talán ez a szörnyű katasztrófa vette el hirtelen a tiszthelyettes eszét. Furcsa volt, hogy németül kezd beszélni. És hogy ez a furcsaság fel tudta kelteni az ő érdeklődését, ebben érzett valami leheletnyi vigasztalót Damjáni.

Konok kíváncsisága visszatelepedett a nézésébe. Mít fog még csinálni Schulze? A tiszthelyettes éppen így szól Szebek Miklóshoz, aki nehezkesebben tápázkodott fölfelé, mint Czakó:

- Föl!

Odakint még mindig nem alkonyodott be egészen, s a lemenő nap vörös sugarai beteggé tették a lámpafényt. A teremben olyan csönd volt, hogy a mosdóból behallatszott Bognár hangja, amint két növendékkel a lepedőket vagy pokrócokat számolta: „Harmincyóc... harminckilenc...” Mindenki Schulze felé volt fordulva, aki előtt ott állt a két újonc ügyefogyott civiles vigyázzállásban.

- Leüm! - vezényelte nekik a tiszthelyettes váratlanul. Mind a ketten alaposan megriadtak, de nem csináltak semmit.

- Le-ül-ni! - ismételte Schulze.

Most egymásra néztek; aztán Czakó egy kis habozás után hirtelen leült a földre. Szebek állva maradt.

- Föl!

Czakó felállt.

- Leül!

Czakó újra leült a földre.

Schulze mélyet lélegzett, és közelebb lépett Szebek Miklóshoz. Nem szólt egy szót sem, csak nézte a fiút. Hosszú idő telt el így; talán két-három perc is. Az újonc válla lassan remegni kezdett.

- Kérdezem - szólalt meg végre a felügyelő -, érti a magyar szót?

Szebeknek nem jött ki hang a torkán. Biccentett a fejével.

- Beteg? - kérdezte megkeményedett arccal Schulze.

- Nem - suttogta a fiú.

- Leülni!

Szebek Miklósnak megvonaglott a dereka. Látszott, hogy küszködik valamivel, valami roppant erővel, ami kétfelé szeretné őt tépni, és csavargatja a testét. De mégis állva maradt; ámbár csak olyasformán, mint egy magányos facsemete a viharban.

Szulze arca felderült. „Áhá, áhá” - bólogatott, aztán a homlokára mutatott, és megrázta a kezét, jelezve, hogy Szebek Miklós kissé gyengeelméjű, hülye, félkegyelmű. - „Nem érti” - szólt halkán, bizalmasan a többiek felé.

- De értem - mondta most Szebek. - Kérem, tiszthelyettes úr, én csak azért voltam a földön...

- Csak akkor beszél, ha kérdeztem! - fordult hirtelen feléje a felügyelő. A fiú azonban folytatni akarta:

- Kérem szépen - de eszébe jutott, hogy „kérem szépen”-nel nem lehet kezdeni, és idegesen kijavította magát: - Alázatosan jelentem...

- Megtagadja az engedelmisséget? - lihegte Schulze.

- Nem, de alázatosan jelentem, én nem csináltam semmi rosszat, és...

Most Schulze, aki mindedig halkán és higgadtan beszélt, elbődült: „Nem kérdeztem semmit!”, olyan rettenetes hangon, hogy Damjáninak megfagyott a vér az ereiben. „Leülni!” - mennydörgött rá Szebek Miklóstra.

A fiú, sápadtan, mint a fal, hátrált egy lépést. Szinte látszott, hogy barna szeme még jobban elsötétedik, és küszködik a sírással. Mégsem ült le, hanem erőlködve újra megszólalt:

- De hát, alázatosan jelentem, miért...

Szulze odaintett két növendéket.

- Segítsenek neki.

Amint melléje álltak, és jobbról-balról meg akarták fogni a két karját, Szebek kétségbeesetten hirtelen leült a földre, és a könnyei csurogni kezdtek az arcán. Czakó még mindig ott ült a padlón, kissé előbbre.

Szulze sorakozót vezényelt a folyosón, s amikor mindenki kitódult, Damjáni és a többi újonc zavarodottan beállt a sorba a balszárnyon. A tiszthelyettes kiharcolta Czakót és Szebeket az arcvonal elé, s szembefordítva őket a félszázaddal, mindnyájuknak „leülni”-t és „fölni”-t kezdett vezényelni.

Hússzor, harmincszor megcsináltatta velük. Időnként odafordult Szebekhez: „Megy már?” vagy „Én ráérek”. Egyszer azt mondta:

- Majd a bajtársai megköszönik magának ezt.

Szebek, Czakó és valamennyien engedelmesen ugráltak le-fölni; szállt a por a deszkapadlós második emeleti folyosón. Schulze csak akkor hagyta abba velük, amikor a többi hálóteremből már sorra levonultak a vacsorához a más-más évfolyambeliek félszázadai.

Lefelé menet a félhomályos lépcsőn Damjáninak megint szemébe ötlött a *Tulp tanár anatómiája*, de csak figyelmetlen pillantást vetett a képre. Levette kis kék katonasapkáját, és megvakarta a fejét, mert viszkedett. A mögötte haladó menet közben ülepen rúgta.

- Mi az? - fordult hátra Damjáni.

A fiú intett a fejével, hogy ne bámészkodjon. „Tedd föl a sapkád!” - súgta.

Utolsónak érkeztek az étterembe. Most minden lámpa égett, és végig minden asztal el volt foglalva. Az egyenletes zszibongás, tányércsörömpölés összefolyt a visszhangjával. Damjáni

asztalánál, mint a többenél is, tízen ültek; de egyiküket sem ismerte még. A napos tiszt lassan sétált fel-alá a csarnokszerű teremben. Ha eltávolodott, az asztalnál ülők halkán beszélgetni kezdtek, máskülönben szótlánul kanalazták a gulyáslevüket.

Damjáni szeretett volna mindenfélét kérdezgetni a mellette ülőtől, de az nem figyelt rá. Egyedüli újonc volt ennél az asztalnál. Meghúzogatta a szomszédja kabátujját:

- Te - szólt -, ez a ronda Schulze mindig velünk lesz? A másik ránézett, s nem felelt. Egy odébb ülő előrehajolt:

- Jobb lesz, ha befogod a pofád - mondta gorombán.

Damjáni elképedt.

- Fogd be te - mondta haragosan. - Miért ne beszélnek?

- Kuss - szólt a szemközt ülő. Egy másik halkán röhögött.

A szomszédja iparkodott békésen befejezni a vitát.

- Ne beszélj annyit - mondta Damjáninak. - Nem kell beszélgetni.

- De hát...

A fiú bokán rúgta figyelmeztetően, mert a napos tiszt visszafelé sétált. Jó ideig nem is lehetett beszélgetni megint, mert a vacsora véget ért, és sorakozniuk kellett. Fent a hálóteremben néhány percre magukra hagyta őket Schulze.

Damjáni a tömpe orrú szekrénytársával meg sem próbált már beszélgetni; inkább előszedte táskájából a süteményes dobozát, és kivett belőle egy darabot. Nem harapott bele rögtön, előbb el akarta tenni a skatulyát. A vörös hajú fiú állt meg az ágyánál.

- Mi az? - kérdezte kíváncsian. - Adjál nekem is.

Damjáni egy pillanatig habozott.

- Mi, hát irigyled? - mondta a vörös hajú. Dühbe jött hirtelen. Damjáni azonban közben már rászánta magát, hogy megkínálja, és éppen nyújtotta feléje a dobozt. - Kell a fenének! Most már nem kell, te tetves! - kiáltotta a vörös hajú, és féktelen mozdulattal kiütötte a fiú kezéből az egész skatulyát.

A sütemények kiborultak, és szétszóródtak a földön. A vörös hajú, önnön vakmerőségétől megittasulva, egy befejező mozdulattal rálépett a dobozra, hogy az szétreccsent, a maradék lomnici kenyérrel együtt. Aztán otthagya Damjánit, aki percekig mozdulni sem tudott, csak állt megdöbbenően a romok fölött.

Amikor Schulze bejött, Damjáni az egyetlen megmaradt süteményét, amit még mindig a kezében szorongatott, gyorsan a párnája alá dugta. A kiborult és széttaposott skatulyához azonban nem nyúlt. A felügyelő hamarosan észrevette a rendetlenséget.

- Mi az ott? - kérdezte. Damjáni nem felelt. - Kié ez a doboz? - kérdezte újra, erélyesebben.

- Az enyém - mondta Damjáni kínlódva.

- Összeszedni, eltakarítani!

Az árnyékszék melletti takarítófülkében volt egy szemetesvödör. Schulze sokáig öltöztette-vetkőztette-ágyasztatta őket, hol egy perc alatt, hol két perc alatt, aztán a cipőket kellett tisztogatniuk, ruhájukat összehajtogatva kirakniuk az éjjeliszekrény magas fedelére; s mikor végül eljött a takarodó, és leoltották a lámpákat, két halvány fényű éjjelilámpa kivételével, Damjáni alig akarta elhinni, hogy békében fekkent az ágyában.

Csend volt. Óvatosan előszedte párnája alól a lomnici kenyerét, és majszolni kezdte. Nem ízlett. Aztán egyszerre megeredt a könnye. Fejére húzta a takarót, s a szájában megkeseredő finom mazsolás-birsalmasajtos süteményt úgy nyelte fuldokolva, a könnyeivel együtt.

4

Negyed hatkor fülsüketítő csörömpöléssel szólalt meg a két ajtó fölött a két csöngő. Schulze ott állt szokott helyén az ágsorok végében.

- Ébresztő - mondta. - Föl!

Mindenki kiugrált az ágyából, és megállt vigyázzban, arccal a tiszthelyettes felé.

- Tovább! - mondta Schulze

Pirkadt odakint. Szép idő ígérkezett. Öltözködni kezdtek, mosakodni mentek rajonként, bevetették az ágyat. Mire elkészültek, a folyosóra néző tejüveg ablakokon megcsillant a nap.

Schulze végigsétált a hálótermen, s ahol intett, az ágy tulajdonosa szétdobta a takarókat-lepedőket, s újra kezdett ágyazni. Azután sorakozót vezényelt, és megvizsgálta a kezeket, füleket, rendesen mosdott-e mindenki.

Osvát Elemér nyakát piszkosnak találta.

- Mi ez? - kérdezte. - Dreck. Ez dreck. Ugyebár?

Osváttal egyetemben a többi újoncot is kipanacsolta a mosdóba. Megint le kellett vetközniük s újramezteni a mosakodást. Cholnoky lassú és ügyetlen fiú volt, Szebek pedig szégyenlősen és ímmel-ámmal csinálta; Schulze egy darabig szótlánul nézte őket, aztán kiszólt az ajtón:

- Burger, Merényi!

- Parancs, parancs!

Az álmos szemű Merényivel a vörös hajú, vastag nyakú fiú jött be a mosdóba. A tiszthelyettes intésére elkapták s a csap alá nyomva körömkefével főtt rák színűre súrolták előbb Cholnokyt, aztán Szebek Miklóst. A többiek elkészültek a mosakodással, és megfélemlítve nézték a jelenetet, csak Czakó forgatta még fejét a csap alatt, prüszkölve, csapkodva magára a vizet.

Schulze végül intett, hogy állítsák meg Czakót. A vörös hajú Burger tolmácsolta a parancsot, szelíd rúgással.

- Igenis! - kiáltotta Czakó kiegyenesedve.

A szappanát azonban túl gyorsan akarta felkapni, s kicsúszott a kezéből, és elpenderedett a bádogpalc végébe. Utánaugrott, de megint túl gyorsan markolta meg. A szappan visszaszánkázott. Merényi elnevette magát. Amikor befelé indulva Czakó elhaladt Schulze mellett, a tiszthelyettes tarkón legyintette, s mintha elmosolyodott volna.

Burger és Merényi a kegyencei voltak Schulzénak, a segédei, pribékjei; a tátott szájú és baltafejű fiúval együtt - akit Homolának hívtak - egy évvel ezelőtt maradtak le ehhez az évfolyamhoz. Idősebbek voltak egy-két évvel a többieknél, s szemmel láthatóan nagyobbak is. A három ismétlő közül Merényié volt a korlátlan hatalom, amelynek mindenki alá volt vetve, ámbár egymás között is nagy lépcsőfokok választották el kinek-kinek a hatalmi helyzetét, a Merényit körülvevő négy-öt főkolompóstól lefelé, egészen a gyámoltalan

Zámencsik Béláig. Ennek a létrának a legalján, mélyen Zámencsik alatt foglaltak helyet az újoncok. Mindezt Czakó értette meg leghamarább, Szebek pedig a legnehezebben.

Az újoncokkal jóformán szóba sem állt senki. Pedig még nagyon sok mindennel nem voltak tisztában, és Schulze egy ízben el is rendelte, hogy a szomszédai legyenek a segítségükre, magyarázzák el nekik a tennivalókat. Mégis, mindenki a maga dolgával törődött inkább. Drága volt minden másodperc. Ha pedig olyankor állt szóba valaki egy újonccal, amikor nem voltak a tiszthelyettes szeme előtt, az legfeljebb azért történt, hogy kötekedjen vele, rúgjon egy szelidet rajta, megvetése jeléül.

A délelőtti részben gyakorlatozással telt el, részben avval, hogy elfoglalták a kijelölt tantermeiket. Tíz óra tájt lezajlott a mindennapos orvosi vizsga; meztelen felsőtesttel sorban a csíptetős orvos elé léptek, aki lenyomta a nyelvüket, visszadobta a kanalat a faláda másik rekeszébe, és új kanál után nyúlt; amikor végeztek, az orvossal és kísérelővel együtt Schulze is kivonult a tanteremből. Szebek Miklós arra lett figyelmes, hogy Merényi szemben áll egy kivörösödött arcú növendéktársával, s egészen rövid vita után hirtelen felkél. A fiú meg sem mozdult; kísérletet sem tett, hogy védekezzen; s amikor Merényi otthagya, egy darabig még állva maradt egy helyben, lángoló arccal. Szebek megismerte. Szabó Gerzsonnak szólította a felügyelő, amikor asztalkáját az övé mellett jelölte ki az „A” osztály tantermében.

Nem padokban ültek. Külön asztalkát kapott mindegyikük, amelyek soronként egymás mellé voltak tolvá, s felemelhető zöld fedelük alatt tágas fiók volt a könyvek, füzetek, írószerek, mindenféle holmijuk számára. Amikor visszamentek a tantermükbe - mert az orvosi vizsga a „B” osztályban folyt le -, Szebek halkán a szomszédjához fordult:

- Te, miért hagyod magad?

A másik összerendezte, de nem értette, mit sutogott neki a fiú.

- Mit akarsz? - kérdezte támadó hangszíjjal.

- Mi baja volt veled annak a ronda alaknak? - kérdezte Szebek.

Szabó Gerzson tágra nyílt szemmel rámeredt.

- Neked jár a pofád? - mondta végre, ahogy szóhoz jutott. - Mi közöd van neked ahhoz, mi? Szétverem a pofád, ha be nem fogod, érted?

Szebek Miklóst olyan váratlanul érte a másik dühe, hogy csakugyan elnémult, minélfogva a belépő Schulze csak Szabó Gerzsonnal szólította maga elé, aki még az ajtónyílás után is önfeledten folytatni akarta a szitkát és szomszédja bökődését.

A tiszthelyettes előbb az öltözékét, aztán a holmiját vizsgálta végig apróra a szerencsétlen Szabó Gerzsonnak; öltöztette, vetköztette, kirakatta a ládáját, berakatta a ládáját, s javában benne voltak a dologban, amikor egyszer csak szó nélkül faképnél hagyta, és fellépett a dobogóra:

- Mgyá!

Ezúttal azonban a bajuszát nem hagyta úgy feltolva az orra alá a vezényszó után, hanem sietve odaállt a belépő alezredes elé, és jelentette a létszámot.

- Köszönöm - mondta a tiszt. Végignézte a vigyázban álló fiúkat. - Nahát - mondta, aztán bólintott.

Teljesen kopasz ember volt, rózsaszínű fejbőre meztelenül csillogott a betükröződő napfényben. Körülnézett a teremben, és gondolkozni látszott. Így álltak vagy másfél percig.

- Az a szekrény! - mondta végre, rámutatva a terem végében álló tölgyfa szekrényre. Schulze felé fordult.

- Igenis - mondta a felügyelő, kihúzva magát.

- Üres? - kérdezte a tiszt nagy nyomatékkal.

- Igenis - mondta Schulze.

Az alezredes megint gondolkozott egy kicsit.

- Nahát! - mondta aztán, bólintva egyet. S váratlanul sarkon fordult, és kiment.

Ez volt a századparancsnokuk. Délben megint láttak egy tisztet, az étteremben. Ekkor azonban már Bognár volt velük. Kiderült, hogy a két felügyelő naponta váltja egymást, déltől másnap délig tart a szolgálatuk. Kiderült, hogy a nikotinos bajszú, ordító Bognár nem olyan félelmetes ember, mint Schulze, s a huszonnégy óráig majdnem szakadatlanul megfeszített idegszálaik kissé meglazulhattak végre.

Bognár gorombán kiabált velük, de a lépcsőn lefelé menet mégis sokan ugrándozva léptek, és mindenfelé volt valami kis suttogás.

Az étteremben egyszer délben csoportosulás támadt az elsőévesek egyik asztalánál.

- Apagyi! Apagyi! - hallatszott.

Néhány negyedéves vett körül egy pirospozsgás, pufók arcú kisgyereket, akin úgy állt a bő gallérú katonazubbony, mintha egy zsákot akasztottak volna a nyakába. Az asztalfő mindenütt egy-egy negyedéves volt. Damjániék negyedéveséhez odaszólt egyik társa elhaladtában:

- Te, nézd meg ezt a bundást!

Egyre többen tolongtak a pufók kisfiú körül, s őt bámulták valamennyien, mert abban különbözött a többi tízéves gyerektől, hogy derűsen vigyorgott, s hogy hiába szólították, sem vigyázzba nem állt, sem nem teljesített semmiféle parancsot vagy vezényszót, csak szótlanul vonogatta a vállát, és igyekezett elfordulni.

- Apagyi! Apagyi! - szölongatták. - Hozzám! Vigyázz! Feküdj! Apagyi!

Apagyi azonban a füle botját se mozgatta. Vigyorgott rendületlenül, noha már unhatta a nyaggatást.

Mindenki ki akarta próbálni ezt a különös mutatványát, hogy nem teljesíti a parancsokat. Nem győztek betelni a mulatsággal. Roppantul érdekes, nevetető dolog volt ez. Ragyogó arccal néztek össze:

- Óriási! Ilyen még nem volt!

- Hagyjátok! - szólt egy magas fekete fiú előrefurakodva. Apagyihoz lépett, és baráti hangon kezdett neki magyarázni. - Figyelj rám, majd én elmondom neked. Csak ezt tanuld meg. Ha megszólítanak, vigyázzba állsz, így. Érted? Egyszerű ez, kisöreg.

Türelmes jóindulattal beszélt hozzá, s váratlanul csakugyan elért annyit, hogy Apagyi megszólaljon.

- Cc! Aaa! - mondta fitymálva.

Elnyújtott indulatszó vagy indulathang volt az egész, mégis megtört Apagyi némasága.

- Tudod - folytatta a másik -, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves úr parancsol, azt meg kell csinálnod, kisöreg.

- Hát! Hogyne! - mondta Apagyi felnevetve. - Nem teszel bolonddát!

Az általános figyelem csöndjében furcsán, valószínűtlenül hatott a hangja; annál is inkább, mert amint kiderült, paraszti tájszólással, zárt magánhangzókkal beszélt, a leggarázdább népszínműkiejtéssel. „Haaat! Honne!” - így hangzott valahogyan.

A fekete negyedéves nem nevetett, hanem iparkodott szelíden tovább magyarázni a fiúnak, megfogván az egyik fülét is. Ezt azonban, talán némi rosszakarattal, olyan erélyesen csinálta, hogy Apagyi felkiáltott, és igyekezett kitépni magát a fiú kezéből. A negyedéves nem engedte el, csak szájon vágta. Apagyi ettől még nagyobb bömbölésbe kezdett, s anélkül, hogy észrevették volna, honnét szedte elő, egyszerre a kezébe került egy nyitott bicska. Most lépett be a napos tiszt, és vigyázott vezényeltek.

A negyedévesek visszacsúsztak asztalaikhoz. Ima után a tiszt odalépett Apagyihoz, aki magára maradt. Kezdett neki valamit mondani, s hirtelen elharapta a mondatát. Torkára fagyott a szó. Ugyanis Apagyi szétvetett lábbal álldogált előtte, és nyugodalmasan forgatta a fejét jobbra-balra, mintha keresne valakit. A tiszt riadt és segélykérő pillantást vetett hátra; az elsőévesek tiszthelyettese nyomban hozzálépett, és halkán mondott valamit. Egy percig mindketten szótlánul nézték Apagyit.

- Menjen a helyére - mondta végül a tiszt, s gyorsan hátat fordított neki, és sétálni kezdett az asztalok közt. Apagyi magára hagyva álldogált közepén, mert a többiek már mind leültek; aztán lassan megfordult, és beült a helyére.

Szebek Miklós lenyűgözve figyelte a jelenetet, és sokáig nem ment ki a fejéből Apagyi. De nagy hatással volt az eset valamennyiükre. Ha meglátták valahol az elsőévesek félszázadát, kaján érdeklődéssel meresztgették a szemüket, Apagyit keresgélve köztük. Látták, hogy megy ide-oda a szakaszával ő is, lomposan csoszogva, nem igyekezve lépést tartani, látták, hogy az étteremben elmondja ő is az imát, de anélkül, hogy vigyázzban állna. Az éttermen és a gyakorlótéren kívül azonban nem találkoztak más évfolyambeliekkel.

Fél hatkor Bognár felolvasta a napiparancsot, aztán felmentek az első emeletre. Tankönyveket kaptak. Kettesével szólították be őket a hosszúkás kis irodába, ahol egy százados pipákat jegyzett be nagy lajstromaiba, s aki átvette a holmiját, mehetett a tanterembe. A könyvek java része viharvert volt, nemcsak számárfüles, hanem tépett, avas, telefirkált. Szebek térkép-atlasza több emberöltőt végigszolgálhatott: Bécsben nyomtatták 1881-ben, s a fedőtáblája belsejére ragasztott, még kitöltetlen „Hiányjegyzék” alatt - ami minden könyvükben benne volt - vastagon rétegződtek az elmúlt évtizedek rosszul levakart vagy benne hagyott „hiányjegyzékei” és „Mangelzettel”-jei. Más-más tintával más-más nevek voltak beírva az előzéklapokra, a margókra, a képek alá. A sokféle kiadású könyv között volt néhány új is. Vadonatúj volt például Damjáni természetrajzkönyve, melynek mindjárt az elején egy körte keresztmetszete volt látható.

Damjáni Czakó mellett ült, a hálóteremben azonban messze voltak egymástól. Vacsora után véletlenül találkoztak az illemhelyen. Damjáni sokáig bajlódott a cipőtisztítással, míg végre Bognár elengedte. A mosdó kőpadlóján kucorogtak, papucsban, alsónadrágban, s kenték, kefélték bakancsaikat, amelyek semmi áron nem akartak fényesedni. Szebek Miklós utálkozó arckifejezéssel simogatta egy kefével fél pár cipőjét, amelyet zsinórjánál fogva igyekezett megtartani, de amely odébb-odébb csúszott, s olykor elpördült a finnyás érintés elől. Bognár több ízben rászólt.

- Nem bírom kifényesíteni, tiszthelyettes úr - mondta Szebek felemelkedve, mint aki hajlandó feladni a küzdelmet.

- Nono - mondta Bognár. - Fogja meg, barátom!

Aztán türelmét veszítve kivette a fiú kezéből a cipőt, hogy megmutassa, hogyan kell kitisztítani. Szemek megkönnyebbülten nézte ezt a műveletet, Bognár azonban hamarosan észbe kapott, visszadobta neki a cipőt, s ott tartotta őt még akkor is, amikor a többieket elengedte a mosdóból.

Damjáni megkérdezte éjjeliszekrénytársát, engedélyt kell-e kérni, ha az ember vécére akar menni.

A fiú morgott valamit.

- Tessék?

- Lópikulát kell! - mondta most mérgesen.

Damjáni eleinte barátságosan fiúnak találta ezt a tömpe orrút; de azóta rájött, hogy még ő volt eddig a legszívélyesebb; ebéd előtt még azt is megkérdezte az újonctól, hogy ő is Budapesten lakik-e. A többiek még gorombábban válaszolgattak neki, vagy sehogy. Ezért aztán Damjáni elcsodálkozott kissé, amikor az árnyékszékre benyitva, Czakót látta meg az ablakdeszkának könyökölve, barátságos beszélgetésben egy régi növendékkel, aki a villany felé tartva Czakó díszesen faragott tollszárát, a közepébe rejtett parányi lencsén át javában nézegette a benne látható, Damjáni által már ismert képet, Davos behavazott látképét.

A tág helyiséget sűrű ammóniák- és kátrányos olajszag töltötte be, ami azonban nem zavarta a számos jelenlévőt. Fesztelen társalgás folyt. A választófal melletti négy fülke közül kettő szabad volt, de senki sem igyekezett elfoglalni. Ingben-papucsban, panyókára vetett köpenyben jöttek ki a legtöbben. Czakó is papucsban volt, köpenyébe azonban rendesen belebújt. A nyitott ablak a hátsó kertre nézett; a farakásokon túl, a ródlidombon túl kanyarodott hátra a parkot körülölelő fasor; az őszi lombokon átcsillogtak a gazdasági épületek világos ablakai. Tücsök zenélt. Hűvös lett az este. Az éles hegyi levegő leszállt a városra, s ahogy Damjáni az ablak elé állt, úgy érezte, hogy patakvíztisztaságával szinte pásztákat radíroz az átható ammóniák-bűzbe.

- Bemenni! - mondta valaki harsányan.

Merényi lépett be a vörös Burgerral és a leesett állú Homolával.

- Mindenki menjen be! - ismételte Merényi, s evvel félreállt, hogy helyet adjon nekik a távozásra. Közben észrevette Czakó tollszárát, és feléjük lépett.

- Mi ez?

Nem nyúlt utána; Czakó társa tüstént odanyújtotta neki a tollat. Czakó ekkor zsebre dugta mindkét kezét. Nyilvánvaló volt a veszély, hogy Merényi, miután megnézte Davos látképét, nem adja vissza a tollszárát. Mindenki készen tartotta volna tehát mindkét kezét, hogy alkalmas pillanatban utánakaphasson jogos tulajdonának, Czakó azonban zsebre vágta, s testtartása sem árult el nyugtalanságot. Ez érdekes volt, Damjáni megállt indultában. Burger és Homola is belekukucskált a tollszárba, aztán visszaadták Merényinek. Merényi leeresztette egy pillanatra hosszú szempilláit. Lassan ránézett a mozdulatlan Czakóra, s hirtelen odanyújtotta neki a tollat. Egy szó sem esett eddig; most Czakó halványan elmosolyodott.

- Muris, nem? - kérdezte óvatosan Czakó társa.

- Muris - mondta Merényi, s intett, hogy menjenek ki. Ahogy elhaladtak mellette, mindenkit tarkón legyintett, Czakót is.

Hárman maradtak kint az árnyékszéken, hogy megtanácskozzák a Szebek Miklós elleni népítéletet. Néhány perccel a takarodó előtt aztán szájról szájra adták a hálóteremben, hogy „pokrócozás” lesz. Vagy tíz perccel azután pedig, hogy Bognár eloltotta a lámpát, s maga is eltűnt a fülkéjében, egy halk jelre egyszerre megmozdultak az ágyak, s felkerekedtek innen is, onnan is, mezítlábasan és némán, majdnem mindahányan, Szebek ágya felé. A bejárat melletti fogasról már előbb eltűntek a porolókorbácsok. Egy részük evvel, más részük megcsavargatott törülközővel felfegyverkezve nekiesett Szebek Miklósnak, s zuhogtak az ütések a tarkójára. A fiú ösztönösen magára húzta a pokrócot, hogy védje a fejét, de lerántották róla. Nem tartott sokáig az egész. Egyszerre mindenki megfordult, és végigugrálva az ágyakon szétszéledtek. Mire az előbújt Bognár felcsavarta a villanyt, már nem talált semmi gyanúsat. Csak Damjáni támaszkodott fél könyökére az ágyában, s tekintetében leírhatatlan rémület tükröződött, mivel Szebek Miklós egész idő alatt egyetlen hangot nem eresztett ki a száján, s Damjáni nem tudott másra gondolni, mint arra, hogy meghalt.

5

Az újoncok legtöbbször már az első héten kezdtek megváltozni az arcvonásai. A pisze vagy puha orruk mintha megcsontosodott volna, tekintetük elmélyült, arcizmaik elvesztették mozgékonyágukat. Szomorú, de folyton ügyelő szemmel néztek a világba; s ezt a kifejezést rögzítette meg a fényképész lencséje is, akihez az egyik ebéd után elvitték az egész évfolyamot.

Négyesével, „kettősrendek”-ben menetelt át a félszázad a parkon, a vashídon, a kőhídon, a síkatoron, s egyszerre ott kopogott léptük a városka kövezetén. A fényképész egy sárga földszintes házban lakott, műterme az udvarról nyílt. Amikor öt nap múlva megkapták a vasúti igazolványokhoz szükséges fényképeket, Damjáninak eszébe jutott a macskaköves udvar, ahol sorakozva, pihenjben ácsorogtak két és fél óra hosszat, s egy csapzott fekete kuvasz hol kiszaladt, hol beszaladt, hogy a figyelmüket időnként lekösse.

A fényképeket haza kellett küldeniük szüleiknek, és levelet is írhattak hozzá. Damjáni, aki hamarabb számot vetett a dolgaival, mint Szebek Miklós, rögtön arra gondolt, megírja, hogy nem akar itt maradni.

Már látta, hogy nagyjából minden rosszabb itt, mint odahaza volt, és hogy nem is igen remélhet semmi jót. Reggeltől estig ide-oda rángatják, sosem lehet magában, örökké félni kell valamitől. Csupa kötelesség az életük, semmi jog. Alhattak ugyan, de sosem eleget, ehettek, de sosem eleget. Damjáni az első napokban örült, hogy nem kell megennie, amit ebédre, vacsorára eléjük tettek. Ennek az örömnak hamar vége lett. Egy hét sem telt el, és mindenki állandóan éhes volt. Ezt a kellemetlen állapotot azelőtt tulajdonképpen nem is ismerte. Nem volt elég, amit enni kaptak, bármilyen bőségesnek látszott is. Amellett az is előfordult, hogy Burger vagy másvalaki egyszerűen elvette tőle a reggeli kávéhoz vagy leveshez kapott fehér kenyérét. Egyáltalán, a reggelek voltak a legnehezebbek. Rettenetes volt ébresztőkor felkelni, amikor a legédesebb volt az ágy, és száz karral húzta vissza az embert az álom. Ráadásul az volt Schulze leggyakoribb büntetésféléje, hogy ébresztőre teljesen felöltözve kellett jelentkezni nála, természetesen megmosdva, bevetett ággyal. Damjáninak is négy napig kellett legutóbb „ébresztőre mennie”.

Kiváltságos helyzetét, amelyben minden gyerek él az anyja mellett, egy csapásra elvesztette. Itt nem volt mindenkinél fontosabb az ő személye, sőt, ő volt a legutolsó, a leghitványabb, mindenkinél alábbvaló. Fájt Damjáninak a bántalmazás, jobban fájt a szüntelen sok-sok

megalázás, de legjobban fájt önnön gyengesége és gyávasága. Szíve mélyén nemcsak kiváltságosnak tudta magát ezelőtt, hanem olyan elképzeléseket is dajkálgatott, hogy adott esetben bátran szembeszállna erősebb ellenfelekkel is. Most rá kellett ébrednie, hogy ezt nem teszi, sőt nem is látja semmi értelmét többé; hogy a gyávaság igen józan és természetes tulajdonsága. Az is természetes, hogy kicsinyesen önző legyen és udvariatlan, s csak a saját érdekével törődjön: az ellenkezője, az mind csak játék volt. Hogy az ilyen játékoktól meg kellett fosztania magát, ez fájt mindennél jobban Damjáninak. Persze, persze, gondolta, az nagyon természetes viselkedés, ha erősen fogja az uzonnakenyerét, és nem ajándékozza oda másnak - de hát ebben nem talált semmi érdekességet.

Tolláról rázogatta a tintát, elgondolta, hogy mennyire mások voltak a régebbi barátai, a piarista diáktársai és mind, akiket azelőtt ismert, elgondolta, hogy hogyan is élt odahaza, és egyszerre letett a szándékáról. Nem tudja megírni úgysem, hogy mi a baja; nem is biztos, hogy megértenék. Szerette halogatni a dolgait; majd megírja legközelebb, úgy döntött.

A következő héten azonban kiderült, hogy hiába is írta volna meg, panaszkozó levelét nem továbbították volna. A fiatal szőke főhadnagy, aki elolvasta a heti kötelező leveleiket, Szebek Miklósét eltépte, és a borítékot visszaadta.

- Írjon újat, kérem. Azt ne írja, hogy nem bírja itt ki.

Minthogy a fiú állva maradt előtte, még hozzátette:

- Ha valami baja, panasza van, forduljon hozzánk. Nem szükséges édesanyját ilyesmivel nyugtalanítania.

Avval visszahajolt a levelek fölé, és folytatta az olvasást. Szebek Miklósnak gyökeret vert a lába a katedra előtt. Egy kis idő múlva a főhadnagy felnézett, és látta, hogy még mindig ott ácsorog a fiú. Minthogy rendkívül szelíd ember volt, halkán rászólt, hogy menjen a helyére, és írja meg a levelét.

- De hát - dadogta Szebek - nem tudok mit írni...

- Ej, ej, fiacskám, hát írja meg, hogy egészséges, hogy jó az ellátása, hogy jelest kapott az első magyardolgozatára, hogy még nem tudott egészen beleszokni az itteni fegyelembe, vagy ilyesmi, de reméli, rövidesen éppen olyan jó katona válik magából, mint a többiek.

Szebek szédülten ment a helyére. Egy pillanatra elkápráztatták a főhadnagy szavai, s még azt is készpénznek vette, hogy a bajával csakugyan hozzájuk fordulhat. De csak egy pillanatra csillant föl ez az ábrándkép, aztán szétfoszlott. Ez a szőke fiatalember tanította náluk a magyart, Danilo főhadnagynak hívták. Kifogyhatatlan türelmű, szelíd fiú volt, csinosan öltözködött. Szebek Miklósnak jólesett látni őt, hetente háromszor-négyszer, de tudta, hogy éppoly kevés köze van az életükhöz, mint a többi tisztnek, s a szavai mögött sincs egyéb, mint azok a gyerekes elképzelések, amelyeket a kívülállók szeretnének ráhúzni a valóságra.

Sajnálta, hogy eltépték a levelét, mert sokáig tartott, amíg megvilágosodott előtte, hogy nem akar itt maradni. Több mint két hét telt már el a bevonulásuk napja óta. Szebek Miklósnak már a legelső sérelmei, melyeket nem tudott tisztázni, felforrta, és egyre újabakkal és újabakkal tetézve elintézetlenül fortyogtak, kavargtak, mérges forró gőzükkel teletöltve az agyát. Fulladozva, az önkívület peremén, szinte vakon tántorgott keresztül ezen a két héten. Az igazságát szerette volna mindenáron megértetni, csak hogy erre senki sem volt kíváncsi. Nem fájt neki, hogy Schulze megbüntette, nem fájt, hogy Merényi megpofozta, hogy elszedték a csokoládéját, hogy megverték, mert érzéketlenné tette őt minden mással szemben az az egyetlen gyötrelme, hogy nem hallgatják meg. Nem akart rosszat akkor sem, amikor az első délután visszautasította, Cholnoky nevében, annak a negyedévesnek a gorombaságait.

Nem akart engedetlen lenni Schulzéval szemben sem, első találkozásukkor, s készséggel végrehajtotta volna a „Leülni” vezényszót legjobb tudása szerint, ha előbb tisztázhatja, hogy hibáján kívül került a földre, hogy büntetésből parancsolja-e a tiszthelyettes azt a leülést, s hogy - akár igen, akár nem - miféle jog, miféle egyezés alapján? Társainak sem akart ártani evvel a vonakodásával, sőt valahogyan úgy érezte, hogy mindnyájuk nevében jár el - hiszen ő is felfoghatta volna tüstént, ha akarja, Czakóhoz hasonlóan, hogy mennyivel célszerűbb a gyors alkalmazkodás -, s hogy a többiek ezt nem látták világosan, hogy meg sem hallgatták, hogy végül megverték érte, ez nem fért a fejébe.

Úgy érezte, hogy rettenetesen félreértik őt. Az is félreértés volt a részükről, hogy őt mindenkinél gyámoltalanabbnak, ostobábbnak, ügyetlenebbnek tartották. Időbe telt, amíg a zubogó kín, hogy nem képes megértetni magát, annyira leülepedett a szívében, hogy egyáltalán fel tudja mérni maga körül a világot, amelybe belecsöppent. Felmérte és elítélte. Amíg fulladozva, elvakított érzéssel úszott indulatainak tüzes árában, úgy látta, hogy mindenki ellensége neki, és a felszínen maradt. De csakhamar iszonyodva vette észre, mint a vízbe fúló a habok könnyörtelen tárgyilagosságát, hogy közönyösek iránta. Megírta anyjának, hogy jöjjön érte azonnal, és vigye el innét.

Sajnálta, hogy eltépték a levelét, mert nehezen szánta rá magát a megírására. Nem volt biztos a dolgában. Hogy lesz-e eredménye, abban pedig egyáltalán nem bízott. De ha gondolkozni kezdett, egyre csak azt érezte, meg kell tennie, s ez a kötelességérzés-féle addig sarkallta, amíg újra megírta a levelet. Fél oldal volt az egész, három mondat. Az utolsó így hangzott: „Nagyon nagy bajban vagyok.” Borítékba tette, leragasztotta.

Lakott kint a városban egy ismerősük, egy nyugdíjas tábornok a feleségével, akiknél arra a szeptember elsejei éjszakára megszálltak. Vasárnap délután az asszony meglátogatta Szebek Miklóst. Hozott neki almát, süteményt, a fiú pedig megkérte, hogy dobja majd be a levelét.

Csütörtökön ebéd után soron kívüli gyakorlatot tartott az egész zászlóalj. Rajonként, később szakaszonként folyt a kiképzés a nagy letaposott réten szanaszéjjel; meneteltek, fordultak, sorakoztak; szálltak a vezényszavak a langyos levegőben. Szebek Miklós elkeseredve, mélységes utálattal csinálta, amit kellett. Énekórájuk lett volna fent a tanteremben; elmaradt, s helyette váratlan csapásként érte őket ez a gyakorlatozás. Csak egyetlen érdekesség terelte el kissé a figyelmüket. Nem messze tőlük, az elsőévesek közt ott nyaggatták Apagyit is, hol egy negyedéves, hol egy tiszthelyettes foglalkozott vele, igyekezték megtörni végre csökönyös értetlenségét és áthatolni nyilvánvaló tompaelmőségén, míg a kerek képű kisfiú egykedvűen vigyorgott, s legfeljebb avval lepte meg őket olykor-olykor, hogy ő is végrehajtotta a maga lomha módján a vezényszót.

Azért keltett érdeklődést Apagyi, mert már egy hete nem látták. Beteg volt. Az előző héten fel-feltűnt az étteremben; a társai örökké ingerelték, piszkálták, kiütötték kezéből a poharát, gallérjába csurgattak néhány kanál levest, belekötöttek, de minden ürügy nélkül is ott rúgták, verték, ahol érték. Az elsőévesek között is volt néhány ismétlő, bukott tavalyi növendék; ezek adták meg a hangot, a többiek követték. Volt úgy, hogy Apagyi fogcsikorgatva védekezett, bicskával a kezében. A nyitott bicska egy-két pillanatra felfokozta ellene a támadókedvet, de aztán mégis lehűtötte. Volt úgy is, hogy a fiú behúzta a nyakát, és nem bánta, akármit is csinálnak vele. Egy este teleöntögették vízzel az ágyát, amikor már benne feküdt. Nem kelt fel. Meg sem fordult fektében. Végigaludta az éjszakát a csuromvizes lepedőn. Diadallal vitték oda reggel a felügyelőjük elé, ráfogva, hogy bevizelt. De csakugyan bélhuratot kapott, lázas lett, és egy hétre bekerült a nyaralóépületszerű kis intézeti kórházba.

Ezen a csütörtökön engedték vissza megint a századához, és az egyheti nyugalom után kezdődött minden előlről. A szakasza „futólépésben” haladt az egyik futballkapu felé. Két

egymás mögötti sorban szaladtak, arra ügyelve, hogy a sorok egy vonalban maradjanak, s időnként a „Feküdj” vezényszóra levágódtak a földre. Az egyik „Föl” vagy „Tovább” után Szebek Miklós egyszer csak azt látta, hogy Apagyi kiválik a sorból, saját elhatározásából, s ahelyett, hogy fölpattanna és futna tovább, odébbgurul a fűvön, felkőnyököl, és higgadtan nézi távolodó osztagát.

Nem boldogultak vele. Másfél óra múlva az intézet parancsnoka, aki közben lejött a gyakorlótérre, maga elé vezettette a fiút. Mondott neki néhány biztató szót, aztán megkérdezte:

- A szüleidnek se engedelmeskedtél odahaza?

Apagyi vállat vont.

- Idesanyám meghótt - mondta.

- Hát édesapádnak? Szót fogadtál?

- Annak igen - vigyorodott el a fiú.

- No ugye. Hát majd nekünk is szót fogadsz te, meglátod - mondta az ezredes.

- Maguknak nem! - kiáltott fel Apagyi jókedvűen.

Egyszerűen magázta a tiszteket, ahelyett, hogy úgy beszélt volna: „Ezredes úr, alázatosan jelentem.” Pokolian mulatságos volt ez.

A parancsnok kényszeredetten elmosolyodott, aztán odébbsétált kíséretével együtt. Őszülő halántékú, szikár férfi volt. Ámbár az első emeleti folyosó végéből nyílt a lakása, Szebek csak most látta őt másodszer. De még ezen a délutánon, újabb másfél óra múlva, megláthatta harmadszor is.

A gyakorlatozás és a parancsfelolvasás végeztével befelé tartottak az épületbe, amikor Schulze díszlépést vezényelt, és így haladtak el, mereven csapkodva lábukat a kavicsos sétányon, az ezredes mellett, aki egy zöld kosztümös hölggyel beszélgetett a szökőkútnál.

A szép szőke asszony ernyőt tartott a kezében, s turbánszerű kis zöld kalapja Szebek Miklóst nyomban emlékeztetni kezdte valamire. Mint elsüllyedt világrész, úgy merült föl előtte a Ferenciek tere, ahol talán ebben a percben is jönnek-mennek a kalapos, ernyős nők, kis csomagjaikat lóbázva; úgy merült föl előtte az Operaház nézőtere - ahová egyszer elvitték -, egy létező tágabb és sokszerebb világ boldog tudataként, míg keresgélte magában a dallamot, amit azon az estén megismételtettek az énekesnővel: *Una voce poco fa qui nel cor mi risuono...*

A díszlépés közben a fejüket is mereven az ezredes felé kellett fordítaniuk. Amikor Szebek éppen elébük ért, az asszony hirtelen élénken felkiáltott, és csillogó szemmel kezdett integetni:

- Fiam! Kisfiam!

Szebek Miklós ebben a percben ismerte fel a zöld kalapot, ernyőt, kosztümöt. A szívverése is majd elállt. El se tudta képzelni, hogyan került ide az édesanyja.

- Miklós! Gyere hát! - integetett türelmetlenül az asszony.

A menetelő félszázad éle most kanyarodott fel a kapuhoz vezető lépcsőfokokon. Szebek természetesen sem meg nem állt, sem semmiféle jelét nem adhatta, hogy megismerte az anyját. Csak bent az épületben, a kapusfülkén túl érte utol az a növendék, akit Schulze utánaszalasztott.

- Menjen, menjen! - sürgette a tiszthelyettes, foga közül eresztve a szót. - Az ezredes úrhoz!

Szebek fejvesztve futott tovább, s most az ezredes előtt állt meg, háromlépésnyire. „Ó, Dédé!” - mondta félig nevetve, félig megzavarodva az asszony, aki már-már a karját tárta a fia felé.

- Azt hiszem - mondta az ezredes mosolyogva -, legjobb, ha magára hagyom a fiával.

Nagy hódolattal elbúcsúzott. A becézőnevet azonban, ami kicsúszott az asszony száján, meghallotta, s kedvesen vállon verve a fiút megismételte: „Szervusz, Dédé”, ami nem lett volna baj; a baj az volt, hogy meghallotta bemenőfélben Schulze is, meg a balszárny vége, akik még nem értek be a kapun.

Csecsemőkorából ragadt rajta ez a név; apja nevezte így, aki már tíz éve nem élt; odahaza anyja felnőtt testvérénje, sógora, dajkája, mindenki „Dédé”-nek hívta.

- Dédé - mondta az asszony meghántva -, hát láttad, hogy integetek, és csak mentél tovább?

Befelé lépegettek egy átlós irányú fasorban, ahol Szebek még sohasem járt. Nem felelt a kérdésre, anyja azonban nem hagyta a dolgot:

- Talán ide se jöttél volna hozzám, ha nem szólnak neked?

A fiú hallgatott. Görcsösen igyekezett összeszedni a gondolatait, de úgy elgyengült attól, hogy anyja karját a karján érezte, és úgy fel volt zaklatva, hogy csupa lényegtelen semmiség jutott az eszébe. Idegességében ki is mondta az egyiket, maga elé motyogva:

- Most lemaradok az uzsonnakiosztásról.

- Mit mondasz? Felelj hát a kérdésekre - kérlelte az asszony.

- Ej, hát nem szabad kilépni a sorból, Mami! - mondta végre a fiú türelmetlenül.

- Dehogynem, dehogynem. Csacsi vagy...

Ámbár szeptember végéhez közeledtek, olyan enyhe idő volt, hogy a zsávolyruhájukat hordták. Az asszony most megnyugodott, és kibontakozva csendes ölelkezésükből, a fia vászon egyenruháját kezdte nézegetni kíváncsian. Aztán észrevett valamit.

- Mit csináltál az arcoddal?

A fiú szeme alatt véraláfutásos foltocska látszott. Néhány nappal azelőtt verte be egy oszlopba, amikor elgáncsolták a lépcsőn.

- Hol? - kérdezte.

- Itt, a szemed alatt!

- Az? Semmi - mondta. - Megütöttem.

- Jaj, istenem! - mondta az asszony. - Úgy megijesztettél a leveleddel, drágám. Miért írtál nekem ilyeneket?

- Vigyél haza.

Szebek Miklós hangsúlytalanul ejtette ki ezt a két szót, aztán összeszorította a száját. Egyszerre fölöslegesnek érzett minden más mondanivalót, s nem is tudott többet mondani ennél. Anyja kérdéseire csak ezt ismételte egy darabig, majd végképp elhallgatott. Maga is meglepődött, hogy tengernyi panasza mind-mind bennrekedt. Szégyellte az egészet.

Nem a gyávaságát vagy a maflását szégyellte. Bármennyire is szerette kímélni magát, volt annyi esze, hogy tudja: jobb üzletet csinálna, ha időnként minden erejével szembeszállna

támadóival, sőt olykor kezdeményezne is verekedést, másfelől pedig, ha a legnagyobb odaadással és ügyességgel igyekeznek mindig engedelmeskedni Schulzénak, Czakóhoz hasonlóan; mert akkor sokkal inkább békén hagynák őt is. Böven megérné a fáradságot, és megérné a kiadósabb ütleget is. Habár nem lett volna egyszerű; például amikor a lépcsőn elgáncsolták, fogalma sem volt róla, hogy ki tette. Fel kellett ugrania, amilyen gyorsan csak tudott, és továbbmennie, nehogy a tiszthelyettes észrevegye a dolgot, s ráadásul vele is meggyűljön a baja. Csak néhány óra múlva, uzsonnakiosztás után került abba a helyzetbe, hogy körülnézhessen, amikor felháborodása már régen elpárolgott. Mégis, értette, hogy elégtételt vehet magának avval, ha ő is elgáncsol valakit; bárkit, persze nem Merényit, se nem Burgert. Valakit a gyöngébbek közül. Ehhez azonban nem volt kedve.

Látta a módját, hogyan illeszkedhetnék bele a rendszerbe, de nem volt kedve hozzá, mert elítélte az egészet. Ahhoz nagy kedve lett volna, hogy Merényit, sőt magát Schulzét jól hasba rúgja egyszer, azt se bánta volna, ha félholtra verik utána, de ehhez nem volt bátorsága. Merényivel szembeszállni szentségtörés lett volna, azt jelentette volna ez, hogy mindnyájukkal szembeszáll, a közösség íratlan törvényeibe rúg bele, kivonja magát a közös sors alól. Mindezt megértette, és bármennyire irigyelte is Apagyit a meg nem értéséért, nem lehetett többé nem tudnia. Megértette játékszabályaikat, megértette tabuikat, megértette sorsukat, de szégyellte anyja előtt ezt az egész világot, s egyetlen szót sem lehetett kicsikarni belőle.

- Beszélj hát, édes fiam - nógatta az asszony egyre. - Mi bajod, mi bánt? Néma gyerekek az anyja sem érti szavát.

Szebek képtelen volt érthetően megindokolni kívánságát, s így aztán végül beleegyezett abba, hogy itt marad, anyja pedig megígérte neki, hogy néhány hét múlva újra meglátogatja.

- Tanulj szorgalmasan - búcsúzott el tőle másnap az asszony -, pajtásaiddal legyél udvarias, a tanáraiddal legyél mindig tisztelettudó, fiacskám, és ígérd meg nekem, hogy nem iszol vizet, ha ki vagy melegedve!

Ezen a második, kivételesen engedélyezett tízperces látogatáson ott volt anyja barátnője, a tábornok felesége is. Erről a magas termetű, csontos és szigorú arcú asszonyról Szebek már tudta, hogy ijesztő külsejével ellentétben olyan kezes és engedelmes, mint egy bárány. Utánuk nézett, ahogy elváltak. Nőt, egyáltalán civil embert bevonulása óta csak kétszer látott: amikor átmeneteltek a városon a fényképészhez és a tábornokné múltkori látogatásakor.

Cukrászsüteményt is kapott, amit sebesen meg is evett. Úgy elkápráztatták az események, hogy még fel sem fogta, mi történt voltaképpen; földöntúli szomjúság gyötörte három hete, s anyja most lecsillapította ezt a szomjúságát a puszta jelenlétével. Szebek nem bánta, hogy csak ilyen rövid ideig láthatta. Nem volt semmi beszélőnivalója az asszonnyal, nem is törődött vele többé; csak az volt a fontos, hogy legyen. Most itt járt, ülhetett megint mellette tíz percig: mindez csakugyan valóság. A fiú egészen belekábult ebbe, s a többivel nem törődött. Nem bánta még azt sem, hogy becézőneve egyszerre csúfnévvé alakult át, s mindenki röhögve piszkálta vele.

Nem bánta még a délutáni fürdést sem. Pedig ez volt számára az egyik legnagyobb kínszenvedés eddig. A földszint legvégében, a vetkőzőhelyiségből nyílt a fürdő. Ahogy parányi, ágyékkötőszerű, vászon úszónadrágjukban, majdnem teljesen meztelenül le kellett vonulniuk a zuhanyok alá, aztán Schulze vezényszavára különböző testrészeiket beszappanozniuk, majd átgázolni a hideg vizes medencén, Szebek Miklós ezen a testi szemérmertlenségen keresztül hatványozottan érezte gyalázatuk szemérmertlenségét, s a gátlásokat nem ismerő erőszak, amelynek alá voltak vetve, szinte elviselhetetlenné fokozódott számára. Előre rettegett a péntek délutánoktól. Ezen a napon azonban Bognár volt szolgálatban. Hat órakor mentek föl

a hálóterembe a törülközőjükért, szappanért. Levetközve, senki sem várta, hogy Bognár sorakozót vezényeljen, hanem egyszerűen betódultak a zuhanyok alá. Zaj kerekedett. Nyugodtan kiabáltak, visongtak, prüssköltek, rikkantgattak, csapdosták magukra a jó forró vizet. Néha Bognár is ordított egyet-egyét: „Csönd!”, de lényegesen más volt vele a fürdés, mint Schulzéval. Csak az a kellemetlenség maradt meg változatlanul, hogy nem volt elég idő rendesen megtörülközni, s Szebek még a tanteremben is vizesnek érezte az állát meg a füle tövét.

Vacsora után olyan önfeledt hangulata támadt, hogy amint klaffogó papucsokkal az árnyékszékre indult, a „Párizsban huncut a lány”-t dúdolgatva magában, kissé hamisan, egyszerre elkezdett szökdécselve járni, az operettdal ütemére, amelyet Szabó Gerzson dünnyögött a fülébe egész délután. Éppen az ajtóhoz ért, amikor benyitott a hálótermükbe az elsőévesek tiszthelyettese, és izgatottan intett Bognárnak. Szebek megtorpant. Mikor aztán a két tiszthelyettes nyomában ő is kilépett a folyosóra, ez a kis zökkenő olyan hirtelenséggel vágta el oktalan jókedvét, s olyan hevesen ébresztette rá a reménytelen valóságra, hogy beleborzongott. Itt maradt tehát. Három év, aztán négy év, számolgatta. Még hét esztendő, gondolta remegő szívvel, hét esztendő...

Bognár és felügyelőtársa eltűntek az elsőévesek hálótermében, ahonnét zavaros zaj hallatszott ki, lábdobogás, kiáltások, majd csend lett. Burger és még vagy négyen-öten odasettenkedtek az ajtó elé hallgatózni. Mások, akik az árnyékszékéről jöttek kifelé, megálltak, és vártak. Az ajtó előtt fülelők kisvártatva visszarohtak, és behúzódtak az ajtómélyedésekbe, a többiek pedig elrejtőztek a két fölfelé vezető lépcsőszárnyon. Szebek is velük tartott.

- Mi történt? - kérdezte a mellette guggolótól.

A fiú vállat vont. Aztán mégis úgy döntött, hogy felel:

- Valami zrí van a bundásokkal - mondta raccsolva.

Elhallgatott, és nyomban hátrább húzódtak, mert nyílt az ajtó. Előbb a két altiszt lépett ki, hátrálva, aztán három fiú, akik cipeltek valamit. A folyosón félhomály volt, a lépcsőkön sötétség. Az első század irodájával szemben égett egy körte. Lélegzetüket visszafojtva lapultak a széles kőkorlát mögött, ingben, alsónadrágban. Ahogy a csoport a lámpakörte alá ért, Szebek megismerte, mit cipelnek. Apagyi volt. Egy köpenybe volt burkolva; elhaladt a fény alatt két meztelen lába feje, aztán a lelógó ülepe; ketten fogták a két hóna alatt. Feje félrebillent a vállán, szeme csukva volt, s a homlokán és a fél arcán feketén csillant meg a csepergő, vastag vér. Colalto Egon, a raccsoló fiú, aki Szebek mellett lapult, később azt állította, hogy féltenyényi helyen a haja is ki volt tépve, azaz hiányzott a bőr a fejről.

- Gondolod, hogy meghalt? - kérdezte Szebek.

- Biztos.

- Hát persze! - szólt Burger.

- Frászt! - mondta egy negyedikük.

- Kampec - ismételte Colalto.

Szelid éjszaka volt. Tisztán hallatszott a távoli vonatfütyülés, amint végigszáll a nagy parkon. Ahogy az árnyékszék ablakából kémlelték a sötétséget odalent, egymás nyakába ágaskodva, mintha valamennyien egyenrangúakká váltak volna, Burgertől, Colaltón át, le egészen Szebekig.

Apagyit azonban nem verték agyon az elsőévesek. Csak megsebeztek. Nagy handabanda támadhatott, nekimentek, és a zűrzavarban valaki megsúrta, talán véletlenül, saját bicskájával; hogy ki volt, az nem derült ki. Zsoldos, aki Szebek asztalánál ült, a délelőtti kihallgatás-szünetekben lejárt az intézeti kórházba fogkezelésre; ő harmadnap látta Apagyit bekötözött fejével eltávozni. Egy fekete posztóruhás, bajuszos öregemberrel kézen fogva lépegetett kifelé a főallén, civil ruhában, ahogyan Zsoldos mesélte.

6

Monsignore Hanák Pelbárt táborigerjes és pápai kamarás minden reggel misézett a házikápolnában. Minthogy a mise pont ébresztőkor kezdődött, a jelentkezőket, akik törülközőjüket rácsomózták az ágyuk végére, a napos rázta fel fél órával korábban. Mindössze négyen-öten jártak misére; ezek közül is csak a lányos arcú Tóth Tibor járt naponta rendszeresen. Október elején Szebek Miklós engedélyt kért a Monsignorétól, hogy - református létére - ő is részt vehessen a miséken, s másodnaponként, amikor Schulze volt szolgálatban, ezentúl a kápolnában üldögélve töltötte el az időt negyed hattól háromnegyed hatig. Almosan, fázva, unatkozva figyelte és utánozta a néhány katolikus fiú mozdulatait, de így megmenekedett a napnak ettől a legrosszabb félórájától, s ez megért egy misét. Örült, hogy a többiek nem jöttek rá erre a megoldásra, mert akkor Schulze is kieszel volna valami ellenszert nyilván.

Egy reggel a tiszthelyettes, ahogy végigsétált a hálótermen, a már bevetett ágyak között egy vetetlent talált.

- Ki hiányzik innét? - kérdezte.

- A Szebek Miklós - felelte a megszólított fiú, összecsapva a bokáját.

- Hol van?

- Kápolnában!

Schulze intett, hogy csinálja meg az ágyat. A fiú nekifogott, hogy szomszédja helyett megágyazzon, avval a vigasztaló kárörömmel, hogy Szebek majd megkapja a magáét a tiszthelyestestől, amiért elmulasztotta a dolgát. Negyedóra múlva azonban, amikor már sorakozva álltak az ágysorok előtt, a miséről visszatérő három növendék között nem volt ott Szebek Miklós. „Hát ez a hülye hova lett?” - gondolta magában a fiú, s később a lépcsőn megkérdezte Tóth Tibortól ugyanezt.

- Ott sem volt ma a kápolnában - mondta Tóth.

Amikor rájöttek, hogy Szebek eltűnt, már a csuklógyakorlatok folytak az épület előtt. Schulze maga mellé vette a két napost és a hálóterem-ügyeletest, s felrohantak a második emeletre, De sem a mosdóban, sem az árnyékszéken, sem a takarítófülkében nem találtak semmit, és Szebek szekrényrészében sem jelezte semmi nyom, hogy mi történt vele. Ott volt az inge, zsávolyruhája összehajtogatva, ahogy kellett, a fiókban pedig ott volt a szappana, fogkeféje, körömkéféje, nikkelpohara s egy dobozkában tű, cérna, három nadrággomb. Kint lassan kezdett világosodni.

Köd volt. Szebek Miklós ebben az órában egy völgyféle oldalában kapaszkodott fölfelé, egy horpadt és rozsdás bádogdobozt rugdosva maga előtt, amely minduntalan visszagurult.

A völgy magasan feküdt a tenger szintje fölött; a lombos erdőket túlevelűek kezdték felváltani imitt-amott, az egyre meredekebb hegyoldalakon; Szebek Miklós, anélkül, hogy tudta volna, már jó ideje idegen országban járt.

Napokkal ezelőtt megfogant már benne a szökés terve. Két és fél méteres magas kőfal zárta be körös-körül a parkot, a két gyakorlóteret és hátul, a magasabban fekvő, léckerítéssel elválasztott gazdasági épületeket és kórházi pavilont is. Egy helyen, a nagy gyakorlótér felső futballkapujával körülbelül egy magasságban, a fasoron túl, az akácserjék mögött volt a kőkerítésen egy hágsószerű átmászási lehetőség. Ki volt verve belőle három téglá, fél-félméternyire egymás fölött. Szebek ezt megjegyezte magának; s megfigyelte azt is, milyen kihalt a lépcsőház, az alsó két emelet még az ébresztő előtti félórában is.

Ezekben a hetekben már olyan nyomorultul érezte magát, hogy tehetetlenségében és magárahagyatottságában végül imádkozni is megpróbált. Zavarban volt, nem tudta, hogyan kellene ezt csinálni. Odahaza, gyerekkorában, csak gépiesen elmotyogta este-reggel az ima szövegét, anélkül, hogy bármire is gondolt volna közben. Most megpróbált, takarodó után, kezét összekulcsolva a takarója alatt, Istenre gondolni. Sehogy sem ment a dolog. Nem volt képes mást kigondolni magának, mint egy szigorú, jóságos szakállas öregurat a felhők között. Jobban el tudott képzelni egy szomorú, okos, szelíd Jézust, aki magyarázkodás nélkül is érti a baját, úgyhogy hozzája beszélgetett esténként: „Segíts rajtam, Jézus, segíts rajtam, segíts rajtam...”

Mindazonáltal nem várta, hogy csakugyan segítsen rajta ez a kétségbeesett imádkozásféle; s nem is volt meglepve, ahogy teltek a napok, és nem történt semmi. Egy este aztán eldöntötte magában, hogy megszökik.

Ettől fogva, hogy véglegesen határozott, egyszerre nem is lett olyan sürgős a dolog. Átmeneti jellegűnek kezdett látni mindent. A rosszul világított hajnali kápolnában, mialatt Tóth Tibor némán ministrált a Monsignorénak, s az üres padok fölé csak itt-ott könyökölt egy-két más évfolyambeli fiú, úgy ült dideregve és idegenül, mintha egy vidéki állomás harmadosztályú várótermében várná, éjfél óta, a reggelt és a csatlakozó vonatját. Csak egy hét múlva szánta rá magát a cselekvésre.

Éjfél tájban akart indulni. De bármilyen izgatott is volt, elaludt az ágyban, alighogy elkongatta a homlokzati toronyóra a fél tízet. Amikor felriadt, egyszerre kiment az álom a szeméből. Odakint sötét éjszaka volt. A hálóterem aludt, Schulze aludt, az épület hallgatott, az éjjelilámpák sápadtsárgásan hunyorogtak a mennyezeten. Nem tudta, hány óra lehet. Végtelen óvatossággal felhúzta a cipőjét, nadrágját, zubbonyát. Aztán dobogó szívvel kisettenkedett, s ahogy eltervezte, leosont a lépcsőn, s az egyik földszinti árnyékszék ablakán kiereszkedett az épület mögé, s hamarosan megtalálta a téglahíjas falrészletet.

Sehol egy lélek, mindenütt csönd és feketeség. A gallyak kicsit összekarcolták az arcát és a keze fejét, a faltól pedig, amint a tetején ráhasalt, piszkos lett a ruhája. Egy pillanattal habozott, aztán balra fordult, végighaladt a kőkerítés külső oldalán, s a patak mentén megindult fölfelé. Később átment egy fahídon, aztán egy taligautat követett, amíg el nem fogytak a keréknyomok. Jó órai gyaloglás után már messze járt minden ember lakta vidéktől. Csak ment, ment.

Fogalma sem volt, hogy merre jár, fogalma sem volt, hogy hány órája gyalogol már. Jött egy domb, jöttek girbegurba földek. Átvágott egy bozótoson, elhaladt egy erdő alatt. Aztán emelkedni kezdett a vidék. Meg nem állt volna egy pillanatra sem.

Észre sem vette, amikor nagy sokára utólérte őt a hajnal. Olyan lopakodva érkezett, hogy alig volt valami jele. Továbbra is sötét maradt, csak éppen kezdtek láthatóvá válni a bokrok, fatörzsek. Nedves avaron lépdelt, aztán köves földön. Amikor a völgykatlanba ért, egyszerre kezdett fényesedni a köd is. Itt került a lába elé, mint a végtelenül távoli emberi világ utolsó üzenete, az ócska bádogdoboz.

Hirtelen eszébe jutott a hálóterem, és vad gyűlölet fogta el mindnyájuk iránt. Miért fordultak mind öellene? Mi bajuk van övele? A nyomorultak - gondolta izgatottan. Durvák és közönségesek, gyávák, hízelgők, erőszakosak, meghunyászkodók. Szégyentelenül a hitvány kis érdekeiket tekintik csupán. Milyen mohók és milyen alattomosak! Hogy kihasználnak minden adódó kis lehetőséget. Haragudott ezért is. Nem kell koldusként lecsapni az ingyenalkalmakra, gondolta. Őt is azért gyötrik, mert ezt lehet. Bezzeg Schulze vagy Merényi előtt behúzzák a farkukat, mint a kutyák. Ó, ha végigvágatna rajtuk! Kutyák, alávaló férgek!

Nagyot rúgott a konzervdobozon. A bádoggal megcsörrent egy fatörzsön, aztán hegyesszögben visszaperdült, és gurulni kezdett lefelé a lejtőn. Bosszúsán visszafordult utána.

Talán most van éppen ébresztő, gondolta. Megjelent előtte a hálóterem képe, amint a „Vigyázz” után szóltan elkeseredettséggel kezdenek mindnyájan öltözködni, csak Colalto Egon mormogja maga elé, miközben lehajol az ágya alá a cipőjéért: „Hatvanhárom” - ami azt jelenti, hogy már csak ennyi nap van hátra a karácsonyi szabadságukig. Megjelent előtte Szabó Gerzson kárvallott képe, amint féltékenyen rakosgatja a hegedűjét napjában háromszor is a tokjába; látta Halász Péter alamuszi pislogását, látta Zsoldos fontoskodó vidékiszínész-arcát, látta Merényi vásott, bűbajos, pimasz pillantását, amelyben a kegyetlenség mellett éppen úgy benne fénylett a rosszkedvesség, mint a többiekében. Eszébe jutott a szemüveges Dégenfeld, újonctársa is, akinek a gyomra nem bírja a marhahúst, s akinek éppúgy tűrhetetlenné teszik az életét, mint neki; s azon kezdett tűnődni hirtelen, hogy vajon miért gyötrik őt mégis valahogyan nagyobb kedvvel, valahogyan lelkesebben, mint Dégenfeldet.

Utolérte bádogdobozát, de ahogy lába fejével kipiszkálta egy kopasz bokor alól, mintha csak tréfát akarna űzni vele, újra görögni kezdett lefelé a völgybe. Szebek Miklós babonásan eredt utána, vissza az úton, ahol fölkapaszkodott egyszer. Azután nem állt meg, csak nekitámaszkodott a kezével egy pillanatra egy odvas fának, és görcsös sírás tört ki belőle. Hogy a könnyeit csillapítsa, hátrahajlította egészen a nyakát, s így baktatott tovább, nem látva egyebet, mint a könnyeinek és a felszakadó ködöknek kettős fátyolán át az ólomszürke eget. A lassan betörő reggeli világosságban némán füstölgött a kis völgy.

Délfelé vette őt észre Kovarzik főhadnagy, a kerti főkapu vashídja körül ólálkodni. Rákiáltott; Szebek tüstént megállt. Negyedóra múlva már a fogdában ült. Összekuporodott a priccsen, és elaludt. Másnap reggel kiengedték; Bognár volt szolgálatban, jelentkezett nála, beléptették a helyére, s folytatta a csuklógyakorlatokat a többiekkel együtt. Harmadnap megérkezett az anyja.

- Hazaviszlek, kisfiam - mondta hevesen, amint kettesben maradtak.

- Ne haragudjál, Mami - mondta Szebek szégyenkezve. Aggodalmasan kutatta az asszony tekintetét. - Hülyeség volt tőlem.

- De hát miért csináltad...?

- Ne haragudjál, és ne beszéljünk róla többet. Jó?

Az asszony szó nélkül magához ölelte a fiút.

- Jó? Jó? - igyekezett Szebek gyengéden kiszabadulni az ölelésből, hogy láthassa anyja arckifejezését.

- Jó! Nem haragszom, és nem beszélünk többé róla. Hazajöhetsz velem. Örülsz?

A fiú megkönnyebbült. Nem felelt semmit.

- Hát nem is örülsz?

- Mindegy - mondta végre udvariasan.

Az asszony egy pillanatra meghökkent ettől a felelettől, de aztán folytatta az elbeszélését. Szebek arra a mondatra figyelt csak föl, hogy: „Beszéltem az ezredessel”, s rögtön közbevágott:

- Nem akarok hazamenni.

- Micsoda? Mit beszélsz?

- Itt maradok, Mami, ha lehet.

Az asszony elnémult a meglepetéstől. Aztán megváltozott az arckifejezése.

- De hát mi van veled, Dédé? - kérdezte ijedelemmel a hangjában. - Mi van veled, kisfiam?

Olyan nyugtalan és tanácstalan szomorúsággal fogta meg a kezét, hogy a fiú azt tette, amire maga sem számított: szelíden elmosolyodott.

- Ne búsulj, drágám - mondta az asszonynak, s hízelkedve odaszorította arcát az övéhez.

Több mint másfél hónapon át nem tudott se sírni, se nevetni; most, hogy rövid időközön belül sikerült kiszorítania magából mind a kettőt, arra gondolt, amit anyja a múltkor mondott, amikor faggatta őt, hogy mi a baja, és ő nem tudott válaszolni. „Néma gyerekek az anyja se érti szavát.”

Ebben az egyszerű közmondásban, úgy érezte, benne volt minden baja. Ő éppen egy olyan világban szeretett volna élni, ahol mindenki megérti még a néma gyerek szavát is. Mindig bízott is benne, anélkül, hogy sokat gondolkozott volna fölötte, hogy valami külön és rejtelmesebb megértés köti össze az egyik embert a másikkal, mint a szavak és a cselekedetek, a kifejezésnek ezek a silány eszközei. Milyen keveset tudnak ezek közölni - igent vagy nemet, nevetést vagy sírást... Mégis rá kellett jönnie, hogy ezekre van hagyatva. A világ nem ért másból, mint a hangos, elnagyolt, durva jelekből; mindabból, aminek látszata, határozott formája van. Nagyot kell kiáltani, másképp oda se figyelnek; két szóból többet értenek, mint tizenkettőből; még jobb egy erélyes rúgás; máskor megteszi valami kurta tréfa; egyszerre csak egy dolgot lehet kifejezni, s mindent túlozni kell, hamisítani, alaposan megjárítani; van, aki a szerénységből ért, van, aki a szemtelenségből; s talán van, amiből még Schulze is értene: egy hadsereg és tízezer géppuska. Mindez nem állt a rendelkezésére, és nem szerette a hazugságot; mégis eldölt már, tudta, hogy neki fognak vágni ennek a keserves kerülő útnak, megtanul majd bánni ezekkel a durva és lépten-nyomon fájón hamisító eszközökkel, hogy formát adjon velük az igazságainak, legalábbis megközelítő formát, mert látnia kellett, hogy amíg nincs valami formába öntve, felfoghatóan kifejezve, addig se nem igazság, se nem hazugság, de egyszerűen nem is létezik. Schulze kedvenc szava az volt, kivált vele szemben, hogy: „Extrawurst”. Ha engedélyt kért valamire, a tiszthelyettes visszazavarta: „Nincs extrawurst!” Azt akarta mondani, hogy nincs helye egyéni kiváltságoknak, nem engedhető meg semmilyen eltérés, különbözőség. Szebek gyötrődve engedelmeskedett a parancsnak, mert érezte, hogy ebben az ügyben, mint más ügyekben is, senki sincs a pártján. A látszat beszélt, s ő, még ha szóra nyithatta volna is a száját - amit a Szolgálati Szabályzat nem engedett meg -, akkor sem tudta volna túlbeszélni ezt a látszatot. Mit is mondhatott volna? „Van extrawurst!” - ez érthető kifejezés, de nem az, amit pontosan mondani akart. „Ha nincs is extrawurst, enyhén szólva pofátlanság, hogy ezt pont te hirdeted nekünk, aki a legjogtalanabb egyéni kiváltságokat élvezed velünk szemben.” Vagy: „Értsétek meg, hogy füttyölök rátok.” Akármit mond vagy tesz, majd nem az ellenkezőjét fejezi ki vele mindannak a bonyolult dolognak, amit az ő igazságának érez. Ettől mérhetetlenül szenvedett. Azt akarta, hogy megértsék; ez nagyon fontosnak látszott előtte - mindenesetre fontosabbnak, mint visszatérni a kényelmes „civil” életbe, ahogyan Apagyí. Miután megismerte, nem tudott többé tudomást nem venni erről a világról, nem tudta idegennek érezni a többieket. Dolga van

velük. Meg kell érteniük egymást elsősorban; s a maga részéről meg kell értenie az ő igazukat, amennyire képes rá, és ki kell fejeznie saját magát, ahogy bírja, nem elég csak élnie, mert ebből senki nem ért meg semmit. Földhözragadt, szomorú dolog volt ez, elhagyni fellengzős világát, lelke isteni magányát, ahol forma nélkül teljes és tökéletes minden, s végigjárni a valóság nehézkes, esetlen, tökéletlen világát; ilyesmi fölött fakadt sírva a hajnalodó völgyoszorosban, tehetetlenül, mint az újszülött csecsemő. De nem lehetett változtatni a dolgon, és mire anyjával közölte, hogy itt akar maradni, már közönyössé vált az egyszerű tényekkel szemben.

A földszinti zeneszobában, ahol búcsúzkodtak, egy fa kottatartót nézett folyton, le nem vette szemét a cirádákról. Letelt az idejük. Az asszony felállt, s megint erőt vett rajta a nyugtalanság. Megragadta a fia mindkét kezét, s tekintetét keresve újrakezdte: „Mi jár az eszedben? Mi bánt, fiacskám? Mondd hát meg!”

- Semmi - felelte Szebek. - Ne félj, most már nem lesz semmi baj.

Mosolygott is hozzá, bár mindenhez inkább lett volna kedve, de ez legalább kifejezte, a maga gyatra módján, érzései és gondolatai és vágyai közül legalább azt az egyet, hogy nem akarja anyját szomorúnak látni. Ahogy a kapuban utána nézett az eltűnő kedves alaknak, egy percig még ott felejtődött az arcán ez a mosolygás.

7

Rettenetesen hosszú volt ez az ősz. Colalto Egon még mindig csillagászati számokat jelentett önmagának reggelente: „Ötvenkettő”, „Ötvenegy”. Ötven! Még ötven nap karácsonyig! Istenes Dánielnek, Damjáni másik tantermi szomszédjának volt egy kis zsebnaptárja, amiben este mindig kihúzta az elmúlt napot; s nem elégedett meg egy egyszerű vonással, hanem ceruzájával feketére mázolta az egész sort, a protestáns, sőt az izraelita naptárrésszel együtt. Damjáni is számolta a napokat. Hasztalan. Mintha még lassabban teltek volna így számon tartva, úgy érezte. Sokszor gondolt arra is, milyen furcsa lesz, ha majd egyszer véget ér ez a három esztendő itt, és nem látják többé Schulzét, s véget ér a hét esztendő is, és talán megszabadulnak Merényiéktől. Vajon véget ér-e valaha is? Megpróbálta elképzelni, de nem bírta.

Ámbár az értelme világosan ösztökélte, igyekezzék menekülni innét, mert itt nem jó, otthon jobb volt, s ha szülei elé tárná a helyzetet, haza is vinnék, Damjáni nem sokat rágódott a menekülés gondolatán. Az értelem okfejtését mindig hiú ábrándozásnak érezte, és nem pepecselt vele semeddig. Az ész akaratát nem is vette komolyan számításba; józan gyáva-ságára hallgatott, amely nem merte értelmére bízni a felelősséget döntő lépéseknél. Nem volt innét visszavezető út a gyerekkorba, a Verpeléti úti lakásba, a piarista diákok közé. Ha kivonná magát ebből a rosszból, az még rosszabb lenne: örök légüresség, félig létezés, nyomorék meghátrálás a valóság előtt. Ezt nem lehetett szépítgetni. Ilyen a világ, ez a sorsa. Az ember se nem becsületes, se nem bátor, se nem nagylelkű. S avval nem változtat se a többiekén, se saját magán, ha elválik tőlük. Damjáninak nagyon fájt minden, és vad erővel kívánta, hogy szűnjön meg a fájdalom, de valahogyan érezte, hogy az nem érne semmit, ha egyszerűen leoltja, kikapcsolja az egészet. Mint a hús meg a bor ízét, megismerte a szenvedést, s ha képes is lett volna tovább élni nélküle, kedve nem volt hozzá. De hogy ebben a világban hogyan tud majd élni, azt nem tudta.

Úgy látta, az elemek, amikből összerakódik most körülötte a világ, egytől egyig rossz ízűek. Sivár, kedélytelen, visszataszító dolgokból tevődött össze a berendezés, amely ideje múlását

betöltötte. Itt volt a sár. Az idő rosszra fordult, megjöttek a szelek, meghozták az esőket. A gyakorlótér sártengerré változott, s bele kellett térdelniük, hasalniuk, ami a kitisztíthatatlan bakancsok gondjához még hozzácsapta a nehezen kikefélhető köpenyek, nadrágok gondját. Itt voltak az ébresztők, a kihallgatások, a szemlék. A tornaóráktól külön félt Damjáni. Nem tudott fölmászni a kötélén, s a rúdon is csak fele útig. Szánalmas és lenézett voltát ezek a szörnyű tornaórák igazolni látszottak, ami gyalázatos érzés volt. De máskor is félt, mindig félt; mindig számíthatott valamilyen megalázásra. Csak olyasmire nem számíthatott, aminek örülhet.

A szökőkút medencéjéből már kiszedték az aranyhalakat, leeresztették a vizet, telehordták száraz avarral, és bedeszkázták télire. A reggeli csuklógyakorlatokat gyakran az emeleti folyosókon tartották, villanyfény mellett. November közepe felé Damjáni csomagot kapott hazulról, s miután igazolta, hogy névnapja volt előző nap, a tiszthelyettes nem osztotta szét, ami a soron kívüli csomagok sorsa volt.

A dolgok rendje azonban az volt, hogy a jogos csomagokat is elszedték a többiek a legtöbbjüktől, az újoncoktól mindenestre. A posta a délutáni parancskihirdetéssel érkezett. Damjáni engedélyt kapott, hogy átvehesse a csomagját. Alighogy lehozta az irodából, Bognár kiment a tanteremből, úgyhogy rögtön előszedte, és lázasan kezdte letépni róla a spárgát. Nagy papírdoboz volt. Mielőtt feleszmélhetett volna, megrohanták. Burger elrántotta előle az egészset, és kiborította Czakó asztalára. Pillanatok alatt szétszedték, aki amit bírt. Valaki egy kötött mellénykét halászott elő a csomagból, s lelkesen lobogtatta; a képtelen ajándék nagy derűtséget keltett. A lényeges természetesen az ennivaló volt. Ott állt Merényi, Homola tele szájjal, tele marokkal, ott álltak a többiek. Gereben Énoknak Damjáni levelét sikerült megkaparintania. Ez volt az az élénk szemű fiú, aki az első napon Halász Péterrel futballt fűzött, és elkergette Damjánit. Gereben nem volt ismétlő, de a három ismétlő mellett több volt a Halász Péter-féle közönséges csatlósnál; szinte a negyedikük volt. Olvasni kezdte fennhangon a csomag aljáról előkerült boríték nélküli levelet:

- „Édes, kis bogaram.

Burger felordított boldogan: „Bogaram!”, és rángatni kezdte Damjáni fülét, egyre harsogva: „Bogaram, bogaram!” Gereben igyekezett tovább olvasni Damjáni anyjának szálkás írását, de a zenebona elnyelte a hangját, s végül a fiú halálraszántan kiragadta kezéből a levelet.

A zűrzavar, amilyen hirtelen támadt, olyan gyorsan el is ült. Bognár felügyelő jött vissza. Alighogy elfoglalta helyét a katedra mögött, s a tanterem elcsöndesedett, Czakó felemelte az asztalfedelét, kivett egy narancsot, és szó nélkül odatette Damjáni elé. Aztán rögtön elfordult, és belemélyedt a tanulásba, mint aki megtette, amit tehetett, csak azért markolta ki a csomagból ezt a narancsot, hogy megmentse Damjáni számára, de ez olyan magától értetődő, hogy nem is érdemes beszélni róla. Ha senki sem vette volna észre a jelenetet, Bognár akkor is felhívta rá a figyelmet, mert rászólt Damjánira, aki csak ült a helyén égő füllel, méla dermedtségben:

- Tegye el azt a narancsot, Damjáni.

Mindig „Domijján”-nak ejtette a nevét. A fiú összerezett, és zavartan berakta a narancsot a fiókjába. Illenék megfelezni Czakóval, gondolta tétován, csak nevetséges lenne, hiszen az egészset megehetette volna. Adja vissza neki az egészset? Ez megsemmisítené Czakó nagylelkűségét. Érezte, hogy legalább két naranccsal kellene meghálálnia a dolgot, annyival pedig nem rendelkezett.

Czakó példátlan, sőt kissé kihívó cselekedete ott lebegett a tanterem levegőjében, de amikor jó félóra múlva Bognár átment a másik osztályba, csak Gereben Énok pattant föl, a többiek, Merényi is, ülve maradtak a helyükön, és látszólag folytatták, amit addig csináltak.

- Cserkész! - szólt Gereben nagyon izgatottan. Megtaszította Czakó vállát. Becsmérlő szó volt ez, a képmutató erényeskedést, mafla álszenteskedést fejezte ki. - Eredj vissza cserkésznek! Vagy az apácák közé!

Villogott a szeme, s látszott, hogy nem bír magával. Hirtelen megcibálta Czakó orrát. A másik felugrott, és dulakodni kezdtek. Ez még példátlanabb eset volt. Mintha maga Gereben is elámult volna Czakó vakmerőségén, hogy szembe mer szállni vele, s néhány másodpercig tétlenül tűrte az ütlegetet. Senki nem mozdult. Gereben kapott egy kiadós ütést az állára, s ekkor, biztos fogásával, végre elkapta Czakó kezét, kicsavarta, aztán megvetéssel ülepen rúgta, majd lenyomta a földre, mint egy üres zsákot, és ott hagyta. Czakó feltápáskodott, és leporolta a nadrágját; de egy csöppet sem látszott elégedetlennek.

Halász Péter, akire hatással volt minden színpadias dolog, vacsora előtt becsúsztatott Damjáni asztalfiókjába egy fél tábla tejsokládét; másik felét már megette. Anyja levelében szó volt erről a csokoládéről. „Veron küldi neked, saját pénzén vette, majd köszönd meg neki.” Damjáni már régen leszámolt magában Halász Péter barátságával, most mégis meglepődött. Mindezzel azonban semmire sem ment. Többet ért Istenes félszeg és látszólag teljesen jelentéktelen megnyilatkozása.

Istenes az utolsó negyedórában, szokása szerint naptárját nézegetve, Damjánihoz fordult:

- Tegnap volt a neved napja? - kérdezte.

- Ühüm.

A fiú habozott, mintha mondani akarna valamit. De aztán így szólt:

- Nekem nyáron van. Július huszonegy. - Meg is mutatta: - Nézd.

A katolikus rovatban azonban ez a név állt: „Praxedes”. A mögötte olvasható protestáns „Dániel”-t nem véve figyelembe, Damjáni így szólt:

- Praxedes. Szervusz, Praxedes.

- Marha - mondta Istenes, és jókedvű lett az arca.

A narancsnak és a fél tábla csokoládénak Damjáni nem tudott örülni. Az volt a baj, hogy - mint annak idején a radírlopás után - nem is tudott figyelni semmire. Gondolatai szűk börtönudvaron topogtak körbe-körbe; a szorongások, aggodalmak megtöltötték eszméletét, fogva tartották érzékelését; a világ néhány siralmas gondná zsugorodott itt össze.

Érdemes ezt csinálni? - gondolta. - Hiszen ez annyi, mint a semmi.

Várt valamit, de csak a jó dolgokat tartotta valaminek. Ami rossz, az nem az ellenkezője ennek, az semmi. Tulajdonképpen sosem hitte el, hogy a rossz dolgok csakugyan léteznek. Akárhogy el volt keseredve, szíve mélyén egy pillanatig sem hitte, hogy valami rossz neki árthat. Tudta, hogy ezek a fiúk sem akarnak rosszat, nem úgy értik a dolgot; s elég másként értelmezni, és minden rossz semmivé válik. Csakhogy ez aztán semmi is, és sosem lesz belőle valami.

Az Elek fiúk szobájában például volt valami. A zöld ernyős, erős fényű asztalilámpa, a falon függő Beethoven-maszk, a körzők, szótárak, szétdobált ruhadarabok között teljes határozottsággal érződött ez a láthatatlan, foghatatlan valami. Ugyanúgy, a Ménesi útnak vagy a kilences villamosnak vagy az Erzsébet híd budai hídfőjének egy ilyen vagy olyan pillanatban - eső

után, március 27-én délben, Pest felől jövet - megvolt a maga kétségtelen tartalma, ha nem is lehetett néven nevezni, mi az voltaképpen. Hevesebb valami volt az a Maricával kapcsolatos érzés, amire egy álmából emlékezett; hevesebb, de erőtlenebbül létező valami. Sajátságos módon, a legbiztosabban az létezett számára, ami a legbizonytalanabb valami volt. Soha nem látott lakások, utcák, terek, háztömbök, világos ablakok, leredőnyözött ablakok; folyók, hidak, városok szerte a világon; planéták és regényhősök; utazások a Coloradón, rikkancsok London belvárosában; elmúlt délutánok és eljövendő nappalok-éjszakák; meg az emeletről leszűrődő zongoraszó. Mindez felhívta Damjáni figyelmét valamire, ami nagyon bizonytalan és teljesen határozatlan dolog volt, de ami mégis a legbiztosabb és leghatározottabb valamit jelentette az életében.

A bizonytalan jó dolgok helyett itt csak a biztos semmivé csökkenthető rosszak vették körül. A sár rossz volt. Ha meggondolja, persze, nem olyan nagy baj; sőt egyáltalán nem baj, hisz ha mindegy, hogy mit csinál, akkor semmiféle jelentősége nem marad annak sem, beletapos-e, belehasal-e a sárba, keféli-e félórákig a bakancsát, köpenyét. Marad a semmi. Ez azonban nem képes kitölteni az idő múlását; vagyis ha az embernek nincs egyebe, csak baja, akkor ezt semmiféle meggondolással nem küszöbölheti ki az életéből, amely nem tűri a vákuumot. Damjáninak nem állt módjában meggondolni, hogy a sár nem is olyan nagy baj. Nagy baj volt.

Mindig átázott a cipője. Volt úgy, hogy cuppogott a lába a nedves szivaccsá gyűrődő kapcában, volt, hogy csak némi undok nyirkosságot érzett, de mindenképpen ebben taposhatott aztán egész nap. Sáros volt a két gyakorlótér, sáros a kisváros sok külső utcája, sáros a szelíden hajló domboldal, s ez a sok sár rátapadt a köpenyükre, nadrágszárakra, bakancsuk beleragadt a lucsokba, ha menetgyakorlatra vonultak ki a lövölde felé, vagy a másik, meredekebb kaptató irányába, a nemezgyáron is túl, a Kálváriára. Zárt rendben mentek természetesen, mint mindig, mindenhová, mint a tanteremből a hálóterembe vagy a hálóteremből az étterembe, „beosztás”-ban, s Damjáninak ez a beosztása, vagyis a helye Gereben és Zsoldos között a sorakozónál, akár „fejlődött vonalban”, akár „kettősrendek”-be fordulva, ismerősebb hely volt már a régi, otthoni lakásuk legmeghittebb szögleténél is. A második tagpár második sorában állt vagy menetelt a félszázaddal, mintha egy vonatnak lenne bizonyos kereke vagy egy gályának valamelyik bordája; így utazgattak ide-oda.

De ismerősek voltak már a falak is, a lépcsőfokok is, ismerős volt a földszinti folyosó balszárnyának levestszaga, az emeleti illemhely olajos büze, ismerős volt a sok bekeretezett olajnyomat, *Tulp tanár anatómiájával* meg a fordulóban a *Las Meninasszal*. Szürke katonasapkáját Damjáni nem tévesztette volna össze senkiével, bármilyen egyformának is látszottak; nemcsak a varrását, bélését, apróbb fészékek helyét ismerte, hanem a sapka egész megfoghatatlan egyéniségét, jellemét, formáját, azt a - talán zenére lefordítható - titkos lényegét, amelyet kifejezett, s amely élesen megkülönböztette a világ összes többi sapkájától. Ismerős volt a visszhangos hatalmas étterem, villacsörömpölésével, tengermorajlásával, zenekari esztrádjával, Ferenc József császár életnagyságú olajfestményével; ismerős az óraütés hangja, Schulze acélgyűrűje bal kezének kisujján. Ismerőssé vált az egész idegen világ Damjáni számára, de azért éppen olyan átmeneti dolognak érezte, mint az első napon. Ami időt itt tölt el, az nem számít. Nincs itt semmi jó az életében, semmi értelme az egésznek, tehát semmi is. Csinálta a többiekkel együtt rosszkedvűen, amit kellett. Gyakorlatoztak, meneteltek, mentek kettősrendekben az őszi hegyoldalban, énekelve a régi bakanótákat, vadul nekieresztve hangjukat a torkukra érdesedett keserűségen át, „A gőzösnek hat kereke - de fényes - de fényes - de fényes...”, és bokáig sározza cipőjüket a csúszós vagy tapadós vagy híg latyakban, míg december első hetében egy szép napon le nem esett a hó.

Délelőtt indult meg a havazás egészen váratlanul. Sűrű, himbálódzó, imbolygó nagy pelyhekben hullt-hullt szakadatlan, s ahogy teltek az órák, inkább erősödni látszott, mint

alábbhagyni. Szélcsönd volt. A tanterem ablakait szinte elvarázsolta ez a kavargó fehér színjáték; mintha egy óceánjárón utaznának valahová, Damjáni nem tudta levenni a szemét az egyhangú és csodálatos látványról. Részeg lett, olyan hirtelenül érte a hóesés. Nemcsak hogy nem számított ilyesmire, de még csak eszébe sem jutott ez a lehetőség. A tízórás nagyszünetben szétfutott a hír, hogy elmarad a délutáni gyakorlat. Az orvosi vizit és a tízórai-kiosztás után Istenes elővette a kivágós-ragasztós íveit, vagyis egy repkénnyel befutott skót várkastélyt, amiről már csak az utolsó tornyok hiányoztak, s amit a hónap elején a városi papírkereskedésből hozathatott a zsebpénzén, mert ez volt egyike az engedélyezett vasárnap délutáni szórakozásoknak. Damjáni jóindulatú érdeklődéssel nézte a kastélyt. A kályha tetején megint gyorsabban kezdett forogni Szabó Gerzson körzőhegyre tűzött papírkígyója, mert a fűtő újabb vödör szenet öntött a tűzre. Zsoldos egy simmit fúj a fésűjén, mindig újratekve a refrént.

- Ni - kiáltott fel valaki az ablakban. - Megy el Schulze.

Maguk között mindenkinek valami más nevet adtak - Bognárt például Zukinak hívták, az egyik századost Kengurunak, Danilo főhadnagyot Taplónak -, csak Schulze maradt Schulze. Odatódultak az ablakokhoz. Minthogy tudták úgyis, hogy délben Bognár következik szolgálatra, s tudták, hogy a parancsnok és a G. H. főnök kivételével a tisztek és a tiszthelyettesek mind kint laknak a városban, semmi különös nem volt abban, hogy Schulze megy haza. Mégis, ezt Damjáni is megnézte magának. Jó volt ezt látni: lépegetett a hóban, már elhagyta a szökőkutat, most beért a főalléba, s lassan egyre távolodott. A kopasz ágakra fehér prém simult, a vaslámpák tányérjára fehér süveg nőtt, fehérség borult a parkra, a szökőkút deszkafedelére, a városkára, a hegyekre, az egész világra. Véget ért a sár korszaka. Damjáni megbűvölve nézte ezt a fehér, édesen szelíd és mégis hatalmas varázslatot, s míg a hópelyhek lassan belepték Schulze elhagyott lábnyomait, valami olyasmit kezdett megérteni, hogy ez a rossz három hónapja meg ami még jön majd, mégiscsak valami, mégiscsak az ő élete, s ahogy ez a keserves lassúsággal eltelt idő, ámbár minden jó dolog nélkül, de mégis magába foglal valamit, ami az Elek fiúk szobájának vagy a Döbrentei tér egy pillanatának titkos értelméhez fogható, csak más és új.

Kerülővel ment vissza a helyére. Megnézte az Osztrák-Magyar Monarchia falitérképét, megnézte a kályhán forgó papírkígyót, aztán megnézte, mit rajzol a kis Matej, aki Czakó mellett ült. A fiú nyomban elrántotta a papirost.

- Mi az? - kérdezte Damjáni.

- Semmi.

- Mit rajzolsz?

- Semmit. - Aztán vállat vont: - Csak a lakásunkat, otthon.

- A szobák alaprajza lesz? - kérdezte Czakó, aki szintén odakönyökölt.

- Ej, menjetek a francba - mondta Matej.

Így aztán Czakó Damjánival kezdett beszélgetni, s váratlan bizalmassággal elmesélt neki tücsköt-bogarat önmagáról, egyebek közt azt is, hogy hogyan lőtt rá az apjára revolverrel, míg a csöngetés a növénytanóra kezdetét nem jelezte.

Második rész (1926)

1

A hetek, hónapok, évek fénytelen vizein mindig valamelyik szünidő szigetcskéje felé hajóztak. Egyiktől a másikig; a háborgó, parttalan szürkeségben szilárd világítótornyoként álltak ezek a karácsonyi, nyári, húsvéti szabadságok. „Szabadság!” - már tíz nappal előtte felrajzoltak a táblára mindegyik tanteremben egy felkiáltójelet, hogy aztán naponként egy újabb betűt tegyenek elébe, míg csak - így visszafelé - az egész szó ki nem íródik. Az izgalom már a felkiáltójelnél megkezdődött, s ahogy nőtt a felirat, „ság!”, „adság!”, „badság!”, nőtt a feszültség is. Bármilyen tűrhetetlenné vált a várakozás láza, különös módon mindig tudott még fokozódni, lehülés és kijózanodás nélkül, és bármilyen képtelenül felajzott igényekkel kezdték meg valamelyik hosszabb vagy rövidebb szabadságukat, sohasem csalódtak benne.

Este indult a vonatjuk mindig, s egész éjszakai utazás után reggelre értek Budapestre. Mozdonyfüst, lámpák a ködben, rohanás a sötétségen át a táguló világ felé, átdübörögve pirkadatkor a vashidakon; aztán a pályaudvar üvegkupolája, villamosok, aszfalt, az otthoni szobák, az otthoni ajtók rézkilincsei, a fürdőszoba ismerős szaga, emberek, élet, utcák, mozik, kirakatok... Damjáni elszibbadt érzékszerveiből kioldódott a görcs, s levette magáról, mint a kincstári alsóruháit, a gondokat, bajokat, félelmeket, megint tudott figyelni a világra.

Sokáig nem volt semmi más útmutató fényük, mint ezeknek a szabadságoknak a világító-tornyai; megszabadulni Schulzétól, éhségtől, álmoasságtól, hajszoaltságtól, rettegő résen állástól, aggodalmaktól; Damjáni az egész hányatott hajózás célját, irányát csak ebben tudta látni. A világ érdekes, szép, izgalmas, tele van jó dolgokkal, csak szabadság kell hozzá, hogy mindezt egyáltalán felfoghassa, érzékelhesse.

Az idő tengere azonban végtelennek látszott, s ha elhagyták valamelyik szabadság tornyát, egy-két nap múlva már minden fénye elenyészett. Azonkívül másképp is telt az idő. Üresek voltak a napok, és egymásra rajzolódta, ha visszagondolt rájuk Damjáni, három hónap három napnak tetszett a múltból. A jelen pedig fordítva, mintha megállt volna, egy-két óra hosszú heteknek tűnt vánszorgásában. A szabadság néhány napja viszont évekre tágult ki az emlékezetében, de ha benne járt, úgy megszaladt vele, hogy szinte észbe sem kaphatott, máris véget ért.

Czakó, ha elfogta a mesélőkedve, a délutáni tanulási órák alatt a szabadságain történt dolgokra tért mindig vissza, s kifogyhatatlanul áradt belőle a mondanivaló, rekedtes hangján, ravaszul csillogó szemmel hajolva Damjánihoz, és nem törődve azzal, hogy ismétlésekbe bocsátkozik, s hogy végeredményben se füle, se farka nincs a történeteinek. Istenes Danival Damjáni sokkal szívesebben beszélgetett. Ő is otthoni dolgokról beszélt - a Rudas-fürdőről, a bályjáról, más civilekről, hogy legalább képzeletükben számon tartsák azt a másik világot -, de másképpen, mint Czakó. Eleven volt, amit mondott, anélkül, hogy áradozó, ömlengő lett volna. Ebből a fiúból hiányzott minden erőszakosság; nem volt könnyű barátságot kezdeni vele, de Damjánit vonzotta valami hozzá.

- Mondd el az „ereklyét” még egyszer, Praxedes - kérte.

Istenes készségesen elmesélte, újra meg újra. Volt egy osztálytársa az elemi iskolában, aki tollbamondásnál egyszer „Mátyás király ereklyéi” helyett azt írta: „Mátyás király erkélyei”. A tanító kijavította, mire a gyerek méltatlankodva így szólt: „De hát annak nincs semmi értelme, hogy ereklye.” Az osztály nevetni kezdett, és a tanító dühbe gurult: „Ereklye? - mondta fenyegetően -, ereklye, ereklye? Nyakleves!” - így zárván le az ügyet.

Istenes, miközben mesélt, akaratlanul utánozta a gyerek, majd a tanító arckifejezését, mozdulatait, hangját; szándék nélkül, vázlatosan, de olyan mulatságosan, hogy Damjáninak sokszor egészen váratlanul eszébe jutott a történet, s ha barátja mellésodródott vacsoráról kifelé jövet, fülébe súgta: „Ereklye? Nyakleves!”

Hogy ez a szamárság tulajdonképpen mit jelentett nekik, mit rejtett magában, azt évek múlva, megint egyszer egy nehéz órában érezték a legvilágosabban.

1926 februárjában történt az Ötvenyi-eset. Hideg, kedélytelen tél volt. Merényiék, hosszabb szünet után, újra bevezették azt a szokásukat, hogy erőszakkal elvegyék hol ettől, hol attól a reggelihez kapott fehér fél cipóját. Ez fájdalmasabb veszteség volt, mint ahogyan első pillanatban látszik. A meleg kávé rendkívül jólesett a friss kenyérrel, többet ért három ebédnél, nélküle viszont üres kis lötyty volt mindössze, amely átjárta ugyan a gyomrot, de csak azért, hogy felizgassa és kielégületlenül hagyja. Egy reggel a himlöhelyes képű Végh, Merényi meghitt csatlósa, aki a zenekari esztrád egyik asztalánál ült, áthajolt a fakorláton, s a közvetlenül mellettük levő, két lépcsőfokkal alacsonyabb szinten álló asztalról vaktában elragadott egy fél cipót. Történetesen Ötvenyit. Végh kenyerét eredetileg Homola vette el, aki lusta volt megfordulni, hogy a másik asztaltól szerezzen egyet, Végh azonban ezt nem engedhette meg magának, még a szomszédjával, Halász Péterrel szemben sem, sem pedig az asztaluknál ülő többi fiúval szemben, mert azok meg, öten, a hatodiknak és hetediknek, Merényinek és Burgernak önként adták oda egy-egy reggeli kenyerüket, egymás között naponta cserélve az adózó szerepét. A rendszer új volt, mindössze egy hete léptette életbe Merényi. A többi asztalt csak annyiban érintette, hogy Homola hol innen, hol onnan harácsolta magának egy-egy fél cipót, és sokan még nem is tudtak az egésztől. Ötvenyi azonban tudott róla, s bármennyire elhűlt a vére, Végh ténykedésével be lett volna fejezve a rövid zsákmányolási sorozat, ha Gereben be nem avatkozik.

Gereben Énok már néhány napja figyelte a Merényi-asztalnál történő új dolgokat, s most félretolva Ötvenyit, odaállt a korláthoz, s megérintette Végh karját.

- Add vissza neki - mondta.

Gereben helyzete egészen különleges volt. Már jó egy éve, hogy kivált Merényiék közül, s meglehetősen érthetetlen módon Szebek Miklóssal kezdett barátságot. Nem vett részt többé semmiben a hatalmasok oldalán, de nem is avatkozott bele a dolgukba; tekintélyének emlékével valami sajátságos területenkívüliségben élt köztük.

- Te! - rántotta meg még egyszer Végh karját. - Add vissza, mert szétverem a pofádat.

Látszott, hogy nem tréfál. A körülállók meglepetve figyeltek fel a váratlan közbelépésre. A himlöhelyes Végh is elbámult, de mielőtt bármit szólhatott volna, Gereben átnyúlt a korláton, megragadta a cipót, és visszarakta Ötvenyi csészéje mellé. Vigyázzt vezényeltek, belépett a napos tiszt, majd megkezdődött a reggeli. Evvel Gereben részéről véget ért az ügy, Ötvenyi számára azonban csak most kezdődött el.

A himlöhelyes Végh ezen a reggelen kenyér nélkül maradt. Beesett mellű, penészes fehér, izomtalan húsú fiú volt, aki alattomos ravaszságával férközött be Merényiék kegyeibe; gyűlölte Gereben Énokot. Most kapott egy lökést, hogy nyíltan ellene forduljon; de olyan mélységesen gyűlölte, hogy vonakodott még önmagának is bevallani ezt a gyűlöletet.

Irigyelte. Míg ő kénytelen igyekezni, ravaszkodni, hízelegni az ostoba Homolának, Gereben füttyül mindnyájukra. Gereben nemcsak testi erőben, hanem szellemiekben is felülmúlta őket, már jó ideje háromgombos növendék volt, második a rangsorban; mindazonáltal nem lett volna nehéz tönkretenni; Végh mégis Ötvevényi ellen fordította a bosszúját.

A délelőtti szünetben már baljóslatú tárgyalások indultak meg. Merényi előbb Burgerral, aztán Homolával és Véghgel vonult félre, s látszott, hogy fontos dologról tanácskoznak, ha nem lehetett is megtudni, miről. Burger vörös arca megduzzadt a gondtól, s komor tekintettel jöttment.

Az utolsó óra után hirtelen körülvették Ötvevényit.

- Mi az? Mit akartok? - kérdezte nyugtalanul.

- Szóval nem tudod? - mondta Merényi gúnyos lassúsággal. - Nem is sejtöd, mi?

- Nem!

Pillanatnyi feszült csönd után Merényi intett Véghnek: „Kutassátok végig a fiókját”, aztán Ötvevényihez fordult:

- Lesz egy kis elintéznivalónk.

- Miféle elintéznivaló? - mondta a fiú méltatlankodva és kigyulladt arccal.

- Miféle? - Merényi térdével hirtelen hasba rúgta és egyidejűleg pofozni kezdte az összecsucoló Ötvevényit. A többiek is beavatkoztak, és percek alatt félholtra verték a boldogtalant. Azután kiszórtak mindent a fiókjából, és szétaposták, összetörték, egy apró notesz kivételével, amelyet Merényi és Végh vizsgálgattak. Olvashatatlan feljegyzést találtak benne, és odaintették Ötvevényit.

- Mit jelent ez?

Ötvevényinek meg kellett magyaráznia. Aztán feleletet vártak a további kérdésekre:

- Mit beszélgettél tegnap este Szebekkel? Miről beszéltek a múlt este Gerebennel? Kivel beszéltél még össze? Mire készültél?

A vallatásnak véget vetett Schulze érkezése. Merényi arca töprengő maradt ebéd után is; komolyan gyanakodott valami összeesküvésre, lázadásfélére. Általános feszült nyugtalanság támadt. Nemcsak Szebek Miklós félt, aki előreláthatóan sorra fog kerülni, hanem Damjáni is, Colalto is, a többiek is, mindnyájan: így terjeszkedett, sokasodott az a félelem, amely Merényi szívében született meg Végh koholmányainak hatására. Eddig még álmukban sem gondoltak arra a lehetőségre, hogy összefoghatnának Merényiék ellen.

Teljesen új fordulatot adott azonban az ügynek Ötvevényi vakmerő lépése. A délutáni szünet kezdete előtt a napos szokás szerint összeírta a másnap délelőtti századkihallgatásra jelentkezőket, s Ötvevényi feliratkozott a „panasz” rovatba.

- Ne viccelj! - mondta a napos.

- Írjál be!

- Ne marhászkodj!

- Írjál be!

Nagyon jól tudták, hogy ennek a „panasz” rovatnak csak elvi jelentősége van, gyakorlatban nem fordult elő, hogy valaki panasszal élt volna, mert ez szigorú büntetéssel járt. Sem Schulze, sem a tisztek nem csináltak titkot belőle, hogy minden panasz alaptalannak fog minősülni, s

így nem ajánlatos megpróbálkozni vele. Csak az üres rovat futott heteken, hónapokon, éveken át a kihallgatási naplókbán.

Most rövid vita után belekerült Ötvevényi neve. A napos kénytelen volt beírni; ahogy azonban elment a füzetével Merényi asztala előtt, a fiú kérdő tekintetére kötelességének érezte azt is, hogy közölje vele a dolgot: „Fel akar jelenteni titeket.” Mindezt nem lehetett ettől fogva visszacsinálni: a füzet Schulzéhoz onnan a századirodába kerül, s Ötvevényinek másnap meg kell jelennie a kihallgatáson.

Damjáni látta, hogy valami történt, de még a parancskiadás után, amikor Schulze levitte a félszázadot sétálni, még akkor sem tudta pontosan, hogy mi a helyzet. Ámbár „oszolj”-ban mentek, nem volt kedve beszélgetni. Fázott. Két kezét belesüllyesztette köpenye zsebeibe, és lehorgasztott fejjel csoszogott a nedves avaron. Evvel a sétával Schulze megint tönkretette a félórás szünetjüket; de persze rosszabb is lehetett volna. Az uszoda mögötti kanyarban érezte, hogy belerúgott egy szerecsendióba, s le akart hajolni érte, amikor Czakó melléje lépett.

- Hallottad? - súgta. - Ötvevényit?

- Mi van vele? - kérdezte Damjáni, s mégis meglátta az ázott levelek közt a dióját. Felvette, zsebre vágta. A rendkívül vastag, majdnem tömör csonthéj közepén, ha sikerül bicskával szétfeszegetni, parányi édes dióbél bukkan elő. Ezért nevezték szerecsendiónak; a park sokféle fája közül felének sem tudták a nevét.

Czakó január óta, amikor az énekkari próbákon újra összekerült Damjánival, kezdte felújítani két évvel ezelőtti barátságukat. Elmesélte, amit tudott az Ötvevényi-ügyről.

- Igaza van neki! - mondta Damjáni.

Czakó vigyorogva vállat vont.

- Semmi értelme a dolognak. Nem lesz belőle semmi.

- Lehet - hagyta rá Damjáni.

Még volt két tanulási órájuk vacsoráig. Amikor leültek a helyükre a tanteremben, Schulze eltűnt egy időre. Hogy Merényi és Burger is hiányzott, azt Damjáni csak akkor vette észre, amikor tíz perc múlva beléptek. Aztán Schulze Ötvevényit hívatta, majd amikor Ötvevényi visszajött, újra Merényit, ezúttal Véghgel. Nemsokára továbbadták a szigorú meghagyást, hogy senki nem állhat szóba Ötvevényivel. Egyáltalán nem szabad beszélni hozzá, sem kérdezni, sem felelni a kérdéseire.

Merényi azt sem engedte meg, hogy hozzáérjenek. Reggel a mosdóban visszarántotta Homolát, aki éppen félre akarta taszítani Ötvevényit egy csap mellől, szokása szerint, hogy ne kelljen várnia; délután pedig Zámencsik Bélát verte meg vonalzóval, mert valamit beszélt Ötvevényihez.

- Csak a könyvemet kértem vissza tőle...

- Térdelj le! - mondta Merényi.

- De csak a...

- Te! - mondta Merényi.

Zámencsik gyorsan letérdelt. Aztán Merényi további rendelkezésére négykézláb körüljárta a tantermet, ezt mondogatva közben hangosan:

- Én vagyok a leghülyébb barom. Én vagyok a leghülyébb barom.

Ámbár Zámencsikről neki is ilyesféle volt a véleménye, Damjáni mégsem érzett kedvet a nevetéshez. A többiek sem nevettek. Mintha egyedül Merényi őrizte volna meg a humorát. S úgy látszott, rajta kívül csak Ötvevényi az, aki meglehetősen közönyösen fogja fel az eseményeket, elsősorban saját kiközösítését.

Harmadnap ebéd után Damjánit is felrendelték az irodába ötödmagával. Valerián századoson kívül ott ült egy asztalnál Danilo főhadnagy is, mellettük pedig az írnök-altiszt és Schulze. A százados lapozgatott, aztán kérdéseket kezdett feltenni. Hallotta-e közülük valaki Ötvevényi növendéknek ekkor és ekkor tett kijelentését, amelyben fegyelmezetlenségre buzdít? Vagy máskor, egy másikat? Mondta-e ezt? Mondta-e azt?

Zavarodottan néztek egymásra. A százados mindenféle trágár, gyalázkodó és becsmérő kifejezést idézett, amilyeneket mindnyájan állandóan használtak, de természetesen minden különösebb jelentőség és célzatosság nélkül. Valerián, látván habozásukat, erélyesebb lett.

- Mi az? Mások hallották, és épp maguk nem? - Kikeresett egy részt a jegyzőkönyvből, és olvasni kezdte: - „Püderes majomülep” és „Ne düljete be annak a ronda hájfejű stricinek”...
- A százados felnézett, és egyenesen Damjáninak szögezte a kérdést: - Ezt sem hallotta? És kire értette ezeket a szavakat Ötvevényi növendék? Nos? Csak mondja ki bátran. Halljuk. Kire értette? Nem tudja?

Schulze meg sem rezzent, úgy ült, mintha nyársat nyelt volna, viaszarccal. Danilo főhadnagy kedvetlenül forgatta a ceruzáját. Valerián csak néhány hónapja volt a századparancsnokuk; puha, kövérkés, mindig frissen borotvált és frissen püderezett képű ember. Gyakorlatokon ha odahívta magához a negyedéveseket, rögtön pihenjt vezényelt, és halk, közvetlen hangú beszédet intézett hozzájuk. „Fiúk, mutassátok meg, hogy tudtok, ha akartok. Én nem követelek semmit, a becsületekre bízom, hogy hogyan fog menni ez a díszmenet. Nem is szaporítom a szót. Ha azt látom, hogy mindenki megteszi, ami tőle telik, jó barátok leszünk, és nem fogtok ráfizetni, ezt ígérem. Erre becsületszavamat adom!” Beszéd közben folyvást dőlt orrán-száján a leszívott cigarettafüst.

- Feleljen!

- A százados úrra értette - mondta végre Damjáni halkán.

Nem volt benne egészen biztos, hogy nem lesz-e baj a feleletéből. Úgy látszik azonban, mégis jól ítélte meg a helyzetet. Valerián elnyomta a cigarettáját. Aláíratta mind az ötükkel a jegyzőkönyvet, aztán mehettek.

Negyednap Ötvevényit simán kicsapták. Hogy ennek így kellett történnie, ezt Damjáni magától értetődőnek érezte, noha hasonló vádak alapján - sorozatos fegyelemsértés, veszedelmes bomlasztó befolyás - akármelyiküket ugyanígy kicsaphatták volna. Ötvevényi azonban önszántából látszott kilépni az egész rendszerből, melyet Merényi-Végh-Schulze-Valerián alkottak, s amelynek végtére is megvoltak a maga játékszabályai. Damjáni azon lepődött meg, hogy a négy nap alatt, mialatt nem vettek róla tudomást, csakugyan milyen idegenné vált előtte is Ötvevényi. Mintha nem is lenne ugyanaz, mintha nem is lenne az az Ötvevényi, aki mindig hozzátartozott a századhoz, aki ősi alkatrésze a menetoszlopoknak, aki Zámencsik mellett ült a tanteremben, akinek Zsoldos a barátja, akinek megvolt a maga pontos helye közöttük. Most látni kellett, hogy egyszerűen levedlette, mint kígyó az egyik bőrét, egyszerűen elhagyta, mint az árnyékát, ezt az ismert Ötvevényi-létét s mindazt, ami meghatározta ebben a szerepében. Ő maga továbbra is létezett, csak számukra nem jelentett semmit, s kölcsönösen látszott, hogy az ő számára pedig ez a világ szűnt meg értelemmel bírni. Javában csomagolt a hálóteremben, amikor ebéd előtti kézmosáshoz betódultak a többiek. Halász Péter majdnem beleütközött, s hirtelen kikerülte, mint egy lámpaszlopot; Ötvevényi

pedig beljebb lépett, mint aki eső elől beáll a kapu alá. Megütni vagy kezet fogni vele annyi értelme lett volna, mint megütni vagy megsimogatni egy széket. Sem gyűlöletet, sem rokonszenvet, sem haragot, sem barátságot nem érzett iránta senki, s ő is a legteljesebb közönnyel nézte Merényit éppen úgy, mint Gerebent.

Damjáni megértette, hogy bármelyik pillanatban semmivé lehet tenni ezt a törékeny hálószerkezetet, ami ideköti, úgy, hogy ő maga tovább létezik, csak a szerepe szűnik meg, és a sokféle kapcsolat és vonatkozás, a ködös törvényféleségek pókhálószállai és légnemű abroncsai, a sokféle tartalom, a barátságok és gyűlöletek, vagy egyszerűen ismeretségek és ismerőségek mind tartalmatlan idegenséggé válnak. Ez az Ötvenyi most voltaképpen kezdheti előlről. Damjáni megértette őt, de a maga részéről nem lett volna szíve lemondani akár csupán egy ablakpárkány színének-szagának ismerőségéről sem.

A jegyzőkönyvek és a Merényi-hatalom megtorlásának félelmes siralomházi napjai után Schulze megtorlása következett, amiben még csak érdekesség sem volt. A meglazult fegyelmet helyre kellett állítani; általában, bármi történt, az büntetéssel járt. A délelőtti és a délutáni szünetek nyomasztó gyakorlatozással teltek el. Schulze a legkülönbözőbb szemléket rendezte este-reggel, egy éjszaka pedig, éjfél tájban, arra ébredtek, hogy égnak a villanyok, és a tiszthelyettes felöltözve áll a mosdójában, s így ordít: „Föl! Riadó!”

Damjáni az első pillanatban azt hitte, hogy már reggel van, Aztán, ahogy ráeszmélt a helyzet rendkívüliségére, egy pillanatra azt hitte, csakugyan kigyulladt az épület. Vakon, ügyetlen ujjakkal próbálta befűzni a cipőjét; nem ment. Dobogni kezdtek a hálóteremben a futó lépések, mert aki elkészült, szaladt a folyosóra. Felrángatta magára a zubbonyt, köpenyt, s nem törődve a cipőfüzőjével, rohant a sorakozóhoz.

„Jobbra át! Indulj!” Ahogy kiértek a kapun, Schulze megállította a félszázadot, és a kapualjból kieső világosság felé fordulva megnézte az óráját.

- Több mint öt percig tartott - állapította meg elégedetten. - Tehát jót fog tenni egy kis élénkítő testmozgás.

A második emeleti ablaksor derengő kis fénye csak annyi volt, hogy aki felnézett, meg tudta különböztetni az ablaküvegeket a faltól; a hálótermekben csak az éjjeli lámpák égtek, a többiek aludtak. A főállé vasoszlopos lámpái pedig mintha csupán érzékelhetővé akarták volna tenni a vaksötét éjszakát. Damjáni valami nedveset érzett az arcán, s megborzongott a hidegtől. Eső kezdene esni? Ahogy kettős rendekbe fordulva belépett melléje Istenes, észrevette, hogy közben megpróbált gyorsan lehajolni a cipőjéhez. Neki is lóg a cipőfüzője, gondolta Damjáni. Meglökte a karjával.

- Ereklýe? - súgta oda, mert isten tudja, honnét, eszébe jutott az álmos és mogorva fiú réges-régi története.

- Nyakleves! - felelte Istenes, változatlanul álmos és mogorva képpel; mindazonáltal tökéletesen megértették egymást. Ez szerencse volt, mert több szót bajosan válthattak volna. Ahogy megindult az oszlopuk, Damjániban hangtalanul nevetni kezdett valami, s míg fázósan és kényszeredetten lépkedett a beosztásában, tisztán érezte, hogy ez a sérthetetlen valami csak figyelni és fanyarul neveti Schulzét, önmagát, az egész nyirkos éjszakát.

Damjáninak tulajdonképpen Istenes volt a barátja, habár minden évben összevesztek egyszer halálosan, hogy hamarosan mégis kibéküljenek. Ebben az évben is így történt, még karácsony előtt. Egy asztalnál ültek az étteremben. A tálakat egy nagy gurulókocsin tolták be, s az asztal végében ülők rendszerint némi közelharc és csöndes marakodás árán kaparintották meg asztaluk számára a legnagyobb vagy legnagyobbnak vélt adagokat. Damjáni megfigyelte, hogy náluk Istenes sohasem iparkodik eléggé. A más asztalnál ülők rendszerint elhalászták előle a púposabb császármorzsa vagy sonkás kockás tálakat; nem szeret részt venni a tülekedésben. Damjániban lassan gyűlt a bosszúság barátja ellen, s egyszer, amikor éppen éles vita támadt, hogy ki-ki hány kanállal vehet a tésztából, dühösen Istenes felé fordult, és a szemébe vágta:

- Igen, mert mindig elmafláskodod a dolgot!

Istenes elképedt:

- Én?

- Te, te! Most nézd meg, mekkora tálat kapott az az asztal!

Istenes elsápadt.

- Fogd be a szád! - mondta fojtott dühvel.

- Trotli - mondta Damjáni felindultan.

- Hülye - mondta Istenes.

Aztán elhallgattak. Az asztal két pártra szakadt, és folytatta a vitát; végül a két párt is úgy összeveszett, hogy napokig nem beszéltek egymással. Damjáni és Istenes azonban bármilyen mélyen megsértették egymást, hamarabb kibékültek. Harmadnap; vívóórán kerültek szembe egymással. Egy darabig közönyös képpel csinálták a gyakorlatokat, mint két idegen. Végül, amikor tisztelgés után levetették a sisakjukat, Damjáni egy fintort vágott a barátja felé, s halkan hozzátette:

- Marha!

- Állat! - felelte Istenes nagy megkönnyebbüléssel.

Így aztán kibékültek, s jó ideig titokban kellett tartaniuk a kibékülést, mert az asztal két pártja, akik miattuk vesztek össze, még mindig ellenséges állapotban volt.

Istenesnek volt egy csomó gombfestékje, tégelye, ecsetje, s szeretett festeni. Karácsony után Damjáni is hozott egy fekete bádogdobozos festékkészletet, s ha teheték - vasárnap, vagy ha a délutáni szünetben a tanteremben maradhattak, vagy ha megkockáztatták Bognár szolgálata alatt az esti tanulási időben - együtt pepecseltek ezentúl, valami színes képeslapot igyekezve lemásolni a szétfolyós vízfestékeikkel.

Február elején, egy vasárnap ebéd után Tóth Tibor állt meg Damjáni asztalkájánál.

- Neked van festékkészleted - mondta. - Nem adnád kölcsön, kérlek, csak ma délutánra?

Damjáni tágra meredt szemmel nézett fel a fiúra. Tóth Tibor éppen olyan hideg udvariassággal tette fel a kérdést, ahogyan mindig beszélt. Semmiféle könyörgő árnyalat nem volt a hangjában; holott tudhatta hogy képtelenséget kér, s Damjáni is tudta, hogy esze ágában sincs odaadni a festékeit senkinek, s éppen nem ezen a napon, amikor végre hozzájuk juthat.

Tóth Tibor a három év alatt semmit sem változott. Kitartott buzgó vallásossága mellett, járt a reggeli misékre, a Monsignore legfőbb bizalmasa lett; kitartott amellett is, hogy mindnyájuk közül egyes-egyedül, jóformán egyáltalán nem használta a trágár kifejezéseket és káromkodásokat. Durcás, lányos arcával, mandulaszemével komolyan nézett Damjáni szemébe.

- De ha nem akarod, akkor... - kezdte mondani.

- Odaadom - mondta Damjáni sietve. Benyúlt a fiókjába. - Nesze.

Tóth Tibor megköszönte, és már ment is. Damjáni utána nézett, aztán szégyenlősen visszakapta a fejét, mert találkozott a pillantásuk. Elmosolyodott volna csakugyan Tóth Tibor, tűnődött, vagy csak úgy rémlett neki? Hirtelen észbe kapott: mi az isten csudájának adta oda a festékeit? Hiszen ő akart festeni ma délután.

Maga sem tudta, mi ütött belé. Jólesett odaadnia. Tóth Tibor olyan tartózkodó természetű volt, hogy a mellette ülő Zsoldost nem számítva jóformán nem is beszélgetett soha senkivel. Az első esztendőben természetesen sokat gyötörték, csúfolták a szenteskedését, megverték, elbuktatták; könnyen sírva fakadt, s ilyenkor látszott, hogy toporzékolni tudna dühében, amiért nem bírta visszatartani a könnyeit. Könnyen el is pirult; ezért elnevezték szűz lánynak, „kis szűz”-nek, és úgy próbálgatták a pirulását vaskosnál vaskosabb kifejezésekkel, mint egy bedobós csokoládéautomatát. El is koptatták, lassan meg is unták. Tóth Tibor megedződött, és megtanult közönyt és hüvös méltóságot mutatni a támadóival szemben. Három év alatt a többiek is annyira megszokták különösebb misejárását és finom szótárát, hogy nagyjából békében is hagyták.

Valamiféle kérlelhetetlen szigorúság és komolyság volt a lényében. Damjáni szinte hízelgőnek és megtisztelőnek érezte, hogy kölcsönkéri a festékeit. S bármilyen nevetségesnek tartotta is ezt az érzését, izgalomba jött attól, hogy így most közük lesz egymáshoz. Vajon számít ő valamit Tóth Tibornak, aki annyira más, mint ő, más, mint Istenes, mint Czakó, mint valamennyien?

Legszívesebben odaült volna melléje mindjárt. De nehogy azt a látszatot keltse, hogy a kölcsönadott festékekkel együtt a barátságát is rá akarja tukmálni, vagy hogy önnön nagylelkűségétől hatódott meg, még másnap is megállta, hogy ne csatlakozzék hozzá ebéd után.

De végtére is Tóth Tibor, ha nem is bántották már, a legutolsók közé számított, s Damjáninak ennél jobb volt a helyzete. Elsősorban is talpraesettebb volt; ügyesebb, a rossz tornászok közül a közepesnél jobbak közé került; aztán pedig Istenes Danin kívül félig-meddig barátja volt Czakó és Halász Péter is; végül, ami a legdöntőbben esett latba, meg tudta nevetetni a többieket az utánzásával és mókáival. Nem várhatta tehát, hogy Tóth Tibor közeledjen őhöz. Harmadnap, a délutáni szünetben megállt Tóth asztala mellett, s csak úgy álldogálva beszélgetni kezdett vele.

A fiú udvariasan fogadta Damjáni barátságos közeledését; habár semmivel sem bátorította, nem is zárkózott el előle. A könyvei kék csomagolópapírba voltak bekötve mind, a füzetek pedig túl csinos, kisfiús írással állt a neve. Damjáni jól ismerte szomszédjainak, Istenesnek, másoknak a holmijait, a szárfüles térképeket, új kék ceruzákat vagy megfaragott régi vonalzókat, a limlomos dobozkákat vagy a davosi látképes tollszárat, madzagot, bicskát, lakatkulcsot: mindez ismert és közönséges holmi volt, hasonló az övéhez. Tóth Tibor holmija azonban mintha rendkívüli, mintha alapvetően másféle lett volna. S ezt nem a csinoság, jólápoltság tette; Damjáni megfigyelte, hogy a ceruzája milyen csúnyán, tömpén van meghegyezve, és mégis, ez sem volt közönséges ceruza; gyengéd és megindító, s egyben furcsa, idegenszerű ceruza volt.

Damjáni lassan megismerte ezeket az idegen tárgyakat, de kíváncsisága csak egyre nőtt. Szerette volna még jobban megismerni a holmikát is, a Tóth Tibor lényében rejlő izgató és vonzó idegenszerűséget is. A fiú azonban rendkívül szűkszavú volt, anélkül, hogy akarta volna, s ha mondott is valamit, abból sem derült ki semmi; egészen pontosan pedig az volt a helyzet, hogy Damjáni sem tudott kitalálni semmi beszélőnivalót vele. Sokszor csak ült mellette szótlanul, s míg Tóth festegetett - mert az egyik vasárnap délután önként felajánlotta neki a festékeit, s attól fogva nála is maradt a készlet -, Damjáni félórákig elnézte vékony nyakát, halvány fülcimpáját.

Az egyik rajzóra előtt sikerült elcserélnie rajztermi helyét Tóth Tibor szomszédjával, s ettől fogva egymás mellett ültek minden szombaton fél tizenegyől fél egyig. Damjáni már előre örült ezeknek a kettős rajzórának, mert máskülönben sokszor napokon át legfeljebb csak arra nyílt alkalma, hogy ebéd után vagy az uzsonnaszünetben egy-egy percre odafuthasson Tóth Tiborhoz. Annál többet lehetett együtt Czakóval.

Március közeledtével Kuzmics százados, aki az énekkart vezette, másodnaponként kezdett próbákat tartani. Rendszerint negyed háromra rendelte őket a zeneszobába vagy a tisztí étkezde elé, és rendszerint csak háromnegyed három tájban jelent meg ő maga. A közbeeső idő felbecsülhetetlen értékű nyereség volt számukra; teljesen magukra hagyva szabadon lélegezhettek, beszélgethettek vagy szótlanul mélázhattak a kis zeneszobában vagy a földszinti folyosó végében. A negyedévesek közül csak nyolcan voltak benne az énekkarban. Czakó, akiből a nyugodalmas pillanatok mindig mesélőrohamokat váltottak ki, ilyenkor szinte beszorította Damjánt a sarokba, és végeérhetetlen előadásokba kezdett.

Sokszor megismételt történeteit folyton változtatgatta, alakítgatta, cifrázta; de nem a hazugság, hanem éppen az igazság kedvéért, úgy látszott. Nem szeretett hazudni. Sohasem hallgatta el a rá nézve hátrányos részleteket, sohasem szépítette saját szerepét; olyan derűsen teregette ki hibáit, gyengéit, mintha fölötte állna az egész világnak és minden bírálóknak, vagy mint akit olyan általános szeretet övez, hogy vértzetlenül járhat-kelhet az emberek között. Damjáni tulajdonképpen haragudhatott volna Czakóra ezért a pökhendi fölényességéért, ha nem lett volna benne csakugyan valami lefegyverző humor és kedvesség is. Alapjában véve azonban nem is nagyon figyelt rá. Boldog volt, hogy nincs senki a nyakukon, s legfeljebb bebesett a tálaló ajtaján, mialatt Czakó mesélt, hogy lehetne-e szerezni a „chef”-től vagy valamelyik konyhalánytól egy kenyérvéget.

Czakó tízéves korában kilopta egyszer apja íróasztalából a szolgálati pisztolyát, nem először, de szerencsétlenségére utoljára, mert szülei beléptek a szobába, s csak annyi ideje maradt, hogy lebukjon a dívány mögé. A tábornok valamin civódott a feleségével; a vitájuk egyre élesebb lett. Amikor az asszony sírva fakadt, és lerogyott a díványra, Czakó kénytelen volt előbukkanni mögüle, s egyben mindjárt rá is fogta a kezében tartott fegyvert az apjára, s így kiáltott izgatottan: „Ne bántsa anyát!” A tábornok elképedt, aztán a fiú felé akart rohanni, és Czakó meghúzta a ravaszt. A pisztoly eldőrdült, és a golyó belefűrődött az ajtó szemöldökfájába.

- A múltkor mennyezetet mondtál - jegyezte meg Damjáni, inkább udvariasságból, mint akadémikusból.

Czakó elvörösödött. Ez a mozzanat volt az érzékeny pontja, azért is tért vissza rá mindig. 1923-ban még úgy mesélte egyszerűen: „és nem találtam el”. Később, egy évre rá, büntudatosan eltúlozta célzasi hibáját: „Hehe, valahová a plafonba ment a golyó.” Az igazság azonban az ajtófa volt.

- Nem - mondta zavartan -, nem. Te már löttél pisztollyal?

- Még soha - mondta Damjani.

- Hát, izé. Tudod, flóberttal könnyebb. Még mannlicherrel is talán.

Mannlicher puskával lőttek fent a lövöldében, persze csak löpadról, ötvenméteres céltáblára. Hogy megjött a kora tavasz, megint feljártak a keddi délutánokon éleslövészetre gyakorlatozás helyett. Ez nagy élvezet volt. Finoman visszhangozták a dörrenéseket az imitt-amott még hófoltos dombok, a golyófogó sáncok és a céltáblákat tartó ácsolt kulisszafélék egymás mögötti sorai. Meg voltak illetődve; egészen megszelídültek, még Merényi is, hogy a nyikorgó fapadokon végignyúlva vállukhoz szoríthatják az élesre töltött öreg mannlicherek fényes gesztenyebarna agyát; s olyan szívfájással adták át helyüket a következő félrajnak, mintha a szeretőjük meleg, sima ágyékától kellene elszakadniuk. A találatjelzők persze legtöbbször csak „meszeltek”, tagadólag meglengették a tárcsájukat, jeléül annak, hogy a golyó egyáltalán nem érte még a céltáblát sem. Czakónak azonban volt egy ötös és egy hatos köre. Büszke volt lövésztudományára, s nehezeére esett bevallani, hogy a pisztollyal olyan ügyetlenül bánt annak idején.

Át is tért hamar egy másféle történetre, ami arról szólt, hogy gyerekkorában egyszer Nagyváradon, ahol laktak, valami délelőtti színházi előadás helyett anyjával kettesben vendéglőbe mentek.

- Nem akartam színházba menni, tudod.

- No és? - kérdezte Damjani.

- És elmentünk a Pannóniába.

- És?

- Hát anyával kettesben, érted?

- Ahá - bólogatott Damjani.

Fogalma sem volt, miféle fontosságot tulajdonít Czakó ennek az esetnek, de ráhagyta. Czakóról már szinte el is felejtették, hogy valaha újonc volt; harmadéves korában bekerült az osztály labdarúgócsapatába. Damjani szívesen meghallgatta bizalmas történeteit, de általában kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy feszülten odafigyeljen. Vagy rosszkedvű volt, mert Schulze volt szolgálatban, vagy mert Schulze következett délben szolgálatra, vagy mert kedd volt, és tudta, hogy délután gyakorlat lesz, vagy mert péntek volt, és tudta, hogy holnap gyakorlat lesz, vagy mert kihallgatásra volt rendelve valamiért, vagy mert ébresztőkor kellett jeleznie, vagy az nyugtalanította, hogy összetört a kincstári szappantartója, hogy rendetlenség van a fiókjában, hogy hiányzik a nadrággombja, s a köpenyének az egyik rézgombja sincs felvarrva, csak egy gyufaszállal odaerősítve fülénél fogva a gomblyukra, ami mind bármelyik percben kiderülhet, s előbb-utóbb ki is derül egy szemlénél, egyszóval vagy a százféle betarthatatlan kötelesség idegesítette, a mulasztásokért járó, feje fölött lebegő fenyítésektől való félelem, vagy az éppen elszenvedett méltatlanság keserősége, s ezért nem tudta lekötni Czakó elbeszélése; vagy pedig éppen fordítva, jókedvében nem ügyelt rá, mint itt is, a tisztí étkezde ajtajában, a levesszagú folyosó homályos végében ácsorogva, amikor már tudta, hogy el fogják lógni az egész délutánt, mert a század közben, mielőtt az ő énekkari próbájuk véget érne, kivonul gyakorlatra a gyertyános rétre, ők pedig itthon ragadva teljesen szabadon, felügyelet nélkül lebzselhetnek a tanteremben majdnem a vacsoráig, amitől már előre olyan boldogok, hogy Kuzmics százados megint nem fogja érteni, miért éneklí a harmadik szólam olyan elsöprő lelkesedéssel: „Ha a föld, a föld Isten kalapja...”

- Bandi bácsi egyszer nálunk ebédelt, és fogja magát, leteszi a kanalat, és azt mondja: „Kozmás ez a leves” - folytatta Czakó.

- Ki a frász az a Bandi bácsi? - szólt közbe Damjáni.

- Hát apa legidősebb bátyja - mondta Czakó, s újra kezdte, utánozni igyekezve az ismeretlen Bandi bácsi hangját: - Kozmás ez a leves, Terka!

- Pszt - szólt valaki.

- De csak anyát ugratta, tudod - magyarázta Czakó rendületlenül, s harsogva ismételte: - „Kozmás ez a leves!”

- Na és?

- Hát semmi, csak: Kozmás...

- Fogd már he azt a kurva pofádat, Czakó - szólt valaki nyugodtan és jóindulatúan -, jön a Kenguru.

A lépcső felől tényleg feltűnt Kuzmics százados, nyomában az énekkar alsóéveseivel, Czakó suttogva folytatta:

- A Lotténak van egy zöld köves melltűje, amiről azt tartja, hogy szerencsét hoz.

Czakót nem lehetett eltántorítani. Úgy beszélt ezekről a Bandi bácsikról, Lottékról, jelen időben, mintha valóban létező, komolyan vehető vagy legalábbis számára még gyakorlati jelentőséggel rendelkező személyekről lenne szó; mintha Bognár tiszthelyettesről vagy Szabó Gerzsonról beszélne. Vigyorgott hozzá, örökös ravasz-kedélyes vigyorgásával. A többiek nevettek.

A húsvéti szabadságuk előtt történt, hogy kölcsönkérte Damjánitól a Somogyi és Neller-féle árjegyzéket.

- Minek az neked?

- Akarok én is rádiót csinálni - mondta Czakó.

Ez a terv nem vallott rá. A rádiózást karácsony után a kis Matej kezdte el, s azóta már négy-öt összeeszkábált detektoros készülék volt forgalomban az osztályban. Csodálatos módon java részük szólt is. Colalto még a hálóteremben is rádiózott, ha Bognár volt szolgálatban. A pántjokról lekapcsolt fejhallgatókat a párnahuzata alá rejtette, antennául pedig az ágy sodrony szolgált. Egyszer Damjáni is meghallgatta Colalto párnáját; takarodó után voltak, oda-szorította a fülét, s tényleg, bécsi muzsika szólt.

Nagy kedve támadt a dologhoz. Amikor Czakó elkérte az árjegyzékét, már rég túl volt a hosszas tervezgetéseken. Céduláján rendre össze volt írva, milyen alkatrészeket kell majd megvennie Budapesten, a húsvéti szabadság alatt. Ebonitlemez, önindukciós tekercs, banándugók. Czakó lemásolta az egészet, és megbeszélték, hogy majd együtt mennek el a Somogyi és Nellerhez.

Virágvasárnap utáni hétfőn tényleg találkoztak a Ferenciek terén. Megvették a holmikat, aztán céltalanul ténferegtek a Belvárosban. Damjáni számára furcsa érzés volt így szabadságon találkozniuk. Megálltak az Egyetem utcában egy kirakat előtt. Lassan alkonyodott.

- Menjünk moziba - szólt Czakó.

- Jó.

Czakónak azonban előbb haza kellett mennie, hogy bejelentsen a tervét. Végigsétáltak a Kecskeméti utcán, mert Czakóék a Baross utca elején laktak.

- Majd én megvárlak itt lent - mondta Damjáni.

- Nem, nem! Gyere.

Damjáni nem szívesen ment, de a másik addig erőszakoskodott, míg vállat vont és kötélnek állt. Egy szobalány elvette a köpenyüket, aztán Czakó betaszigálta maga előtt a barátját, s ekkor derült ki, hogy egy vendégség kellős közepébe csöppentek.

Damjáni legszívesebben megfordult volna, de már nem lehetett. Czakó apját félelmetes, marcona katonának képzelte, aki durván zsarnokosodik törékeny, finom, szőke felesége fölött. Az asszony fényképét már látta egy társasági hetilapban, amelyet Czakó hozott magával egyszer s meg is őrzött gondosan. Negyedoldalas kép volt, szép fiatal asszonyt ábrázolt túllök között, ábrándos tekintettel. Alája volt nyomtatva a neve: „Czakó Gáspárné, Forgács-Bartolini Teréz grófnő”. Damjáninak tetszett a kép, s még azt is a javára írta, hogy grófnő, holott az ilyesminek közöttük semmiféle jelentősége nem volt. Colalto is gróf volt, Borsa Feri pedig báró, de még annyira sem vette tudomásul senki, hogy emiatt különösebben kigúnyolták volna őket.

Czakó átvágott a zsinatoló vendégek közt a másik szoba felé Damjánival a nyomában, anélkül, hogy zavarba jött volna. Megálltak az egyik asztalnál, ahol négyen kártyáztak.

- Kezét csókolom, anya.

Damjáni fél szemmel eddig inkább Czakó apját kereste. A harmadik szobában beszélgetett egy egyenruhás tábornokféle egy hölgygel. Most köszönnie kellett, mert Czakó bemutatta az anyjának.

- Szervusz - bólintott az asszony, s egy pillanatra felnézett a fiára. Csillogni kezdett a szeme. - Szervusz - bólintott aztán mosolyogva Damjáninak is. - Három káró - tette hozzá.

- Három pikk - mondta a balján ülő hölgy.

Czakónénak a haja nemcsak hogy nem volt szőke, hanem rövide volt nyírva, mint egy nyolcéves kislánynak, s a sima barna „bubifrizura” a homlokát is elfödte. Egy hosszú elefántcsont szipkát tartott a szájában cigaretta nélkül.

Belicítáltak ellene négy pikket, és a partnere kihívott egy lapot.

- Kaptatok teát? - nézett fel megint a fiára.

- Elmegyünk moziba, anya - mondta Czakó. Az asszony azonban már megint nem figyelt rá. Egy darabig szótlánul ácsorogtak, aztán Czakó halkán köszönt:

- Kezét csókolom.

- Kérjete teát - nézett fel az asszony megint, s hirtelen élénken folytatta: - Nem, nem. Az asztalon vagy.

- Impasszoltam a kört - mondta a másik hölgy.

- De átütötte a dámával.

- Terkának van igaza.

- Átütötte, méltóságos asszony.

Damjánit, ahogy kifelé indultak, elfogta egy köpcös férfi, és beszélgetni kezdett vele. Czakó türelmetlenül álldogált mellettük.

- Hát aztán - kérdezte a bácsi, mintha valami kitörni készülő hahotázást tartana vissza - tetszik-e neked a katonaélet?

- Igen - motyogta Damjáni udvariasan -, többé-kevésbé...

- Hahaha, többé-kevésbé?

Damjáni eléggé megszokta már, hogy tapintatból tökéletesen ostobának mutassa magát ezek előtt a jámbor civilek előtt, akiknek úgymint hiába magyarázna a „katonaélet”-ről; most azonban nem tudott mit mondani.

A férfi tovább nevetgélt:

- Jól ismertem a nagybátyádat - mondta végül -, hahaha...

- Gáspár - szólt oda Czakóné. - Adjon egy rendes ceruzát.

A férfi gyorsan az íróasztalhoz lépett, és odavitt a kártyázóknak egy ceruzát. Alighogy megint a két fiú felé fordult, az asszony újra rászólt:

- Gáspár, adjon a fiúknak ötvenezer koronát, és ne tartsa föl őket, mert moziba akarnak menni.

- Elég lesz húszezer is, apa - mondta Czakó, amikor a tábornok előszedte pénztárcáját.

Damjáni megkönnyebbült, ahogy a lépcsőházba értek.

- Milyen hülye vagy - mondta -, visszaadsz harminc ficcset.

- Mindegy - dűnnyögte Czakó.

- Éppen nem mindegy - mondta Damjáni.

Különös volt, hogy az a köpcös, hahotázó, engedelmes civil ruhás bácsi Czakó apja, az is különös volt, hogy az asszony megjegyezte, hogy moziba akarnak menni, holott szemlátomást nem figyelt rájuk, amikor Czakó mondta. De a legkülönösebbnek Damjáni mégis Czakót találta, aki minden feszélyezettség nélkül felvitte őt ide.

Egyikük sem ismerte a másik családját; szabadságon még a legjobb barátjával sem jött össze senki. Ez magától értetődő volt. Szüleik, egykori otthonuk az elhagyott játékszerekkel, dajkával, nevetséges becenevekkel, fényképekkel és civil bátyjaikkal, húgaikkal, félszeg udvariaskodásaikkal: mindez egy régen elhagyott, tapasztalatlan, mit sem sejtő és komolyan igazán nem vehető világ volt. Kissé szerepet kellett játszaniuk, ha hazamentek, hogy hagyják ezeket a felnőtteket önáltató ábrándjaikban. Egymás előtt mindezt természetesen szégyellték volna. Damjáninak mindenestre eszébe sem jutott volna Czakót felvinni hozzájuk, éppúgy, ahogy a szüleinek sem mondott el semmit és nem is tudott volna elmondani semmit az intézeti életükről. De ahogy elgondolkozott Czakó zavarba nem jövő magatartásán, úgy találta, hogy végeredményben neki van igaza. A szüleik olyanok, amilyenek, s minthogy úgysem tudnak változtatni rajtuk, fölösleges szégyenkezniük is.

De azért nem hívta meg Czakót, és csak a bevonulás reggelén találkoztak újra a Keleti pályaudvar csarnokában. Czakó vigyorogva integetett feléje, Damjáni igyekezett a nyüzsgésben előretörni, és a tekintetével Tóth Tibort kereste.

A vonatnak, amely a szabadságról vitte őket visszafelé, négy teljes harmadosztályú kocsija volt lefoglalva a számukra. Az utazás első órái majdnem jókedvű élénkségekben teltek el. Aztán lassan alábbhagyott a jövés-menés, a kiabálással, nevetésekkel tarkított szapora eszmecsere, és egyre többen könyököltek az ablakoknak, vagy dülöngéltek a kocsi végében az ajtó körül, hogy szótlánul bámulják a rohanó szántóföldeket. Sütött a nap. A sarjadó vetések bágyadtzöld párhuzamosai hol erről, hol arról futottak feléjük s hajoltak el megint.

Damjáni is elcsöndesedett a hallgatag Tóth Tibor mellett. Miután kiolvasta és visszaadta Urbán Ákosnak a vicclapját, egy darabig némán üldögélt, könyökénél érezve Tóth könyökét, szórakozottan hallgatva a mögötte folyó párbeszédet. Megfoghatatlan jó érzés töltötte el. Sokáig mégsem bírt nyugton maradni; felállt, levette táskáját a csomagtartóból, hogy megnézzze és barátjának is megmutassa a hozott rádióalkatrészeket. Tóth Tibor elég lanyha érdeklődést mutatott.

- Mit akarsz vele? - kérdezte.

- Hát... - Damjáni vállat vont, nem tudott mit felelni.

- Érdekes - mondta Tóth engedékenyebben, anélkül, hogy elmosolyodott volna.

Damjáni óvatosan visszadugta a kristálydetektort kis dobozába, s hirtelen vakmerő ötlete támadt. A táskája alján, ahonnét ezeket a holmikát is kihálászta, voltak elrejtve fontos kincsei: két könyv, egy befőttesüveg tele kacsaszírral, a „patentgombok”, amiket tilos volt használni, de varrás helyett egyetlen nyomással lehetett felerősíteni a nadrágra, a fél tucat keresztretjévényűjság, amiket anyja gyűjtött össze neki, s némi élelmiszer. Kihúzta a két tábla mogyorós csokoládéja közül az egyiket, és odanyújtotta Tóth elé.

- Neked hoztam - mondta.

Bár a szabadság utáni pillanatokban az ennivalók értéke lezuhant átmenetileg, a teljes tábla csokoládé mégis megdöbbenette Tóth Tibort. Ez nem volt könnyelműség; könnyelműség az lett volna, ha Damjáni Istenesnek egy fél szelet helyett egy egészet ad. Vagy ha Tóth Tibornak semmi helyett egy fél szeletet ad. A fiú csodálkozva emelte Damjánira madonnatekintetét. A másik sürgető mozdulatára végre elfogadta a csokoládét, de már késő volt. Végh állt előttük, s gúnyos mosollyal nézte sietségüket.

Damjáni közönyt színlelő nyugalommal csukta be a táskáját. Igyekezett elhinni, hogy Végh nem látta meg a holmiját; mert nem lett volna jó, ha meglátja. Isten tudja, mi következhetne belőle, de semmi jó. A mozdony füttyült egy hosszút, és a kerekek kattogása lassúdni kezdett. Damjáni érezte, hogy ebben a percben megint véget ért rövid szabadságával együtt a biztonsága és a békessége is. Végh az Ötvevényi-ügy óta Merényi egyik leghatalmasabb embere lett. Ha ránézett valakire kutató, felelősségre vonó, mindent tudó, gúnyos, dermedt mosolyával, ez már egymagában támadás volt. Támadás, pimasz kihívás, próbára tevés, mérkőzésre kész körülszaglászása a másíknak.

Akármelyik percben megszólalhat, gondolta Damjáni, megyető csúfondárosságával: „Mi az? Mit dugdosol úgy?” - s ha erre azt feleli, amit szeretne: „Semmi közöd hozzá!” - akkor a mosoly máris eltűnik Végh arcáról, s - „Úgy! Szóval titkaid vannak” - hamarosan Merényiékkal együtt tér vissza, hogy kikutassák a táskáját. Túlságosan ijedten és alázatosan sem felelhet neki, mert akkor még megvetőbb és még gúnyosabb mosollyal folytatná, és még jobban beléakaszkná. Egyszerűen azt kell mondanía: „Semmit” - nyugodtan, ijedség nélkül; s ha folytatja a támadást, állni kell, védeni kell, végig kell vívni vele az egészet. Damjáni

irtózott ettől az örökös résen állástól, harcrakésztségtől, hazug színjátszástól, amit Végh támadószelleme mindenkire rákényszerített, de érezte, hogy védekezően megfeszülő idegszálai ismerős görcsbe ugranak össze, megszokott állapotukat veszik fel újra, s hogy a mély belső undor, ami egyszerre mindentől elveszi a kedvét, már szinte a világ természetes ízének tűnik előtte. Schulze, Merényiék, sőt Valerián százados is évek óta ugyanazt a szakadatlan számon kérő és tolakodóan színvallató nyomorult komédiát játsszák itt velük, mint ez a beteges arcbrű fiú.

Végh ezúttal azonban nem kérdezett semmit. Végigmérte őket, aztán felnevetett:

- Csokoládét a kis szűznek? Igen? - mondta, s hozzátett egy megszokott trágárságot. S mivel szerencsére a vonat fékezett, állomáshoz közeledtek, egy alattomosan sötét pillantással otthagya őket.

Damjáni valami fenyegetést olvasott ki ebből a pillantásból, csak azt nem tudta, mire vonatkozik ez a fenyegetés.

Bevonulásuk negyednapján, estefelé, ahogy Bognár kiment a tanteremből, a vörös Burger rögtön felállt a helyéről.

- Figyelem - mondta.

Két sorral hátrább volt az asztala, mint Damjáninak, aki gondolataiból felrezenve szórakozottan fordult hátra.

- Van valakinek egy jó kristálydetektora? - tette fel a kérdést Burger. Többüknek volt, de mielőtt válaszolhattak volna, Burger hozzátette:

- Hozott valaki húsvétkor rádióalkatrészeket?

- Én! - mondta Czakó. - Miért?

- Mutasd.

Damjáni nem szólt. Most Végh is felállt:

- Másnak nincs? - kérdezte. - A tanterem számára csinálunk rádiót. Osztályrádiót.

- Jó! - mondta Czakó. - Majd én megcsinálom! - Máris fellelkesedett, s ha fellelkesedett, nem lehetett lerázni. Magyarázni kezdett.

Burger legyintett, s visszaadta a dobozt Czakónak.

- Másnak nincs? - kérdezte ő is.

- Nekem is van - mondta Damjáni kényszeredetten.

Burger lassan odalépdelt melléje.

- Mutasd.

- Nem adom oda - mondta Damjáni elszántan. - Azért hoztam, hogy...

Burger sarkon fordult, s lehajolva visszacsúszott a helyére, mert nyílt az ajtó, s a tiszthelyettes jött vissza.

Damjáni közben tudatára ébredt annak, hogy mit művelt, és rettenetesen megbánta. Átkozta oktalanságát, szórakozottságát, amivel ilyen szerencsétlenséget zúdított saját fejére. A rádiócsinálás azonban olyan régi terve volt, s úgy örült a holminknak mindennap, hogy a támadás, amely készületlenül érte, s amely azt jelentette, hogy Burger elveszi tőle a detektort, s evvel füstbe megy az egész dolog, hirtelen elvette az eszét. Másként nem mondta volna azt, hogy „Nem adom oda”. Végzetes meggondolatlanság... „Nem adod? Rendben van. Nem

kényszerítünk.” - Szinte hallotta Burger gondolatait s Végh gúnyos hangját: „Közérdekről van szó. S nem adja...” Damjáni keservesen tépelődött egész órán át. Ismerte a módszereiket. Mi lesz most veled? Ráfognak valamit, belékötnék, s elbánnak veled kegyetlenül; nagy ára lesz ennek, amellet, hogy a rádióholmikát is megszerzik. Amikor a vacsorához csöngettek, reménykedett, hogy talán Burger még egyszer odajön hozzá, s akkor odaadhatja neki a detektort. De nem jött. Rá sem néztek, s a nyugtalanság lassan növekedett Damjániban.

Reggel a tanterembe érve felforgatva találta a fiókját. Összeszorult a szíve. Kábultan kezdte rendezgetni a holmikát, s meghökkenve látta, hogy a rádióalkatrészek ott vannak. Ahogy azonban jobban megnézte - nem akarta, hogy a szomszédja észrevegye, mi történt -, kiderült, hogy a detektor mégis hiányzik. Volt egy jó tenyérnyi darab szalonnája, az is hiányzott. De a befőttesüveg megvolt a zsírral. A két regény is megvolt, a keresztretjvényújságok is.

Nyilván Burger vagy Végh takarodó előtt vagy ébresztő után leszökött a tanterembe, és kinyitotta a fiókját. A lakaton nem látszott erőszak nyoma. Damjáni beletörődött a veszteségbe, csak nem merte rögtön elhinni, hogy ennyivel meg is úszta a dolgot.

De az undor annyira felgyülemlett benne az egésztől, hogy elmesélte Istenesnek. Másnak nem mondta volna el. Istenes nem szólt semmit. Rosszkedvű lett. Nem akart erőszakkal másról beszélni, de hallgatott. Mindez nem segített Damjánin, aki szabadulni szeretett volna a megsűrűsödött undok hangulatától. Tóth Tibor sem segíthetett, tudta. Csakót számításba sem vette. Urbán Ákossal keresztretjvényeket gyártottak egymásnak, mert a hozott újságok lassacskán mind megteltek; ez se ért semmit. Egy váratlan dolog segített csak rajta.

A földrajzkönyvében az egyik kép a chicagói Michigan Avenue-t ábrázolta. Az egyik este az árnyékszéken ülve eszébe jutott ez a kép. Egyszerre előntötte valami felszabadulás. Hirtelen olyan kézzelfoghatóan érezte annak a boldogságát, hogy a chicagói Michigan Avenue-ra gondolhat - annak a kegyetlen, majdnem kárörvendő boldogságát, hogy ha Schulze vagy Merényi a fejük tetejére állnak, akkor is arra gondol, amire neki tetszik -, hogy füttyörészni kezdett.

Egyszerűen meg kell válogatnia képzettársításait, ez a védekezés a gyakorlati gondjaikból áradó elviselhetetlen szegényesség ellen. Ezek a nyomasztó bajok mind kizárólagosságra törnek; benyálazzák az embert a maguk émelygős és mégis sivár nyomorúságával; bárgyú erőszakkal hirdetik azt a látszatot, hogy ennyiből áll a világ. Holott túl a tengereken, távoli nagyvárosokban a sugárutak széles szalagjai futnak a tóparton; Istenes Dani pedig komoly képpel a legkülönbözőbb marhaságokat súgja a mellette ülő Zámencsiknek, aki a legutóbbi történelemórán is engedelmesen felmondta, amit súgott: „Martinuzzit meggyilkolták... és... leszúrták és... Ajvé! kiáltott a barát, s meghalt”, s míg a pillanatokig tartó elképedésben Zámencsik bizakodva bámult Ernst alezredes kövé vált arcába, Istenes fanyar egykedvűséggel rakosgatta a ceruzáit.

Az évek folyamán, amióta elhagyták a gyerekkor légnemű világát, a már-már győztesnek látszó, sárból és vérből, idegrángásokból, anyagi érdekekből és alsórendű ösztönökből habart, tapadós és cementté merevedő valóságból, az erőszaknak és a kénytelenségeknek nyomorult világából lassan-lassan mégis ki tudtak szakadni, meg tudtak kapaszkodni egy még erősebb és még győzhetetlenebb valóság küllőibe. Damjáni gondolatainak a szabadságát senki és semmi el nem vehette. Istenes fanyar humorát és teremtő emberábrázoló erejét senki el nem vehette. Szebek Miklóstól, ha Valerián el is kobozhatta azt a barna kötésű kötetet, amelynek irodalmi karikatúráiból az ösztönzést kapta a katonaiskoláról szóló új Gulliver-fejezetéhez, nem vehette el evvel együtt a versben íródó művének betéve tudott szakaszait és a fejében készülődő további rímeit. Schulze és Merényi minden hatalma kevés volt ahhoz, hogy hozzáféreközön Gereben Énok izgalmas felfedezéseéhez, amelyekre egy vékony Schopenhauer-

kötetben bukkant rá, s amelyeket Urbán Ákossal is megvitató, aki mindjárt felhasználta egyet-mást a könyvecskéből készülő kézírásos hetilapja első számában. Cholnoky új birodalmában pedig, ahol két mennyiség négyzeteinek különbsége mindig egyenlő volt és lesz összegeiknek és különbségeiknek szorzatával - amint ezt legravaszabb előbukkanásaikban is leleplezte nagy öröme -, egyáltalában semmiféle földi erő nem változtatható egy jótányit sem. Máskülönben Cholnoky és Borsa, aki őt zsíros kenyérért megvette Damjáni lakkozott dróttekeresét, a padlórésekbe rejtett drót és két zseblámpa segítségével táviró-összeköttetést létesítettek egymás asztalai között, s Cholnoky dolgozatírásakor lemorzézta Borsának az algebrafeladatok eredményét; legalábbis ez volt a cél; az asztal lapjába ferdén fűrt lyukon át látszott a fiókban kigyulladó zseblámpakörte, s máshonnan semmit sem lehetett észrevenni; a morzejeleket tökéletesen megtanulták; Cholnoky az asztala alá szerelt két bádogleffentyű segítségével egyszerűen a térdével is tudta szaggatni az áramkört; s hogy a gyakorlatban kis cédulái előbb értek Borsa szomszédaihoz dolgozatírás alatt, mint a hosszadalmas táviratozás, ez semmit sem változtatott az értékén.

Langyosodott az április. Egy tornaórát már kint tartottak a tornatéren, s Czako magasugrásban megverte Merényit. Az ugrómérce néha kint maradt a gyakorlótéren, s a szünetekben ugráltak, súlyt dobtak. Szek Miklós váratlanul nemcsak jó magasugrónak, hanem még jobb súlydobónak bizonyult. Egyszer-kétszer Burgert is túldobta, általában második-harmadik volt. Damjáni inkább a korlát, nyújtón lógott Istenessel, a tízóra zsíros kenyér vagy az uzsonna utolsó falatait még rágva; itt ugyanis nem volt olyan nagy tolongás; a farakásokon túl három földre vert korlát is állt. Istenes tudta a bukóbillenést. De ha befejezte, rendszerint úgy maradt hanyatt terpeszkedve a korlát, s a csipős, éles napfénybe hunyorogva tovább majszolta maradék kenyérét.

Bogdán Péter, aki negyedik éve volt változatlanul az évfolyamelsőjük, sakkozni szeretett. Colalto különös régi szenvedélye az volt, hogy az öreg kincstári tankönyvek fedelének belsejére ragasztott, egymásra rétegződő „Hiánycédulák” alól nagy ügyességgel egyre régebbi évjáratú „Mangelzettel”-eket bányászott elő éles bicskájával, viszonylagos épségben, s a gyűjteményét rendezte, osztályozta. Meg tudta mondani, hogy harminc-negyven évvel ezelőtt ki tanította a földrajzot, ki a franciát - a szótárak, térképatlaszok kutató feltárása nyomán -, vagy hogy Amadeus Krause például mettől meddig volt növendéke az intézetnek. Voltak „Oberstleutnant Karl Heinz Laube” aláírásai lila tintával - 1883-ból, zöld tintával - 1885-ből, sőt egy tintaceruzás is - 1882-ből. S ha valakinek a ronggyá nyűtt atlaszán egy 1880-as vagy még régebbi réteggig tudott lehatolni, s előkerült az egykori növendék és az egykori földrajztanár neve, vagy egyenesen az ősi Hiányjegyzék első német szövege: „A térképfüzet teljesen új és sértetlen”, Colalto öröme nem ronthatta meg Schulze létezése, s éppen olyan édes izgalom futott szét az ereiben, mint Szabó Gerzonnak, ha hegedülhetett, vagy Damjáninak, ha Tóth Tibor durcás, mozdulatlan arcára nézett.

Ez az új keletű barátság egyébként hamarosan megszakadt. Tóth ugyan udvarias volt Damjánihoz, méltányolta jóakarát, de látni való volt, hogy minden tekintetben másféle embernek tartja, s hogy nem hajlandó megváltozni a kedvéért. Damjáni szívesen megváltozott volna Tóth Tibor kedvéért, de sehogy sem tudott rájönni arra, hogy ezt miként csinálja. Hogy a barátságuknak vége szakadt, ez mégsem rajtuk múlt.

Egy ebéd ,utáni sétánál Tóthnak eszébe jutott Damjáni húsvéti terve, s megkérdezte:

- Hát mégsem csinálsz rádiót?

Damjáni roppant zavarba jött. A gyanútlan kérdés egyszerre felbolygatta benne az ügyet, amit éppen sikerült elfelednie, s amit Istenesen kívül senkinek sem mesélt el. Burger különben

azóta már összeállította a rádióját, s Damjáni kénytelen volt észrevenni, hogy a legnagyobb nyugalommal használja az ő kristálydetektorát.

- Ehm, izé, nem - motyogta feleletképp.

- Tessék? - nézett rá Tóth, s megismételte a kérdést.

Damjáni ösztönös csitító mozdulattal nyúlt a karja után, s egészen halkán válaszolt:

- Nem.

Végh mégis meghallott valamit, vagy éppen Damjáni ijedt elcsöndesedésére lett figyelmes, mert megrúgta Tóth bokáját:

- Mit suttogtok ti? Mi?

- Semmit se suttogunk - mondta Tóth dacosan. A bokáját kezdte simogatni, s nyitva maradt a szája.

- Miről beszéltek? - fordult Végh Damjánihoz.

- Valami baj van? - szólt most Merényi hozzájuk lépve.

Most már baj volt. Ez a véletlen, Merényi közbelépése azt jelentette, hogy Végh egyszerű kötekedéséből valami ügy lesz, és most már a dolgokat nem lehet megállítani vagy visszafordítani. Damjáni elpirult dühében.

Az ügy aránylag simán zajlott le; mindenesetre sokkal békésebben, mint mások esetében. Damjánit kicsit ijesztgették, kicsit faggatták: „Összebeszéltek? Mit beszéltek össze?“, aztán Homola nyakon vágta, és elengedték; az éjjeliszekrényét és a fiókját persze megint kikutatták, és maradék élelmiszerének lába kelt. Tóth Tibort annál tovább vallatták. Este, mialatt a hálóteremben Burger átvizsgálta a szekrényét és az ágyát, Merényiék kivitték őt az illemhelyre, s ott folyt le a kihallgatása. Tóth elég konokul viselkedett, majdnem kihívóan; végül Végh kicsavarta a karját.

- Engedjetelem bemenni - mondta Tóth. Erőlködött hogy kiszabaduljon, de gyenge volt.

- Megmotosunk - mondta Végh. - Vetkőzz le.

Az ingét kezdte rángatni, Merényi azonban váratlanul intett neki, hogy hagyja. Végh elengedte, s egy pillanatnyi csönd támadt.

- Bemehetsz - mondta végre Merényi.

Tóth Tibor gyanakodva jártatta körbe a szemét. Csapdát sejtett. Ahogy kifelé indult, az ajtóban valaki csakugyan elgáncsolta hátulról. Elesett, s szinte megnyugodva tápáskodott fel, mert rosszabbtól tartott.

Ennyi volt az egész. Damjáni számára azonban az élelmiszer-veszteség mellett még mást is jelentett. Ez volt az első eset, hogy Merényiék az illemhelyen rendeztek ilyesfélét. Ide még Schulze is csak nagy ritkán nyitott be, Bognár pedig soha, s a tiszték sem. Itt területen-kívüliséget élveztek, itt magánemberek lehettek. Nyáron az ablak mindig nyitva volt, télen kis vaskályha égett a sarokban, s az olajos bűzbe sokszor a szénszagon kívül a sült krumpli illata is belevegyült, ha a konyhából vagy a pinceablak körül szétgurult burgonyákból egy-két darabot tudtak szerezni. Volt, aki felhozta a vacsorai kenyerét, hogy itt pirítsa meg, a kis kályha parazsa fölött. Volt, aki cigarettázott; a park egyik délszaki fájának szivar formájú termését szívta, vagy szabadság után rendes cigarettát, körbeadva hármában-négyesben. Volt, aki csak olvasott, felült az ablakpárkányra a könyvével, vagy leült az egyik üres fülke ülökéjére, és olvasmányába merült. De télen-nyáron, tavasszal-ősszel mindig tele volt a kis

helyiség a takarodó előtti órában. Papucsosan jöttek, panyókára vetett köpennyel vagy ingben-nadrágban; a rugós ajtó nyílt-csukódott, s ha ketten összeütköztek, mosolyogva és udvariasan kitértek egymásnak, mert itt egészset más volt a hang. Higgadt előkelőséggel beszélgettek erről-arról, s ha a trágár szótáruk nem is változott, s a dolgokat nevükön is nevezték, mindenki tiszteletben tartott valami kölcsönös megbecsülést kifejező íratlan törvényt. Ha valaki nem talált üres fülkét, akkor kimondta ugyan, hogy mit óhajt, s hogy mit ne csináljanak órákig, de ingerültség nélkül, már-már öngúnnal, s Colalto egy ízben evvel a szóval engedte át helyét, nadrágját húzogatva: „Pahancsolj.” Egyszóval Merényiék a jó modornak, az emberi méltóságnak és függetlenségnek magányos végvárába törtek be, amikor megszenstelenítették az árnyékszékét; Damjáni mindenesetre mélységesen megdöbbsent. Nem is tudta elképzelni, hogy s mint lesz ezután.

4

Az egyik délelőtt elmaradt a franciaórájuk. Amikor már valószínűnek látszott, hogy nem jön be senki, és sokan kezdtek ide-oda hurcolkodva helyet cserélgetni, sőt Bogdán és Cholnoky is felállították a sakkasztaljukat, Damjáni hátrapislogott Tóth Tibor felé.

Már napok óta elhatározta, hogy felhagy evvel a reménytelen üggyel, véget vet ennek a szégyenletes gyengeségének, s nem is gondol többet Tóth Tiborra. De ahogy akarata ellenére is most hátranézett, tele volt titkos reménykedéssel. Hátha int neki, hogy üljön oda melléje, hátha megbánta, amit mondott? Tóth azonban nem nézett fel. Egy könyv fölé hajolva éppen valamit beszélt a melléje letelepedett Véghhez. Néhány napja már állandóan együtt voltak.

Végh nem körülményeskedett annyit, mint Damjáni. Az illemhelybeli vallatás után már másnap odaült Tóth mellé erőszakkal, s lerakta füzeteit a fiú asztalára.

- Légy szíves, magyarázd el nekem az algebrát - mondta, szokott gúnyos vigyorgásával.

Tóth Tibor kényszeredett arcot vágott, vonogatta a vállát, de végül elkezdték együtt csinálni az algebrafeladatot. A harmadik délután Damjáni megállt Tóth asztala mellett, s pár szót váltottak, amikor Végh a könyveivel odaérkezett, s félretolta őt.

- Na, eredj innen!

Damjáni ránézett Tóth Tiborra.

- Tanulni akar velem - mondta Tóth hűvösen. Kifejezéstelen tekintettel nézett egyenesen Damjáni szemébe.

Végh bukásra állt mennyiségtanból, s ha Tóthnak ez a tárgy nem is volt éppen az erőssége, kétgombos, jó tanuló volt, aki nem tagadhatja meg a segítségét. Damjáni szó nélkül sarkon fordult. Meg volt róla győződve, hogy a barátja utálja Végh tolakodását, csak nem mer neki ellenszegülni. Legközelebb azonban módját ejtette, hogy kettesben beszéljen Tóthtal. A rajzórára vártak a lépcsőn és a rajzterem előtt szétszóródva.

- Mit akar tőled Végh? - kérdezte, lehalkítva a hangját suttogásra.

Tóth felvonta a szemöldökét.

- Semmit - felelte fennhangon. - Tanulunk.

Olyan elutasító volt a tekintete, hogy Damjáni belepirult.

- A rajzórán se üljek melléd? - kérdezte sebezten.

- Jobb lenne, ha nem - mondta Tóth nyugodtan.

- Kérlek - mondta Damjáni.

Már ekkor elhatározta, hogy nem törődik többé Tóth Tiborral. Két napig tépelődött a dolgon. Akkor úgy vélte, ostobaság volt megsértődnie, s az is nyilvánvaló, hogy Tóth nehéz helyzetben van, amit ő a kérdéseivel még jobban meg akart neki nehezíteni, s ebből keletkezett az egész félreértés. Mindezt megfontolva, ebéd előtti kézmosáskor csatlakozott a fiúhoz.

- Hallottad, hogy Schulzét elhelyezik? - fordult hozzá.

- Hallottam.

- Elvégzett egy tanfolyamot, és rozettás alhadnagy lesz. De lehet, hogy csak Zsoldos találta ki az egész mesét.

- Lehet - mondta Tóth, s szappanozni kezdte a kezét. Damjáni hirtelen fellelkesedett, és odahajolva a másikhoz, halkán magyarázni kezdte múltkori kérdését sértődését, az egész Végh-ügyet.

- Nem kellett volna rád támadnom, tudod. Te is kénytelenségből állsz csak szóba avval a ronda döggel...

Tóth indulatosan megfordult.

- Nézd, hagyj engem békében, Damjáni, légy szíves.

Damjáninak torkán akadt a felelet.

Egyszerre világosan látta, milyen szánalmas volt az ömlengése, nyavalygása; de éppen ezért halálosan megsebezte az előkelő, szívtelen leforrázás. Sokáig szédelgett bele. Aztán szentül megfogadta, hogy ez többet nem fordul elő vele.

Csakhamar rá kellett azonban jönnie, hogy akármit csinál, nem képes közönyösen nézni Tóth Tibor hamvas, telt arcát, seprűs pilláit. Az elmaradt franciaórán jó darabig kényszerítette magát, hogy ne nézzen hátra többet; de amint olvasmányába merülve elfeledkezett egy pillanatra magáról, gépiesen hátrafordult. Tóth már nem ült a helyén. A negyedik sorban Burger és Merényi fogta őt közre, s élénken beszélgettek. Damjáni kissé megkönnyebbült; aztán számot vetve vad féltékenységgel, képtelen szívfájdalmával, kezdte úgy érezni, hogy valami lehetetlen ostobaság van ebben az egészben. Mi a csudát akar ő tulajdonképpen Tóth Tibortól? Ettől az alapjában véve kiállhatatlan, korlátolt szenteskedőtől? Nincs is mit beszélniük egymással. Mit kezdhetne vele?

Hogy egy lánnyal mit lehetne kezdeni, erről bőséges és részletes ismereteik voltak, főként a katonaságok évszázadok óta kerengő vaskos adomái révén, de minden más forrásból is. Tóth Tibor azonban nem volt lány; ennélfogva, gondolta Damjáni, ha valamiben reménykedik vele kapcsolatban, csak abban reménykedhet, hogy mégis az.

Akárhogyan is nézte a dolgokat, Tóth Tiborhoz ebben az időben nem közeledhetett, mert Merényi vette pártfogásába. Ugratta, etette, szelíden gyötörte, maga mellett tartotta. Mindez tréfa volt; Merényi csúfolta a fiút lányossága miatt, és kinevezte háremhölgyének; ha mással váltott egy-két szót, harsányan ráförmedt: „Ne kacérkodj!”; de ténylegesen megvédte, s ha Tóthnak bármi vitája támadt valakivel, vagy csupán vitának vélhető beszélgetése, Merényi ott termett, és elnémította a másikat. A hálóteremben az egyik este Damjáni látta, hogy Merényi ágyánál a Burger-féle készülékkel s az ő detektorával rádióznak, s az egyik félkagylót Tóth Tibor hallgatja. Ez fájtn neki; de amilyen mértékben túlzásba vitte Merényi a tréfáját, ugyanúgy igyekezett Damjáni kijózanodni.

Április utolsó hetében beosztottak hozzájuk egy új tiszthelyettest, s így Schulze csak harmadnaponként került sorra. Az új felügyelő majdnem két méter magas, hatalmas testű, vörösre mosdott képű férfi volt, és Balabánnak hívták. Az első napon kiderült, hogy teljesen tehetetlen, félszeg, jóindulatú ember, akivel azt csinálnak, amit akarnak. Schulze vagy Valerián előtt természetesen ügyelni kellett, nehogy ez kiderüljön, s ilyenkor maga Balabán is csodálkozott, milyen fegyelmet tud tartani. De nem volt buta ember. Hamarosan megértette a helyzetet, s beleélte magát. Azt is megértette, hogy ő nem kukoricázhat Merényivel, hanem fordítva, ki van szolgáltatva a jóindulatának.

Ha valaki csomagot kapott, rendszerint a szalmazsákjában vagy az éjjeliszekrényében próbálta elrejtetni, s ezért Merényi és Burger a délutáni és vacsora előtti tanulási órák alatt felszöktek a hálóterembe, hogy kézre kerítsék az ismeretlen kincseket. Olykor Homola és Végh is velük ment. A távolmaradás azonban kockázatos volt még Bognár szolgálata alatt is; siettek, feszélyezve voltak, és sokszor éppen csak megdézsmálták a csomagokat. Balabánnál megszűnt minden kockázat. Kényelmesen kikutattak és megettek minden megehető, s vissza sem jöttek a tanterembe a vacsoráig. Merényi ezekre az esti vadászatokra és lakomákra Tóth Tibort is magával vitte. Tóth mindig vonakodott, s mindig csak a kényszernek engedett; a hálóteremben mindig visszautasította a felkínált süteményt, szalámit, szardíniát, s újra meg újra rá kellett parancsolnia Merényinek, másként nem fogadta el; akárcsak reggelinél a fehér kenyereket, amiket innét-onnét összeraboltak az emelvénybeli asztal számára.

Merényi Halász Péter helyére ültette oda Tóth Tibort; de két hét sem telt el, és visszacseréltette őket. Az egyik délután, amikor Balabán tiszthelyettes kiment a tanteremből, Merényi intett Halásznak: „Gyere”, s felálltak. Tóth Tiborra rá sem nézett; nem hívta; megunt a tréfát. Pedig két bé osztálybelinek is érkezett csomagja. Ahogy eltűntek, Damjáni megfordult. Tóth figyelmesen hajolt a füzete fölé, szép arcáról semmiféle kifejezést nem lehetett leolvasni. Május harmadika volt.

5

Május nyolcadikán az ebéd utáni szünetben Bognár felvitte őket a tanterembe, holott napsütéses, meleg idő volt, s a zászlóalj odalent oszlott szét a két gyakorlótéren. Sokan ingujjban rúgták a labdát, sokan hanyatt feküdtek a fűben vagy a ródlidomb tövében, s fűszálat rágszálva süttették magukat. Már délelőtt úgy felmelegedett a levegő, hogy Damjániék egyik óráját kint tartották a kerti lugasban, s a tanteremben is mindvégig nyitva maradtak az ablakok, még az öreg nyugdíjas ezredes sem csukatta be, aki a franciaórákon helyettesítette újabban a betegszabadságon levő Kovarzik főhadnagyot.

Először azt hitték, talán Bognár akar kiosztani valamit vagy beszédni valamit, de aztán, ahogy a tiszthelyettes rögtön eltávozott, Damjáni kedvetlenül sétált oda Istenes asztalához:

- Biztosan kivonulunk terepgyakorlatra.

- Miért? - nézett fel Istenes.

- Gondolom, Valerián rendelte fel a századot a tanterembe.

Istenes morgott egy káromkodásfélét. Valerián csakugyan bent volt az épületben, ebédkor látták. Valószínűnek látszott, hogy hamarosan megjelenik, s hosszú előadásban ismerteti velük, negyedévesekkel, a délutáni gyakorlat nagyszabású tervét, térképvázlattal, lelkükre beszéléssel és fenyegető buzdításokkal fűszerezve. De eltelt tíz perc, és Valerián nem jött. A zaj élénkebb lett, néhányan kiültek az ablakpárkányra.

- Bogdán hol van? - kérdezte Cliolnoky.

- A Monsignore hívatta - mondta valaki a háta mögött. - Tóth Tiborral együtt.

- Játszol egy partit, Gereben? - kérdezte Cholnoky.

Gereben nemet intett a fejével. A lárma egyre nőtt. Damjáni csavargatta a nyakát, míg megállapította, hogy Tóth Tibor csakugyan hiányzik. Ebben nem volt semmi különös; Monsignore Hanák gyakran lehívatta magához a fiút, miként a többiek közül is hol ezt, hol azt, leginkább a misére járókat; habár nem ebben az órában, hanem rendszerint estefelé. Damjáni nem gondolt semmi rendkívülire mindaddig, amíg egy másodéves meg nem jelent az ajtóüveg előtt.

A növendék bekopogott, aztán átadott egy cédulát a közelben álló Szabó Gerzonnak, beszélt valamit, tisztelgett, és hátraarcot csinált. Szabó felolvasott a papírlapról nyolc nevet, köztük Damjániét is.

- Hanák főtisztelendő úrhoz! - tette hozzá.

- Mi a fhaszt akah velünk ez a csuhás? - kérdezte Colalto, amint megindultak nyolcan a folyosón.

A Monsignore egy bolthajtásos földszinti szobában lakott az étterem és a zeneszoba között, Telente úgy be volt fűtve a szobája, mint egy kemence. Az ablakfülkét filcpokróc védte, a padlót szőnyeg borította. Erős fényű íróasztali lámpája sötétben hagyta a helyiség többi részét. Egy könyvespolc tetején almák sorakoztak, ahonnét a Monsignore levett egyet-egyet, felszeletelte, s beszélgetésük végén megajándékozta egy vékony kis cikkellyel a lehívatott fiút.

Senki sem tudta, hogy mit akarhat velük a Monsignore. A kis előszobában, ahova a mélyen beugró, falba vágott egyszárnyú ajtó nyílt, várniuk kellett. Végül egyenként kezdték őket beszélni; de hosszú negyedórák teltek el, amíg valamennyien bejutottak a Monsignore szobájába.

Damjáni hatodiknak került sorra. Az előtte behívottakon kívül Bogdán és Tóth Tibor, Monsignore Hanák mellett pedig Valerián százados és Bognár tiszthelyettes is odabent voltak. Damjáni megállt az asztal előtt.

- Felelj, fiacskám őszintén és kertelés nélkül a kérdésekre - kezdte a Monsignore ünnepélyesen.

- Igenis - mondta Damjáni. Beléptekor észrevette, hogy Colalto és Bogdán valamit jelez neki, amit nem értett.

- Összebeszéltél-e az itt jelenlevőkkel - Intett a pap a Damjáni háta mögött állók felé - társaid közül valaki ellen?

A fiút olyan váratlanul érte ez a kérdés, hogy hamarjában nem is értette. Csönd támadt, majd Valerián türelmetlenül ráivallt:

- Feleljen, ne kukoricázzon. Mindent tudunk.

A Monsignorénak meg kellett ismételnie a kérdést.

- Nem - mondta Damjáni.

A pap bólintott.

- Hát akkor mondd meg nekem, mit tudsz mindarról, ami közöttetek folyik?

Damjáni sebesen gondolkozott. Még mindig nem tudta elképzelni, miről lehet szó. Cigaretázás, rádiózás, az eltört zuhany, keresztretjvények. Már sorra elejtette ezeket a feltevéseket; túlságosan jelentéktelenek voltak, egyikre se jöttek rá, amellet nem álltak kapcsolatban az ittlévők közül senkivel, s legfőképpen nem Monsignore Hanákkal. Valerían hangjából olyasmit hámozott ki, hogy a vád nem is ellene szól. Talán Szebek és Halász Péter éjszakai kalandozására jöttek rá valami módon.

A papnak csak ehhez az ügghöz lehetett némi köze. Merényiék már régóta jártak föl a víztartályhoz és az órához; takarodó után a padláson keresztül lehetett megközelíteni ezt a tető alatti birodalmat; Burgernek volt egy tolvajkulcsa. Vakmerő vállalkozás volt, a nyugalom és a biztonság megvetése kellett hozzá, ami távol állt Szebek Miklóstól, de egyszer mégis velük ment. Nem támadt különösebb nehézségük. Egyenként surrantak fel a harmadik emeletre, negyedóraig kóboroltak a sötét, óriási padláson, Merényi zseblámpája hol a közelben, hol a távolban villant föl, a gerendák között, vagy az óraszerkezetnél, vagy egy kémény oldalában, aztán visszafordultak, és Burger nekifogott az ajtó bezárásával bíbelődni. Merényi, aki már közben leért a második emeletre, hirtelen visszaugrott, és a lépcső oszlopa mögé lapulva felsziszegett feléjük, hogy jelezze a közeledő napos tisztet. Teljes mozdulatlanságba dermedtek. Öt-hat percig tartott ez a veszedelem, ami nagyon hosszú időnek tűnt föl. De aztán Merényi jelt adott, és zavartalanul le tudtak osonni a hálóterembe. Szebek nemsokára egy sokkal kockázatosabb kirándulást tett Halász Péterrel együtt. A kápolnán keresztül átmásztak a századirodába, ablakpárkányról ablakpárkányra lépve.

Ennek az előzménye a Schulze-féle gyűjtés volt. Az egyik délutáni szünetben Merényi kihirdette, hogy Schulzénak búcsúzóul vesznek egy közös ajándékot, egy ezüst cigarettatárcát. Egy pillanatra mindnyájan elnémultak; nem annyira a tudomásukra hozott „közös elhatározás” fölött való elképedésükben, mint inkább a megilletődöttségtől, mert még mindig alig akarták elhinni, hogy csakugyan megszabadulnak Schulzétől, legalább erre a hátralévő két hónapra.

- Engedélyt fogunk kérni - folytatta Merényi -, hogy mindenki kivehessen a pénzből tízezer koronát. Mi az? Van valami megjegyzésed, Szebek?

- Van - mondta Szebek elsápadva dühében. - Elefes.

Azt fejezte ki tömören, hogy esze ágában sincs egy fityinget is adni Schulze ajándékához. Valamennyiüknek elállt a lélegzete. Merényi félelmetes nyugalommal nézte a fiút, anélkül, hogy megszólalt volna. Gereben habozás nélkül Szebek mellé lépett, és szembefordult Merényivel, de látszott rajta, hogy erősen gondolkozik, s elítéli Szebek megfontolatlan könnyelműségét. Még soha nem történt meg, hogy valaki így nyíltan ellentmondott volna Merényinek. A hosszú, hideglelős csöndet váratlanul Istenes törte meg. Szebek felé indult.

- Ne marhászkodj, Szebek - szólt. - Nekem megér tíz ficcsset, hogy többet az életben nem látom Schulze pofáját.

- Igaza van - mondta hirtelen Gereben. - Megszavazzuk.

- Megszavazzuk - mondta Istenes nyugodtan.

- Megszavazzuk - kiáltott közbe lelkesen Czákó is, némiképp félreértve az egész helyzetet.

Damjáni figyelt. Váratlanul nagyon érdekessé vált az ügy. Ő is kiabálni kezdett a többiekkel, de világosan látta, hogy nem a tízezer koronákról van itt szó, hanem arról, hogy valaki szembeszállt Merényivel, s hogy Merényi döntése fölött egyszerúen szavazgatni kezdenek. Mindamellet az is világos volt Damjáni előtt, hogy Szebek elhamarkodta a dolgot, s hogy nem úszta volna meg szárazon, ha fátyolt nem borít az egész ügyre az aznap esti vállalkozásával.

Mínt hogy a kápolna színes ablakát feszítették ki, Damjáni arra gondolt, a Monsignore most ebben az ügyben folytatja a nagy vallatást. Igyekezett tudatlan képet vágni és semmitmondó feleleteket adni. Aztán egyszerre, a negyedik vagy ötödik kérdésnél, megvilágosodott előtte a helyzet.

- Szóval nem tudsz semmiről? - A pap mézédés hangon beszélt, ellentétben Valeriánnal, mindig jószágon és finoman. Mindenki tudta róla, milyen veszedelmes és könyörtelen ember.

Damjáni már értette, miről van szó. Merényiék leleplezése indult meg; Tóth Tibor csinálta. Az utóbbi napokban minden délután lent volt a Monsignorénál. És ma ebéd után Bogdánt is ő hívatta be.

- Nem - mondta Damjáni.

- Hányan voltak? - kérdezte a pap. - Többen voltak?

- Nem.

- Szóval egyedül Merényi?

- Nem.

- Nem egyedül? De ő volt a fővezér, a hangadó, ugye?

- Ó... - mondta Damjáni akaratlanul.

A pap elégedetten felsóhajtott, és hátradőlt a székén. Egy jó negyedóra múlva már könnyebben ment a kérdés-felelet.

- És még ki?

- Burger.

- Hát még?

- Végh.

- Azt már tudjuk. Ki volt a negyedikük?

- Homola.

Váratlan ellenkezést váltott ki ez a név. Valerián türelmetlenül rántott egyet az öklével, de a Monsignore szelíd hangon vágott közbe:

- Ne hazudj, fiacskám.

- Nem hazudok, főtisztelendő úr...

Kínos szünet támadt. Végre a pap újra megszólalt.

- Kik a legjobb barátaid?

Damjáni zavartan válaszolt valamit.

- Más senki? - kérdezte a pap. - Nem vagy véletlenül jó barátságban Halász Péterrel?

- De igen...

- Igen? Úgy? Mióta?

- Régóta. Még civil korunkból ismerjük egymást.

- „Civil” korotokból? No jól van.

A hátralévő két fiú került sorra. Valerián és Bognár kimentek, a Monsignore újabb csoportot hívatott le, Valerián visszajött, Damjáni egyik lábáról a másikra állt, már a többiek között, az

ablak felőli sarokba húzódva, s már csak félérdeklődéssel figyelt a mindig újra kezdődő vádpontokra, Merényiék bűnlajstromára, amelyet a sorozatos vallomások se nem bővítettek - elszólásaikkal -, se nem csökkentettek - tagadásaikkal -, hanem csak megerősítették eredeti formájában. Az új kikérdezettek éppoly habozó, óvatos, tétova válaszokat adtak, mint az előbbiek; Damjáni most már könnyűszerrel a segítségükre tudott volna sietni, mert közben kibontakozott előtte, hogy mennyit tud s hogy hova akar kilyukadni a Monsignore. Merényiéken már nem lehetett segíteni; de nem is nagyon akart senki.

Homola helyett azonban Halász került közéjük negyediknek. Ezen se sokat törték a fejüket. Mire hét óra tájt visszamentek a tanterembe, a négy közül már egyiket sem találták ott. A fogdában voltak. Bogdán és Tóth Tibor, akik valamivel később jöttek föl, elmondták, hogy most kezdődik négyük kihallgatása odalent.

A vörös alkonyat szokatlan fénybe borította a tantermet. A legendkívülibb azonban az egész délutánban az volt, hogy mialatt a zászlóalj csakugyan kivonult terepgyakorlatra, ők idehaza lebzseltek. Bogdán Tóth Tiborral beszélgetett higgadtan, Damjánihoz odajött Istenes, hogy nagyjából elmeséltesse magának, mi történt a Monsignore szobájában. Csak a tényekről beszéltek; mindenki tele volt az eseménnyel, de senki sem formált véleményt róla; hamarjában fel sem lehetett még mérni a jelentőségét. Szabó Miklóson visszafojtott ingerültségféle látszott. Damjáni őszinte bámulatot érzett Tóth Tibor iránt, és őszinte idegenkedést. Minthogy sem Bognár, sem Valerián nem jött föl a tanterembe, elszéledtek a helyükről, s lámpagyújtás után is folyt a beszélgetés, sakkozás, gombozás, a leghátsó asztalok mögött pedig Szabó Gerzson húzott egy széket a nyitott ablakhoz, és halkán hegedült magának.

Merényi, Végh, Burger és Halász Péter még egy fél délutánra visszajöttek a századhoz két nap múlva. Balabán tiszthelyettes volt szolgálatban, de ebéd után Bognár is bejött, hogy átvegye tőlük a felszerelésüket. Kirakta nagy leltárkönyveit a mosdó asztalán, s újra meg újra átszámolta a leadott ingeket, törülközőket, kapcákat. Csak Burgernak lógott az orra; szelíd lett és kedvetlen; talált rá alkalmat, hogy odamenjen Damjánihoz, s magyarázat nélkül letegye az ágyára az ellopott kristálydetektort. A másik három egykedvűnek látszott, akárcsak annak idején Öttevényi. Halász Péter elkerülte Damjáni tekintetét; Tóth Tiborra egyikük sem nézett. Nem is beszéltek senkihez. Nyilvánvaló volt, hogy Merényi sem Merényi többé. Csak Homola nem volt még tisztában a változással. Egyfelől, amikor feljöttek a fogdából, rögtön odament Burgerhoz, hogy üdvözlje és örvendezzen neki, amit a vörös hajú fiú bágyatagon elhárított; másfelől meg a kézmosásnál - mert közvetlenül ebéd előtt hozták fel négyüket - lelkesedésében belekötött Zsoldosba, mellbe vágta, és a törülközőjével kezdett pattintgatni feléje, ahogy azelőtt is szokta. Zsoldos hátrált egy-két lépést; aztán ahelyett, hogy odébb vonult volna, elkapta Homola karját, kirántotta a kezéből a törülközőt, és az arcába vágta; s ezek után szilárdan állva maradt vele szemben, várva a támadást. Homola megzavarodott. Roppant indulatba jött, de Zsoldos példátlan viselkedéséből végre megértette, hogy valami nincsen rendben. Fenyegetések és szitkokat morogva, magában átkozódva vállára csapta a törülközőjét, és kézmosás nélkül kivágatott a mosdóból.

Merényiüket estefelé látták utoljára. A portásfülke előtt álldogáltak a csomagjaik közt, s mind a négyen szűk, kinőtt civil ruhába voltak öltözve. Két vagy három felnőtt férfi is volt velük; ezekről semmit nem tudott volna mondani Damjáni, sőt ha a kapualj ugyanazon oldalán vagy a portásfülke nyitott ajtajában a legérdekesebb és legcsodálatosabb dolgokat látta volna, azt sem vette volna észre jóformán, annyira lenyűgözte őt és a többieket is, amint a lépcsőről leérve s az étterem felé kanyarodva egy pillanatra egyenként szemükbe tűnt a civil ruhába bújtatott négy fiú látványa.

Nem nevettek rajtuk. Nem féltek tőlük, és haragot vagy megvetést sem éreztek irántuk. Damjáni inkább azt vette észre, hogy Tóth Tibort kezdi körülvenni némi részvétlenség. De a lámpalázás, furcsa hangulat, amely ezen az estén valamennyiüket elfogta, napokig nem oszlott el, és hetek múlva is érezték a kapualj alatt vagy a portásfülke előtt elhaladva, hogy ez a hely, amely múlhatatlanul őrizte az évek sokféle emlékét legelső belépésük futó benyomásai óta, most ismét új értelmezést nyert, mégpedig nagyjából a véglegeset. Az utolsó kép, a kalandos, tragikus-nevetséges, oly szerencsés nagy fordulatot jelentő utolsó kép lényegében le is zárta számukra a hely történetét.

6

A park uszoda felőli részében különös, magas fűfajtát természetek a fák közt. Június közepén ez a „prérifű”, ahogyan nevezték, már térdig ért, és még mindig nem kaszálták le; azaz térdig ért volna, ha szabad lett volna járni benne. Damjáni csak azt tapasztalta, hogy amint belehasalt, és négykézláb bekúszott egészen a középső tisztásig, a fű elnyelte őt, mint egy lágy, illatos zöld tenger, és majdnem összezárult fölötte; mindenesetre sem a gyalogút felől, sem a gyakorlótér felől, ahol újabban minden délután szétszóródtak a vizsgákra való készülés ürügyén könyveikkel, sem pedig a külső fasor felől senki nem veheti őt észre.

Mások is szerették ezt a fűvet. Damjáni egy ebéd után Istenest várta a szokott helyükön, az egyik platánfa lehajló lombja alatt, amikor Tóth Tibor sétált be a csapásukba, s ahelyett, hogy továbbment volna a gyakorlótér felé, szóba elegyedett vele, és lehasalt melléje. Ez minden tekintetben szokatlan dolog volt. Tóth még a legkitaposottabb tilos utakat sem követte soha eddigelé, s még az sem igen fordult elő, hogy valakivel beszélgetést kezdett volna.

- Háromtól négyig lesz uszodánk - mondta.

- Igen.

Meleg nap volt. Damjáni már tudott az uszodaidőről, és nem volt kedve beszélgetni. Visszafeküdt a hátára, és bámulta a lombok közt lebegő kék eget. Arra gondolt, hogy tulajdonképpen egészen jól be lehetett volna itt rendezkedni; kár, hogy erre a rövid időre már nem nagyon érdemes. Tóth Tibor helyzete elég lehetetlenné alakult. Homola, akinek semmivé foszlott a hatalma, egy délután megtámadta. Mögötte volt az asztala; szitkozódni kezdett, s egyre hangosabban kiabált feléje; Tóth meg sem fordult; akkor egyszerre nekirontott. Már mindnyájan figyelmesek voltak a jelenetre. Tóth felugrott, szembefordult vele, s az asztalához lapulva háttal, rémülten emelte karját a levegőbe. Homola fújtatott a dühtől, s megragadta a fiú orrát. Egyebet már nem tudott csinálni, mert Istenes, Szebek és Gereben nyomban lefogták.

- Vágd szájon! - mondta valaki.

Gereben fél kézre fogta a két csuklóját, és visszakényszerítette a helyére. Amint elengedte, Homola újra fölugrott.

- Ül le - mondta Gereben, s nyugodtan várakozott. A pofozkodások és verekedések korszakát határozottan lezárták. Homolától ugyan nem sajnált volna Damjáni se egy-két szájonvágást, mégis jobban szerette ezt az új divatot. Gerebenék másokat sem hagytak verekedni. A támadót vagy rendszerint mindkét felet sietve lefogták, szétválasztották őket, és ezt senki sem bánta: tulajdonképpen nagyon unták már ezeket a zajos handabandázásokat. De Tóth Tibort is csak ezért védték meg, más okuk nem volt. Senki nem azonosította magát Tóth Tiborral, senki nem tört lándzsát mellette; sem Gereben, sem Szebek, sem a többiek, amint ez apránként

nyilvánvaló lett. Hogy Tóth véghezvitte nagy haditettét, ez kizárólag az ő magánügye lett; s hogy egy követ fűjt a Monsignoréval, ebben senki nem óhajtotta őt követni. Nem helyeselték és nem ítélték el, udvariasak voltak iránta és közönyösek, s így visszakapta tőlük akaratlanul, mint Polükratész a tengertől a gyűrűjét, tulajdon részvétlenségét. Damjáni tudta, hogy ez nem elég Tóth Tibornak, de nem volt ereje hozzá, mint ahogy mindig is nagy megerőltetésébe került, hogy beszélgesse vele.

Mozdulatlanul hanyatt fekvé nézte az eget. Eltelt egy kis idő, s már éppen meg akart fordulni, hogy megnézzé, itt van-e még Tóth, amikor megzizzent a fű, s a fiú hangját hallotta, majdnem alázatosan:

- Hát szervusz...

Feltápáskodott, és továbbindult. Damjáni átfordult a hasára, hogy utána nézzen. Sajnálta, hogy elment. A szépsége változatlanul megbabonázta őt, de mindenestül nem tudott mit kezdeni vele. Szerette nézni. Ez volt Damjáni szemében az a jó a világban, ami vonzotta, mint gyerekkorában a félálomban hallgatott távoli zongoraszó vagy, talán pontosabban, mint az a jó, amiről úgy képzelte, hogy kölcsönös és egyértelmű vonatkozásban van a formálható puha radírgumi birtoklásával, s ennél fogva el is érhető cselekedetek által. A másikfajta jó azonban éppen az volt, hogy el tudott taszítódni a világ megkötöttségeitől; s minthogy ehhez nem is kellett több, mint hanyatt fekvé az eget nézni, ahogyan a gyerekkori unalmas balatoni fürdőhely homokjában bámulta az égbolt friss kék zománcán úszó felhőrongyokat, úgy kiszakadva a földi méretekből, hogy azt sem tudta volna megmondani, ma van-e, vagy tegnap, vagy már holnap, vagy még tegnapelőtt - minthogy ehhez nem kellett több, visszaperdült a hátára, és minden fáradtság nélkül megoldotta, hogy ne gondoljon semmi kellemetlenre.

-oOo-